

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҰЛТТЫҚ БАНКІ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ БАНКІНІҢ
ҚАРЖЫ НАРЫҒЫН ЖӘНЕ ҚАРЖЫ
ҰЙЫМДАРЫН БАҚЫЛАУ МЕН
ҚАДАҒАЛАУ КОМИТЕТІ

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ ТУРАЛЫ ЕСЕП

2011 жылғы желтоқсан

Кіріспе

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі (ҚРҰБ) Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын бақылау мен қадағалау комитетінің (ҚҚК) қатысуымен, 2006 жылдан бастап жыл сайынғы негізде Қазақстанның қаржылық тұрақтылығы туралы есеп дайындауды жүзеге асырады.

2009 жылғы қарашада мақұлданған Қазақстан Республикасының қаржы секторын дағдарыстан кейінгі кезеңде дамыту тұжырымдамасына сәйкес қалыптастырылатын мемлекеттік саясат макропруденциалдық реттеу жүйесін іске асыруға және, сәйкесінше, қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етуге және макропруденциалдық реттеуді жүзеге асыруға жауапты орталық орган ретінде ҚРҰБ рөлін күшейтуге бағытталатын болады.

Қазақстан Республикасының Үкіметі, ҚРҰБ және Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігі (қазіргі ҚҚК) арасында 2007 жылғы 10 қарашада жасалған Қаржылық тұрақтылық мәселелері жөніндегі меморандумға сәйкес:

«қаржылық тұрақтылық экономикада кейіннен қаржы нарықтарын теріс түзетуге, жүйелік дағдарыстың туындауына және қаржы институттарының қаржы жүйесінің үздіксіз жұмыс істеуін қамтамасыз етуінің, сондай-ақ экономиканың нақты секторының іскерлік белсенділігін ұстап тұруының қабілетсіздігіне әкеп соғуы мүмкін тепе-теңсіздіктің болмауы ретінде айқындалады»

Жүйелік тәуекелдерге кешенді талдау жасау құралдарының бірі болып табылатын Қазақстанның қаржылық тұрақтылығы туралы есеп шеңберінде қаржылық тұрақтылықты айқындайтын мынадай аспектілерді бағалау жүзеге асырылады:

- (1) қаржы ресурстары ақшаны сақтайтын және инвестициялайтын адамдар арасында қаншалықты тиімді және уақтылы қайта бөлінуде;
- (2) тәуекелдерді барабар бағалау және тиімді басқару жүзеге асырыла ма;
- (3) қаржылық күйзелістер айтарлықтай сілкіністерсіз қаржы жүйесіне сіңіп кетуі мүмкін бе.

Қазақстанның қаржылық тұрақтылығы туралы есеп қаржы нарығының қатысушыларына, сондай-ақ қаржылық тұрақтылықтың проблематикасына қызығушылық білдіретін аудиторияға арналған. ҚРҰБ тәуекелдерді зерттеу және талдау, сондай-ақ қаржы тұрақтылығы саласындағы арнайы зерттеулердің нәтижелерін таратуды міндет етіп қояды.

ҚРҰБ Қазақстанның қаржылық тұрақтылығы туралы есепті ҚҚК қатысуымен дайындады.

Мазмұны

I.	Негізгі қорытындылар	1
II.	Макроэкономикалық және қаржы конъюнктурасы	4
2.1	Қазақстанның макроэкономикалық ортасы және оның тұрақтылық факторлары	4
2.1.1	Қазақстан экономикасының «өсу аймақтары» және экономика құрылымы айқындайтын макроэкономикалық тәуекелдер	4
2.1.2	Экономиканың сыртқы факторларға негізделген тәуекелдері	6
2.1.3	Мемлекеттік қаржы тәуекелдері	11
2.2	Қаржы секторының құрылымы және шоғырландыру тәуекелдері	13
2.3	Қаржы нарықтарының жай-күйі	18
2.3.1	Валюта және ақша нарықтарының жай-күйі	18
2.3.2	Бағалы қағаздар нарығының жай-күйі	20
III.	Қаржы делдалдығы институттарының тәуекелдері	22
3.1	Банк секторының тәуекел-профилі	22
3.2	Кредит тәуекелі	28
3.3	Банк секторының өтімділік тәуекелі және валюта тәуекелі	32
3.4	Банктерді қорландыру құрылымымен байланысты тәуекелдер	36
4	Банктік емес сектордың тәуекелдері	40
4.1	Сақтандыру секторы	40
4.2	Жинақтаушы зейнетақы жүйесі	45
4.3	Өзге қаржы ұйымдары	48
5	Төлем жүйелері	51
5.1	Қазақстанның төлем жүйелерінің дамуы	51
5.2	Өтімділік тәуекелі және жүйелік тәуекел	52
5.3	Операциялық және техникалық тәуекелдер	54
6	Қаржы жүйесін реттеу және тәуекелдерді басқару	55
6.1	Ұлттық Банктің ақша-кредит саясатын жүргізу шеңберінде жүзеге асыратын қаржы жүйесінің тұрақтылығын қолдау жөніндегі шаралары	55
6.2	«БТА Банк» АҚ, «Альянс Банк» АҚ, «Темірбанк» АҚ қаржылық жай-күйі және олардың қайта құрылымдау талаптарын орындауы	56
6.3	Ұлттық Банктің банк секторы кредит портфелінің сапасын жақсарту жөніндегі шаралары	57
6.4	Қаржы ұйымдарының қызметін реттеуді жетілдіру	58
IV.	Қосымша	61
	Қазақстанның қаржылық тұрақтылығының индикаторлары	61

Қысқартулар мен аббревиатуралар тізімі:

ҚРСА	Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі
ЕО	Еуропалық Одақ
ЭЫДҰ	Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы
ҚҚБ	«Қазақстан қор биржасы» АҚ
ҚДКҚ	«Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ
ҚҚК	Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын бақылау мен қадағалау комитеті
ҚБЕО	«Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығы» республикалық мемлекеттік кәсіпорны
ХВҚ	Халықаралық Валюта Қоры
ЕКДБ	Еуропа Қайта құру және Даму Банкі
ЕАДБ	Еуроазия Даму Банкі
Қаржымині	Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі
ХҚҰ	Халықаралық қаржы ұйымдары
ЭДСМ	Қазақстан Республикасы Экономикалық даму және сауда министрлігі
ҚРҰҚ	Қазақстан Республикасының Ұлттық қоры
ҰТО	Қазақстан Республикасы Үкіметінің жанындағы Ұлттық Талдамалық Орталық
ҚРҰБ	Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
АҚШ	Америка Құрама Штаттары
ҰӘҚ	«Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры» АҚ
ПКҚ	«Проблемалық кредиттер қоры» АҚ
ҮИИДМБ	Үдемелі индустриялық-инновациялық дамыту жөніндегі 2010-2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарлама
АҚ	акционерлік қоғам
ЕДБ	екінші деңгейдегі банк (банктер)
ЖІӨ	Жалпы ішкі өнім
МБҚ	мемлекеттік эмиссиялық бағалы қағаздар
ТБИ	тұтыну бағаларының индексі
ҰЖК	төлем жүйелерінің үздіксіз жұмыс істеу (жұмыс қабілетінің) коэффициенті
БСКИ	банк стресінің композиттік индикаторы
ҚССКИ	қаржы секторы стресінің композиттік индикаторы
АӨК	ақша өтімділігінің коэффициенті
КОИ	композиттік озық индикатор
ААК	ақша айналымдылығының коэффициенті
КСИ	композиттік сәйкестік индексі
БААЖ	Банкаралық ақша аудару жүйесі
ХҚЕС	Халықаралық қаржылық есептілік стандарттары
МЗ	ақша массасы
ЖЗҚ	жинақтаушы зейнетақы қорлары
МЕБҚ	мемлекеттік емес эмиссиялық бағалы қағаздар
СКП	сатып алу қабілетінің паритеті
БҚН	бағалы қағаздар нарығы
НТАБ	нақты тиімді айырбастау бағамы
БКЖ	Банкаралық клиринг жүйесі
SPV	арнайы мақсаттағы компания (special purpose vehicle)
бірл.	бірлік
тг.	теңге
мың	мың

млн.	миллион
млрд.	миллиард
банктердің 1-ші тобы	«БТА Банк» АҚ, «Альянс Банк» АҚ және «Темірбанк» АҚ
банктердің 2-ші тобы	01.10.2011ж. жағдай бойынша нарықтағы активтерінің үлесі 2%-дан көп екінші деңгейдегі банктер («БТА Банк» АҚ, «Альянс Банк» АҚ және «Темірбанк» АҚ банктерден басқа)
банктердің 3-ші тобы	01.10.2011ж. жағдай бойынша нарықтағы активтерінің үлесі 0,1%-дан көп екінші деңгейдегі банктер («БТА Банк» АҚ, «Альянс Банк» АҚ және «Темірбанк» АҚ және 1-ші топ банктерден басқа)

I. Негізгі қорытындылар

1. 2010 жылғы Қаржы тұрақтылығы туралы есепте 2011 жылы қаржы жүйесінің және экономиканың дамуына әсер етеді деп болжанған тәуекел факторларының кешені бөліп көрсетілген болатын. 2011 жылы ахуалдың дамуы берілген бағалардың барабарлығын растады, бұл ретте 2010 жылы белгіленген бірқатар үрдістер сақталып қалды.

Дерек көзі: ҚРҰБ

құрылымдаудың аяқталуы және жалпы сыртқы борыштың құрылымындағы қысқа мерзімді міндеттемелер үлесінің төмендеуі салдарынан да айтарлықтай төмендеді.

2. 2010-2011 жылдары Қазақстан экономикасы жоғары өсу қарқынын көрсетті (жылына 7%-дан астам). Бұл ретте егер 2010 жылы экономика көбіне екі сектор – өнеркәсіп пен қызмет көрсетулердің дамуы есебінен өссе, 2011 жылы өнеркәсіп өндірісінің экономиканың өсуіне қосқан үлесі төмендесе, қызмет көрсетулердің қосқан үлесі, керісінше, өсті. Шығыстар тұрғысынан алғанда 2011 жылы экономиканың өсуі үй шаруашылықтарын тұтынуға (7,5%-дың 5%-ы) және мемлекеттік шығыстарға (7,5%-дың 1%-ы), негізінен, негізгі капиталды (7,5%-дың 0,1%-ы) жинақтауға арналған аздаған шығыстар есебінен бөлінеді, бұл экономикалық агенттердің инвестициялық белсенділігінің төмендегенін білдіреді. Оған қоса мемлекеттік бюджет шығыстарының құрылымында ағымдағы шығыстар күрделі шығындардың өсу қарқынынан басым қарқынмен өсуде. Осылайша экономикаға инвестициялар көлемінің деңгейінің төмендігі оның болашақтағы өсу қарқынына теріс әсер ететін фактор болуы мүмкін.

Ел экономикасының әлемдік шикізат нарықтарының конъюнктурасына жоғары деңгейде тәуелді болуы сақталуда. Мәселен, 2011 жылы Қазақстан экспортының бірқатар шикізат баптарына әлемдік нарықтарда сұраныстың төмендеуі салдарынан тау-кен өндіру саласындағы өндірістің нақты өсуінің құлдырауы байқалды, алайда бұл үрдіс шикізат ресурстары бағасының жоғары болуымен теңдестірілді.

Ел экономикасының құрылымдық теңгерімсіздігі және анық баға бәсекелестігі артықшылықтарының болмауы Қазақстанның «мұнайға жатпайтын» экспортын әлсіретуде. Мәселен, 2011 жылғы қыркүйекте Қазақстан экономикасының бәсекеге қабілеттілігінің «баға қоры» күрт қысқарды. Теңгенің тең мөлшердегі нақты айырбастау бағамы мен нақты тиімді айырбастау бағамының нақты мәні (бағамды жете бағаламау) арасында байқалған теріс айырмашылық қысқара бастады. Қыркүйекте таза сыртқы активтердің қысқаруы, сондай-ақ

отандық өндірушілер үшін сауда талаптарының 2-тоқсанда байқалып отырған нашарлауы негізгі себептер болып табылады.

Атап көрсетілген факторлар көбіне банктердің кредиттік белсенділігінің төмен болуынан байқалған қаржылық қатынастардың даму «тереңдігінің» құлдырауымен қатар Қазақстан экономикасының жақын болашақта өсуінің баяулау тәуекелі деңгейінің жоғары болуына себепші болады. Мұны Қазақстан экономикасының өсуінің 2012 жылғы 2-тоқсаннан бастап баяулауын болжаған композиттік озық индикатор динамикасы көрсетіп отыр. Бұл ретте мұндай тәуекел әлемдік экономиканың өсуіне қатысты теріс болжамдарға байланысты ерекше мәнге ие болып отыр.

3. Резидент еместер алдындағы міндеттемелерді ішкі міндеттемелермен ауыстыру нәтижесінде банктердің сыртқы қорландыруға тәуелділігінің төмендеуі банк секторының сыртқы күйзелістерге қысқа мерзімді кезеңде орнықтылығын көтеруге ықпал етеді. Экономиканың кредиттік ресурстарға деген сұранысы ұлғайған жағдайда банктер ұзақ мерзімді қорландыру тапшылығына тап болуы мүмкін, себебі депозиттік база банктердің оған деген үдемелі сұранысын қанағаттандыра алмайды. Бұл ретте қажетті көлемде ұзақ мерзімді қорландырудың болмауы банктердің кредиттік белсенділігін ынталандырмайтын фактор, соның салдарынан экономикаға кредиттік ресурстардың тапшылығына себеп болуы мүмкін.

Банктердің салыстырмалы түрде алғанда кредиттік белсенділігінің төмендігі банктердің экономикалық күтулердің белгісіздігі аясында кредит тәуекелін қабылдау бөлігінде жүргізген консервативтік саясатымен қатар қолда бар кредиттік портфелінің төмен сапасына байланысты болды. 2009-2010 жылдардан басталған кредиттік портфель сапасының нашарлауы екі фактормен түсіндірілді. Бір жағынан заемшылардың кредит қабілеті түсті, кредиттерді төлемеу олардың сапасының төмендеуіне әкеп соқты. Екінші жағынан, жұмыс істемейтін заемдарды жаңадан берілетін стандартты заемдармен ауыстыру үдерісі болған жоқ.

2011 жылы жалпы экономикалық конъюнктураның, атап айтқанда, заемшылардың қаржылық жай-күйінің жақсаруына байланысты үмітсіз кредиттердің жаңадан берілетіндермен ауыстырылмауы кредиттік портфельдің нашарлауының маңызды факторы болады. Бұл ретте бүкіл жүйе бойынша «жұмыс істейтін» портфель¹ көлемін бір деңгейде сақтау үрдісі байқалады – осылайша банктер шектеулі заем көлемін айтарлықтай сапалы заемшыларға беру арқылы пайыздық маржа деңгейін ұстап тұруға тырысады.

Банктердің «жұмсақ» қайта құрылымдауға (көбіне кредитті өтеу кестесін өзгерту арқылы) бейім болуына және олардың заемшы борышының бір бөлігін есептен шығаруға және берешекті кешіру нәтижесінде болатын шығынды өзіне алуға дайын болмауына байланысты заемдарды қайта құрылымдау арқылы портфельді сауықтыру тиімділігі төмен болды. Нәтижесінде қайта құрылымдау заемдарды жоғары жіктеу санаттарынан төмендеулеріне көшіру үдерісінің қарқындылығын төмендеуге мүмкіндік береді, алайда кредиттік портфельді толық сауықтыра алмады. Екінші жағынан, провизияларды қайта қалпына келтіруден түскен кірістерге салық салу мәселелерінің реттелмеуінен және банктердің кәсіби емес активтерін басқарудың тиімді тетіктерінің болмауынан банктер үмітсіз заемдарды іс жүзінде баланстан есептен шығарған жоқ. Осылайша, банк жүйесінің кредиттік портфелі сапасының төмендігі тұтастай алғанда проблемалық заемдарды бірнеше жыл бойы жинақтауға байланысты болды.

2011 жылы мемлекет банктердің баланстарын санациялауға бағытталған бірқатар шаралар қабылдады. Бір жағынан, үмітсіз заемдарды есептен шығарған кезде провизияларды қайта қалпына келтіруден түскен кірістерді салық салынатын кірістен шегерімдерге жатқызуды болжайтын өзгерістер енгізілген болатын. Екінші жағынан, Банктердің баланстарын санациялау барысында орталықтандырылған және орталықтандырылмаған

¹ Стандартты заемдар мен 1-3-жіктеу санаттары заемдарының, яғни ақша ағынын жинақтайтын заемдардың жиынтығы

тәсілді пайдалануды көздейтін Екінші деңгейдегі банктер активтерінің сапасын жақсарту тұжырымдамасы әзірленген болатын. Мәселен, Тұжырымдаманы іске асыру шеңберінде Ұлттық Банк мамандандырылған еншілес ұйымын – «Проблемалық кредиттер қоры» АҚ-ны құруда, ол банктердің проблемалық активтерін сатып алып, олардың сапасын қайта қалпына келтіру шараларын жүзеге асыратын болады. Тұжырымдама сапалы емес активтерді сатып алу және олардың құнын банктердің өздерінің қайта қалпына келтіруі (орталықтандырылмаған тәсіл) жөніндегі іс-шараларды жүргізу мақсатында арнайы мақсаттағы еншілес ұйымдарды құруды да көздейді. Осы шаралардың іске асырылуына байланысты 2012 жылы көптеген ірі және орташа банктердің кредиттік портфелі сапасының жақсаруын күтуге болады.

2010 жылы сыртқы міндеттемелері қайта құрылымдаудан өткен «БТА Банк» АҚ-ны және «Альянс Банк» АҚ-ны сауықтыру жөнінде қолданылатын шаралардың тиімділігіне байланысты болатын осы банктердің қаржылық жай-күйін қалыпқа келтіру қаржы секторының жүйелік тәуекелдерін төмендетудің қажетті талабы болып табылады. Атап айтқанда, қазіргі уақытта «БТА Банк» АҚ міндеттемелерін қайталап қайта құрылымдау мәселесі қарастырылуда. Бұл ретте мемлекет тарапынан қосымша араласу талап етілуі мүмкін.

4. Маңыздылығы ұзақ мерзімді кезеңде өсе беретін қаржы секторының жүйелік тәуекелдеріне зейнетақы қорларының консервативті саясатына негізделген олардың төмен кірістілігін жатқызуға болады. Зейнетақы активтері кірістілігінің төмендігі инфляцияны өтеуге мүмкіндік бермейді және болашақта мемлекеттік кепілдіктердің қолданыстағы жүйесі шеңберінде инфляцияны есеп ала отырып зейнетақы қаражатын сақтауды қамтамасыз ету қажеттігіне байланысты мемлекет бюджетіне айтарлықтай жүктеменің туындауына әкеп соғуы мүмкін. Зейнетақы қорларының нақты кірістілігі өспеген жағдайда, бүкіл зейнетақы жүйесінде дағдарыстың болуына алғышарттар туындауы мүмкін.

5. Жылжымайтын мүлік нарығында бағаның аздап өскеніне қарамастан, ондағы мәмілелер саны елеулі өткен жоқ. Бұл ретте нарықтың жай-күйі банктердің берілетін ипотекалық кредиттерінің көлемі мен бұған дейін берілген кредиттер сапасының динамикасына да, сақтандыру саласының жай-күйіне, оның ішінде «пакеттік өнімдер» деп аталатын сату көлемін азайту арқылы да әсер етеді.

6. Экономикалық өсудің баяулау және экономикадағы теңгерімсіздіктердің күшею тәуекелдері мемлекеттік саясатты, оның ішінде көңілді өнеркәсіптің өсуін ынталандыруға ауыстыра отырып, басым салаларға қолдау көрсету шеңберінде түзетуді талап етуі мүмкін. Қазіргі уақытта өндіруші сектордағы инвестициялық белсенділікті ынталандыру қажеттігі анық байқалып отыр.

Бұдан басқа банк секторының кредиттік белсенділігінің өсуі мен экономиканы кредиттеу көлемі өспеген жағдайда, қаржы ұйымдары қолданатын тәуекелдерді шектеуден қаржы секторын реттеудегі басымдықтарды реттеу талаптарын әлсірету есебінен кредиттеуді ынталандыруға ауыстыру талап етілуі мүмкін.

II. Макроэкономикалық және қаржы конъюнктурасы

2.1 Қазақстанның макроэкономикалық ортасы және оның тұрақтылық факторлары

2.1.1 Қазақстан экономикасының «өсу аймақтары» және экономика құрылымы айқындайтын макроэкономикалық тәуекелдер

Қазақстан экономикасының көбіне өндірістік емес және өндіруші секторлардан тұратын құрылымдық теңгерімсіздігі Қазақстан экономикасының сыртқы экономикалық конъюнктураға тәуелділігімен күшейетін негізгі макроэкономикалық тәуекел факторы болып қалуда. Инвестициялық белсенділіктің сақталып отырған төмен деңгейі, әлемдік экономиканың болжамды ғаламдық баяулауы, сондай-ақ сыртқы сұраныстың қысқаруы жақын болашақта жалпы экономикалық өсудің төмендеуіне және Қазақстан экономикасында орын алған диспропорцияның күшеюіне әкеп соқтыруы мүмкін. Мұндай жағдайда мемлекет саясатын өңдеуші өнеркәсіпті дамыту-

ды ынталандыру бағытында күшейту талап етіледі.

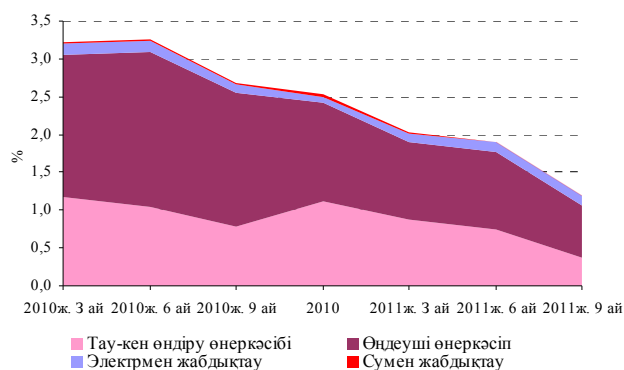

2011 жылы Қазақстан экономикасының өткен жылы қол жеткізген даму динамикасы іс жүзінде сақталып қалды. 2011 жылғы қаңтар-қыркүйекте ЖІӨ-нің өсуі 2010 жылдың тиісті кезеңіндегі 7,5%-мен салыстырғанда 7% құрады, бұл ретте өнеркәсіп өндірісінің өсу қарқынының төмендеуі ауыл шаруашылығының және қызметтер секторының дамуының оң динамикасымен (2.1.1.1-график) өтелді.

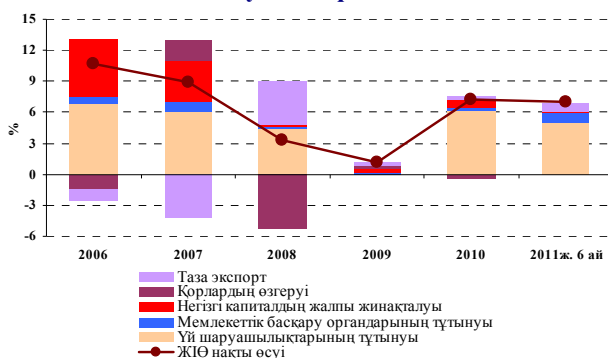
2010 жылдағыдай экономиканың өсуіне негізінен қызметтер саласы үлес қосты. 2011 жылғы 9 айдың қорытындысы бойынша қызметтер өндірісінің өсуі кейінге қалдырылған тұтыну сұранысын, сондай-ақ өсуі көбіне инфрақұрылымдық жобаларды іске асыру үшін бөлінген мемлекет қаражаты есебінен ынталандырылған көлікті (6,5%) сатудан қазіргі заманғы коммуникация, сауда (14,8%) құралдарының дамуы нәтижесінде ақпарат және байланыс саласында (18%) қызметтер көрсетумен қамтамасыз етілді. Сонымен қатар қаржы және сақтандыру қызметі (-4,6%) және жылжымайтын мүлікпен операциялар (0,9%) әлі де болса рецессия немесе стагнация (2.1.1.2-график) жағдайында. 2010 жылғы 4-тоқсаннан бастап өнеркәсіп өндірісінің өсу қарқынының едәуір төмендеуі байқалады. Мәселен, тау-кен өндіру өнеркәсібінің нақты өсуі көбіне өңделмеген мұнай мен металл кендерін өндірудің төмендету есебінен 2010 жылғы көрсеткіштермен салыстырғанда 2 еседен көп төмендеді.

2.1.1.3-график
Өнеркәсіп салаларының ЖІӨ өсуіндегі үлесі*

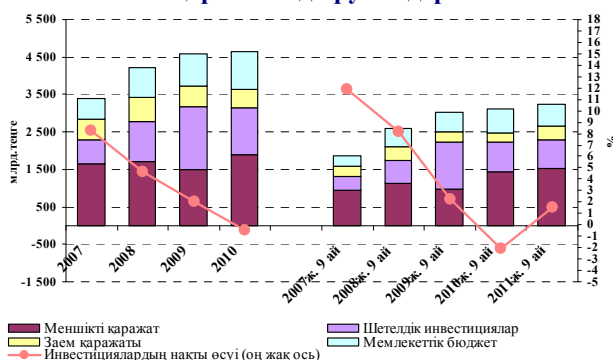
Ескерту: * Жалпы қосымша құнның өсуіне үлес, %-бен өткен жылдың тиісті кезеңіне
Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептеулері

2.1.1.4-график
Жиынтық сұраныс компоненттерінің ЖІӨ өсуіндегі үлесі*

Ескерту: * %-бен өткен жылдың тиісті кезеңіне
Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептеулері

2.1.1.5-график
Негізгі капиталға инвестицияларды қаржыландыру көздері

Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептеулері

қаржыландыру көлік, ақпарат және байланыс саласында байқалады. Қаржыландырудың заем қаражаты есебінен өсуі өңдеуші өнеркәсіпте, сондай-ақ көлік және жылжымайтын мүлікпен операциялар сегментінде байқалды.

Өндіруші өнеркәсіппен салыстырғанда бәсекелестік тұрғысынан неғұрлым әлсізрек болып табылатын өңдеуші өнеркәсіпте негізінен машина жасау мен тамақ өнімдерін өндіруде өсудің баяулауы есебінен өсудің одан әрі – шамамен 3 есе төмендеуі байқалды. (2.1.1.3-график).

Өндіру көлемінің оза өсуіне қарамастан олардың ЖІӨ құрылымындағы үлесі 2011 жылғы 9 айда 49,3%-ға дейін төмендеді (2010 ж. 9 айда – 54,1%), ал тауарлар өндірісі нақты ЖІӨ көлемінің 45,1% (43,1%) құрады. Мұндай түрлі бағыттағы динамика баға факторымен түсіндіріледі, тауарлар бағасы, негізінен тау-кен өндіру және өңдеуші өнеркәсіптегі баға қызметтер құнымен салыстырғанда едәуір жоғары қарқынмен өсуде.

Шығыстар тұрғысынан алғанда, 2010 жылдағыдай үй шаруашылықтарының шығыстары (ЖІӨ-нің өсуіне үлесі 5%-ды құрайды) экономиканың өсуінің негізгі көзі болып табылады. Таза экспорт үлесінің және мемлекеттік басқару органдары шығыстарының аздап ұлғаюы байқалады. Соған қарамастан экономиканың өсуінде негізгі капиталды жинақтау рөлі іс жүзінде барынша төмендеді (2.1.1.4-график).

2008-2010 жылдары Қазақстанда экономиканың барлық секторларында негізгі капиталға инвестициялардың өсу қарқынының тұрақты құлдырауы байқалды. 2011 жылы ахуал тұрақтанып, инвестициялардың нақты өсуі 9 айда 1,5% құрады (2.1.1.5-график). Алайда инвестициялық белсенділіктің қайта қалпына келуі және теріс үрдістерді еңсеру туралы айтуға болмайды. Кәсіпорындардың өз қаражаты инвестицияларды қаржыландырудың негізгі көзі болып қалуда. Бұл ретте өз қаражаты есебінен

2.1.1.1-кесте

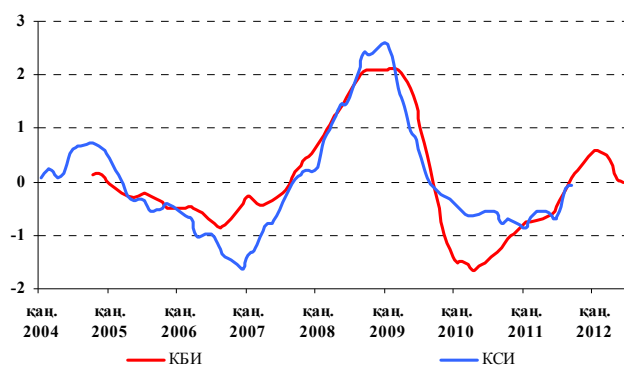
Қазақстан экономикасы өсуінің болжамы

	2011	2012
Халықаралық Валюта Қоры	6,5%	5,6%
Еуропа Қайта құру және Даму Банкі	7,0%	6,0%
Еуразия Даму Банкі	7,0%	5,5%
Экономикалық даму және сауда министрлігі	7,0%	6,9%

Дерек көзі: ХВҚ, ЕҚДБ, ЕАДБ, ЭДСМ

2.1.1.6-график

Қазақстан экономикасының басым және сәйкес келетін индикаторлары

Ескерту: КОИ оның басым құрамын көрсету мақсатында оңға қарай 9 айға жылжытылды.

Дерек көзі: ҚРҰБ

Халықаралық қаржы ұйымдарының болжамдарына сәйкес Қазақстан экономикасының өсу қарқынының баяулауы болжанатынын атап өткен жөн, ал Экономикалық даму және сауда министрлігі (ЭДСМ) болжамдары әлдеқайда жоғары (2.1.1.1-кесте).

Қазақстан экономикасының өсу қарқынының ықтимал баяулайтынын композиттік индикаторлардың динамикасы² да көрсетіп отыр. Мәселен, Қазақстан экономикасының композиттік сәйкес келетін индикаторы 2010 жылдың екінші жартысынан басталған экономикалық өсуді қалпына келтірудің жалғасқанын көрсетіп отыр (2.1.1.6-график). Өз кезегінде, уақыт лағы 9 айлық композиттік сәйкес келетін индикатор қозғалысының бағытын алдын ала айқындайтын нақты сектор үшін композиттік басым индикатор экономиканың өсуінің 2012 жылғы 2-тоқсаннан бастап ықтимал баяулауын көрсетіп отыр. Мұндай индикатор динамикасы көбіне елдің іскерлік белсенділігіне қатысты сыртқы тәуекелдермен байланысты.

Мәселен, дамыған және дамушы елдер (Жапония, АҚШ, Ресей, Еуроаймақ және басқалары) экономикаларының композиттік басым индикаторы экономикалық белсенділіктің ықтимал баяулауын және кейбір жағдайларда едәуір төмендеуін білдіреді. Бұл ретте Халықаралық Валюта Қорының (ХВҚ) болжамдарына сәйкес әлемдік экономиканың өсу қарқыны 2010 жылғы 5,1%-дан 2011-2012 жылдары 4%-ға дейін төмендейді. Баламалы халықаралық дерек көздері әлемдік экономиканың өсу болжамын 2012 жылы тиісінше 2,4%-ға (Fitch Ratings) және 3,4%-ға (Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы) дейін төмендетті. Жетекші дамыған елдерде экономиканың одан әрі даму перспективалары бюджет проблемаларын шешуге байланысты болады. Нарығы қалыптасу және даму үстіндегі елдер бойынша бюджет-салық саясатын қатаңдату және сыртқы сұранысты төмендету экономиканың өсуін баяулататын факторлар болуы мүмкін.

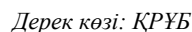
2.1.2 Экономиканың сыртқы факторларға негізделген тәуекелдері

Қазақстан экспортының шикізат баптарына деген жоғары баға дағдарыс кезеңіндегі басқа сыртқы күйзелістердің теріс әсерін төмендетті және экономиканың өсу қарқынының қайта қалпына келуіне ықпал етті. Жүргізілетін бағамдық саясат та экономиканың бәсекеге қабілеттілігіне қолдау көрсетуге себепші болады. Алайда сыртқы факторлар нашарлаған жағдайда нақты айырбастау бағамының тепе-тең деңгейден айтарлықтай ауытқуы экономиканың ұзақ мерзімді кезеңде өсуіне кедергі келтіруі мүмкін.

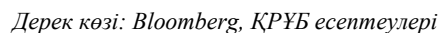
² Композиттік басым индикатор (КБИ) 5 сандық индекс: мұнай бағасының индексі, АҚШ-тың іскерлік белсенділігінің композиттік индексі, IFO World Economic Survey, M2 ақша массасы индексі, активтер бағасының индексі және ҚРСА корпоративтік сұратуларының негізінде өнеркәсіп өнімі, түпкілікті өнімге және тауар қорларына сұраныстың өсуінің күтілуін сипаттайтын 3 сандық көрсеткіш негізінде құрылған.

Экономика дамуының ағымдағы динамикасын сипаттайтын композиттік сәйкес келу индексі (КСИ) 4 индекс: өндіріс индексі, жұмыспен қамту индексі, нақты жалақы индексі, сауда көлемінің индексі негізінде құрылған.

Экспорт пен импорт динамикасы

Шикізат тауарларына әлемдік бағалардың динамикасы

Шикізат тауарлары бағаларының консенсус-болжамы* (АҚШ доллары)

Ескерту: * 04.01.2012ж. жағдай бойынша

Дерек көзі: Bloomberg

график).

Тұтастай алғанда 2011 жылғы 9 айда нақты тиімді айырбастау бағамы (НТАБ) индексінің динамикасы түрлі бағытта болды. Егер 2011 жылғы бірінші жартыжылдықта теңгенің нақты көрсетудегі әлсіреуі негізгі сауда әріптес-елдердің валюталарына қатысты

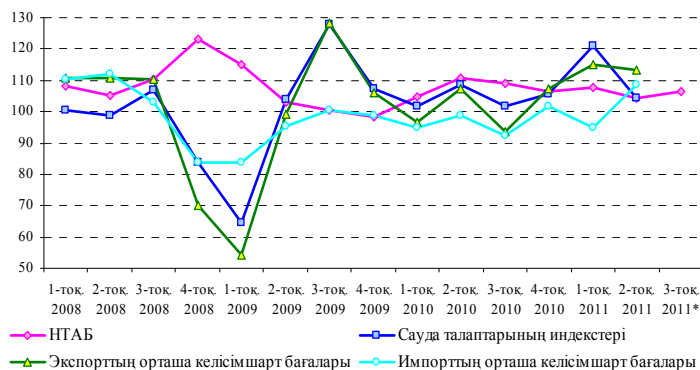
Баға конъюнктурасы әлемдік шикізат нарықтарында 2011 жылы Қазақстан экспорты көлемінің өсуіне қолайлы жағдай жасады (2.1.2.1-график). Экспорт көлемінің, көбіне минерал өнімдерінің (мұнайдың және газ конденсатының, қара және түсті металдардың) 2011 жылғы 9 айда өсуі ағымдағы шоттың басқа баптары бойынша теріс баланстың ұлғаюын толық өтеді. Бұл ретте 2011 жылғы бірінші жартыжылдықта шикізаттың әлемдік бағасының жоғары болуымен қолдау көрсетілетін экспорттың өсуі байқалды, ал 2011 жылғы 3-тоқсанда өндіруші сектордағы көлемнің құлдырауынан және әлемдік бағалардың төмендеуінен экспорт көлемі төмендеді (2.1.2.2-график).

Шикізат бағасының салыстырмалы түрде алғандағы жоғары деңгейі 2008-2009 жылдардағы әлемдік қаржы дағдарысының Қазақстан экономикасына теріс әсерін жұмсартты, ал 2010-2011 жылдары экономикалық өсудің жоғарғы қарқынын ұстап тұруға ықпал етті. Халықаралық ұйымдардың бағалауынша, Қазақстанның негізгі экспорттаушы баптары болып табылатын мұнай мен металл бағасы орта мерзімді кезеңде жоғары деңгейде сақталады (2.1.2.1-кесте).

Соған қарамастан 2011-2012 жылдары ғаламдық экономиканың өсуінің баяулауымен байланысты болжамдардың іске асырылуы шикізат тауарлары бағасының төмендеуіне және әкеп соғып, Қазақстанның экономикасында, оның ішінде бәсекеге қабілеттілігі көрсеткіштерінде теріс көрініс табуы мүмкін. 2011 жылғы бірінші жартыжылдықтың соңындағы жағдай бойынша 2010 жылдың соңымен салыстырғанда сауда талаптарының нашарлауы байқалмады. Алайда 2011 жылғы 2-тоқсанда 2011 жылғы 1-тоқсанмен салыстырғанда импорт бағасының өсуі есебінен сауда талаптары индексінің 14%-ға күрт төмендеуі, сондай-ақ теңгенің нақты көрсетуде аздап әлсіреуі байқалады (2.1.2.3-

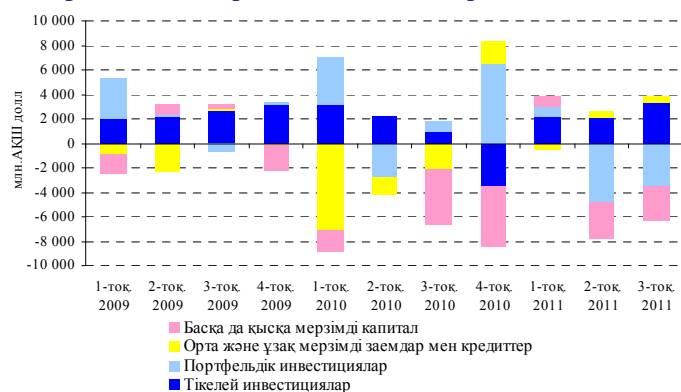
теңгенің номиналдық нығаю қарқынының едәуір төмен болуымен айқындалса, 2011 жылғы 3-тоқсанда теңгенің нақты көрсетудегі нығаюы Қазақстан инфляциясының көтерілуімен, Ресейдегі инфляция қарқынының төмендеуімен және негізгі сауда әріптес-елдер валюталарының номиналдық құнсыздануымен түсіндіріледі.

2.1.2.3-график
Нақты тиімді айырбастау бағамының индексі және сауда талаптары, (2000=100)

Ескерту: *2011ж. 3-тоқ.- алдын ала бағалау
Дерек көзі: ҚРҰБ

2.1.2.4-график
Сыртқы активтер мен міндеттемелердің динамикасы

Дерек көзі: ҚРҰБ

басқа шетелдік тікелей инвестициялар бойынша қаржы шотының құрылымында шетелдің қатысуы бар банктердің акционерлік капиталының ұлғаюына және Қазақстан кәсіпорындарының шетелдік бас компанияларының алдындағы фирмааралық берешегін өтеу бойынша төлемдер көлемінің төмендеуіне байланысты 7,6 млрд. АҚШ долл. мөлшерінде таза ағын байқалады (2.1.2.4-график).

Бұл ретте ҚРҰБ бағалауы бойынша, 2011 жылғы қыркүйектің соңында теңгенің нақты айырбастау бағамы тепе-тең мәнмен салыстырғанда жете бағаланбай қалып отыр (1-бокс).

Егер экспорттың жоғарғы деңгейі және төлем балансының ағымдағы шотының оң сальдосы экономиканың қысқа мерзімді кезеңде өсуін алдын ала айқындап берсе, қаржы шотының жай-күйі экономиканың ұзақ мерзімді өсуінің айқындаушы факторы болады (2-бокс). 2010 жыл – 2011 жылғы 9 айдың нәтижелері бойынша еліміздің төлем балансының қаржы шоты Қазақстан Республикасының Ұлттық қоры (ҚРҰҚ) сыртқы активтерінің ұлғаюы, сондай-ақ банктердің сыртқы ұзақ мерзімді міндеттемелерін өтеуі нәтижесінде капиталдың таза ағынымен сипатталады. Қаржы шоты бойынша таза ағын 2011 жылғы 9 айда көбіне банктердің міндеттемелерін өтеу және кешіру есебінен 2010 жылдың осындай кезеңіндегі 8,6 млрд. АҚШ долл. салыстырғанда 3,9 млрд. АҚШ долл. дейін қысқарды. Бұдан

Тепе-тең нақты айырбастау бағамы

Тепе-тең айырбастау бағамы қазіргі теориялық және эмпириялық зерттеулерге сәйкес экономикалық теңгерімсіздіктердің маңызды жаршы-индикаторы болып табылады. Атап айтқанда, бағамды орнықты түрде нақты жете бағаламау ішкі бағаларға қысым жасай отырып және сауда және саудаға жатпайтын секторлар арасындағы бөлуді бұрмалай отырып экономиканың ысып кетуіне әкеп соғуы мүмкін. Әрі керісінше, бағамды ұзақ уақыт асыра бағалау елдің макроэкономикасын алыпсатарлық шабуылдар мен валюта дағдарысының алдында осал ете отырып, оның жағдайларының тұрақсыздығында көрініс табады.

Халықаралық тәжірибені ескере отырып³, теңгенің тепе-тең нақты айырбастау бағамын (RER) бағалау және оны ығыстыру үшін қателерді түзете отырып, векторлық авторегрессия үлгісі (VECM) бағаланған болатын. Мәселен, алынған нәтижелерге сәйкес мемлекеттік шығыстардың (GREAL) және сауда талаптарының (TOT) 1%-дық ұлғаюы тепе-тең нақты айырбастау бағамының тиісінше 0,14%-ға және 0,21%-ға нығайтуға әкеп соғады, ал таза сыртқы активтер деңгейінің (NFA_PROD) 1%-дық көтерілуі оның 0,03%-ға әлсіреуіне әкеп соғады (1-кесте).

1-кесте

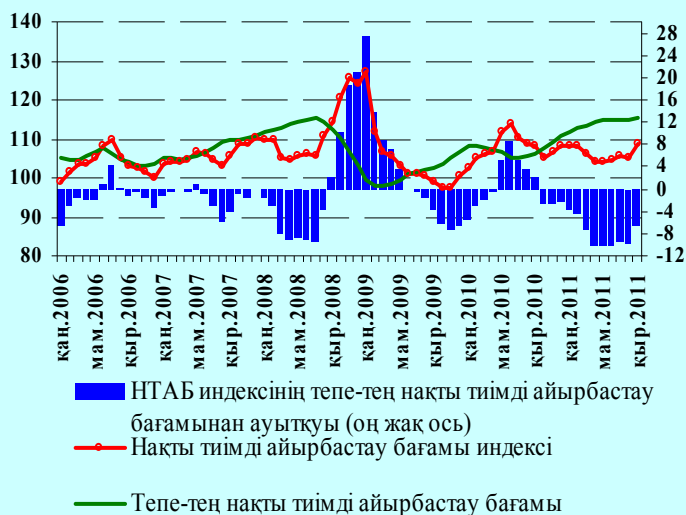
VECM моделінің нәтижесі

RER = 3,07 + 0,21TOT - 0,03NFA_PROD + 0,14GREAL
(4,69) (-1,27) (5,71)

Ескерту: дөңгелек жақшаларда әр көрсеткіштің статистикалық мәні көрсетілген. Барлық ауыспалылар логарифмдік нысанда берілген.

Дерек көзі: ҚРҰБ

1-график
Нақты тиімді айырбастау бағамы индексінің ауытқуы

Ескерту: Валюта бағамының ауысуы НТАБ-тың өзінің тепе-тең деңгейінен ауытқуы ретінде айқындалады.
Дерек көзі: ҚРҰБ

Алынған модельдің нәтижелері 2011 жылғы қыркүйекте НТАБ-тың тепе-тең мәнімен салыстырғанда 6% деңгейінде жете бағаланбағанын көрсетті. Бұл ретте НТАБ индексінің тепе-тең нақты айырбастау бағамынан аздап ауытқуына мамырда қол жеткізілді (9%-ға жете бағаламау). 2011 жылғы шілде-қыркүйекте НТАБ-тың нақты және тепе-тең мәндерінің жақындауы байқалды (1-график).

³ ADB Economics Working paper series №151 «Equilibrium real exchange rate, misalignment, and export performance in developing Asia», 2009 жылғы наурыз.

Төлем балансының 2011-2014 жылдарға арналған болжамы

2012 жылы мұнай бағасы бір баррель үшін 80 АҚШ долл., 2013-2014 жылдары 70 АҚШ доллары болған кездегі базалық сценарий

Болжамның базалық сценарийінде ағымдағы шоттың болжамды кезеңдегі сальдосы ЖІӨ-нің -1,5%-нан 0,5%-на дейінгі аралықта болады. Сауда балансының оң сальдосы 20-26 млрд. АҚШ долларын құрайды, ол шетелдік инвесторларға кірістер төлеумен ішінара нивелирленеді.

Капиталмен және қаржымен операциялар шотының («Қателер мен қалып қоюларды» қоса алғанда) тапшылығы негізінен Солтүстік Каспий жобасына инвестициялардың қысқаруы және ҚРҰҚ сыртқы активтерінің өсу қарқынының төмендеуі есебінен Қазақстанға тікелей инвестициялар ағының төмендеуі нәтижесінде қысқаратын болады.

Нәтижесінде, төлем балансы ЖІӨ-нің -2%-нан -0,5%-на дейінгі шекте теріс сальдомен қалыптасып, тиісінше ҚРҰБ халықаралық резервтері қысқарады деп болжанады. Сонымен қатар халықаралық резервтер деңгейі тауарлар мен қызмет көрсетулер импортының кемінде 3 айын өтейтін, ең төменгі қажетті деңгейден жоғары деңгейде сақталады.

Мұнай бағасы бір баррель үшін 40 АҚШ долл. болған кездегі пессимистік сценарий

Болжамды кезеңде ағымдағы операциялар шотының тапшылығы ЖІӨ-нің 5%-нан аспайды деп күтіледі. Әлемдік бағалардың құлдырауы нәтижесінде тауарлар экспортының айтарлықтай қысқаруы экономика кірісінің өсу қарқынының баяулауы және қысқаруы нәтижесіндегі тауарлар импортының төмендеуімен, сондай-ақ резидент еместерге төленетін кірістердің төмендеуімен нивелирленетін болады.

Тұтастай алғанда, әлемдік конъюнктураның айтарлықтай нашарлағанына және сыртқы капитал нарықтарының жеткіліксіздігіне қарамастан, болжамды кезеңнің бастапқы жылдары, негізінен, бұған дейін жасалған шарттар, оның ішінде Қазақстан Республикасын үдемелі индустриялық-инновациялық дамыту жөніндегі мемлекеттік бағдарламаның (ҮИИДМБ) жобаларын қаржыландыру мақсатында қамтамасыз етілетін Қазақстанның экономикасына шетелдік инвестициялау көлемінің айтарлықтай көлемі байқалатын болады. ҚРҰҚ-ға таза түсімдердің төмендеуі және республикалық бюджетке кепілдік берілген трансферт деңгейінің сақталуы жағдайында қарастырылып отырған кезеңде ҚРҰҚ-дың сыртқы активтерінен қаражат ағыны байқалатын болады. Жоғарыда көрсетілген факторлардың үйлесуі капиталмен және қаржылармен операциялар шоты бойынша оң сальдоның сақталуына мүмкіндік береді.

Нәтижесінде 2012-2014 жылдары жалпы төлем балансының тапшылығы ЖІӨ-нің 2,5%-нан аспайды, бұл халықаралық резервтерді тауарлар мен қызмет көрсетулердің импортын қаржыландырудың тиісті деңгейінде сақтауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар мұнай бағасының бір баррель үшін 40 АҚШ долл. дейін төмендеуі және бұл деңгейдің бір жылдан астам сақталу сценарийі екіталай.

Мұнай бағасы бір баррель үшін 100 АҚШ долл. болған кездегі оптимистік сценарий

Оптимистік сценарий кезінде әлемдік экономикадағы түзету шараларынан болатын оң әсер және 2011 жылы басталған үрдістердің сақталуы күтіледі. Бұл ретте айтарлықтай экспорттық түсімдер резидент еместерге төленетін кірістердің ұлғаюымен және импортқа деген сұраныстың ұлғаюымен нивелирленетін болады. Соған байланысты ағымдағы шоттың профициті 2012-2014 жылдары ЖІӨ-нің 2,0%-ынан 4,0%-на дейінгі шекте болады.

Капиталмен және қаржымен операциялар шоты («Қателер мен қалып қоюларды»

қоса алғанда) бойынша, негізінен, ҚРҰҚ сыртқы активтерінің өсу қарқынының ұлғаюы есебінен тапшылықтың өсуі күтіледі.

Нәтижесінде, бүкіл болжамды кезеңде жалпы төлем балансы ЖІӨ-нің -0,5%-дан 1,0%-на дейінгі шекте болады, бұл ҚРҰБ халықаралық резервтерінің 2011 жылдың соңындағы деңгейде сақталуына мүмкіндік береді.

1-кесте

**Төлем балансының 2011-2014 жылдарға арналған болжамы, млрд. АҚШ долл.
(2011 жылғы қарашадағы жағдай бойынша)**

	2010	2011 бағалау	2012 (болжам)			2013 (болжам)			2014 (болжам)		
			1- нұсқа	2- нұсқа	3- нұсқа	1- нұсқа	2- нұсқа	3- нұсқа	1- нұсқа	2- нұсқа	3- нұсқа
А. Ағымдағы шот	3,0	8,2	-7,6	0,9	7,7	-7,4	-2,8	5,6	-6,4	-2,9	5,9
ЖІӨ-нің %	2,0	4,6	-4,9	0,5	3,8	-4,5	-1,3	2,5	-3,7	-1,2	2,3
Сауда балансы	29	39	13	26	39	12	21	36	13	21	36
Экспорт (fob)	61	78	43	66	81	44	63	82	44	65	85
Импорт (fob)	-32	-40	-30	-40	-42	-31	-42	-46	-31	-44	-49
Қызмет көрсетулер балансы	-7	-5	-6	-6	-6	-6	-6	-6	-5	-6	-6
Кірістер мен трансферттер балансы	-19	-26	-15	-20	-25	-14	-18	-25	-14	-17	-24
В. Капиталмен және қаржымен операциялар шоты *	1,7	-6,0	3,8	-2,7	-6,3	4,7	-1,0	-6,2	6,5	0,5	-4,7
В-1. Капиталмен және қаржымен операциялар шоты (қысқа мерзімді капиталды қоспағанда)	2,7	-1,2	8,3	3,4	-1,4	6,7	0,8	-4,2	7,9	1,8	-3,4
Тікелей инвестициялар (нетто)	3	8	6	6	6	4	5	5	4	4	5
Портфельдік инвестициялар**	9	-11	0	-6	-11	3	-4	-11	3	-4	-10
Басқа да ұзақ мерзімді инвестициялар (нетто)	-9	2	2	3	3	0	1	1	1	1	2
В-2. Қысқа мерзімді капитал***	-0,9	-4,8	-4,5	-6,1	-4,9	-2,0	-1,9	-2,0	-1,4	-1,3	-1,3
С. Жалпы баланс	4,7	2,2	-3,9	-1,8	1,3	-2,8	-3,8	-0,6	0,1	-2,4	1,2
ЖІӨ-нің %	3,2	1,2	-2,5	-0,9	0,7	-1,7	-1,8	-0,3	0,04	-1,0	0,5
ҚРҰБ резервтік активтері	-4,7	-2,2	3,9	1,8	-1,3	2,8	3,8	0,6	-0,1	2,4	-1,2
Анықтама үшін:											
Мұнай бағасы (USD/bbl)	80		40	80	100	40	70	100	40	70	100
ЖІӨ (нақты өсу, %-бен)	107	107	100	107	107	101	107	107	102	107	107
ЖІӨ (USD bln)	148	179	155	195	201	164	213	224	176	238	252

Ескерту: *қателер мен қалып қоюларды қоса алғанда

** Ұлттық қордың активтерін қоса алғанда

*** туынды, күрделі трансферттерді және қателер мен қалып қоюларды қоса алғанда

Дерек көзі: ҚРҰБ

2.1.3 Мемлекеттік қаржы тәуекелдері

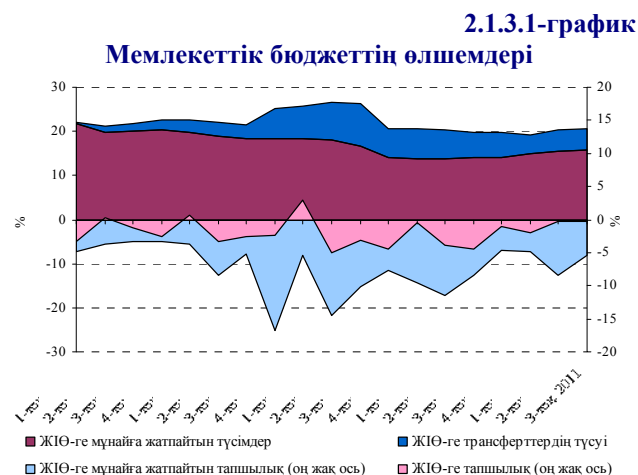
Шикізат нарықтарындағы бағалардың қолайлы деңгейінің жеткіліктілігіне және экономиканың оң өсу динамикасына қарамастан мемлекеттік бюджеттің «мұнайға жатпайтын» тапшылығы дағдарысқа дейінгі кезеңдегі деңгейге дейін төмендеген жоқ.

Экономиканың өсуі және әлемдік шикізат нарықтарындағы қолайлы ахуал жағдайында 2011 жылғы 1-3-ші тоқсандарда мемлекеттік бюджет түсімдерінің өсуі байқалды, олар көбіне салық түсімдері мен ҚРҰҚ трансферттері есебінен 2010 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 33%-ға ұлғайды. Кеден одағының жұмыс істеуінің мемлекеттік бюджеттің кіріс бөлігіне оң әсерін атап өткен жөн: 2011 жылғы 9 айдың нәтижелері бойынша халықаралық саудаға салынатын салықтар мен сыртқы операциялар 2010 жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда 2,9 есе дерлік өсті.

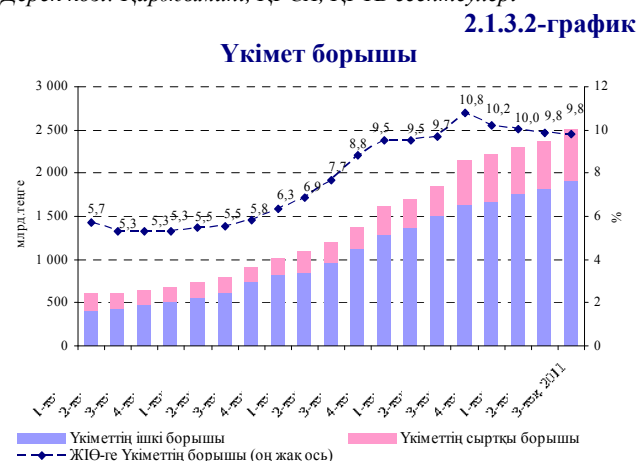
Сонымен қатар мемлекеттік шығыстарды ұлғайтудың қалыпты саясаты жалғасуда. Мәселен, шығындардың өсуі 2011 жылғы 9 айда өткен жылдың осындай кезеңімен

салыстырғанда 17% құрады. Бұл ретте ағымдағы шығындар күрделі шығындарға қарағанда едәуір жылдам қарқынмен өсуде, бұл мемлекеттік бюджеттің әлеуметтік бағытына байланысты.

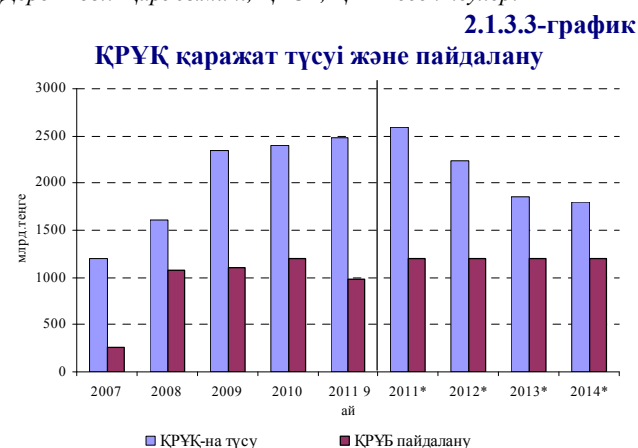
Мемлекеттік бюджеттің салыстырмалы түрдегі өлшемдері мұнай түсімдеріне дағдарысқа дейінгі кезеңмен салыстырғаннан да тәуелді екенін көрсетуде.

Ескерту: *ҚРҰҚ-дан трансферттерді шегергендегі
 Дерек көзі: Қаржымині, ҚРСА, ҚРҰБ есептеулері

Дерек көзі: Қаржымині, ҚРСА, ҚРҰБ есептеулері

Ескерту: *ЭДСМ болжамы

Дерек көзі: Қаржымині, ЭДСМ

2011 жылғы 3-тоқсанның соңындағы ЖІӨ-нің -6,2% деңгейінде қалыптасқан (2006 жылғы 3-тоқ. соңында 0,3%) мұнайға жатпайтын тапшылық ҚРҰҚ трансферттерінің ұлғаюы есебінен қаржыландырылды, бұл нәтижесінде бюджет тапшылығын ЖІӨ-нің -0,2%-на дейін төмендетуге мүмкіндік берді (2.11-график).

2011 жылы әлеуметтік шығыстардың өсуімен және мемлекеттің қатысуымен ірі инвестициялық жобаларды іске асырумен байланысты болған мемлекеттік борыштың ұлғаюы байқалды. Бұл ретте мақсатты жобаларды қаржыландыру көбіне халықаралық қаржы ұйымдарынан алынған сыртқы қарыздар есебінен жүзеге асырылуда. Мәселен, 2009 жылдан бастап Үкіметтің «Батыс Еуропа – Батыс Қытай» автокөлік дәлізін құру жөніндегі халықаралық жобаны іске асыру мақсатында халықаралық қаржы ұйымдарынан тартқан сыртқы қарыздары көлемінің айтарлықтай өсуі байқалады, қазақстандық учаскенің болжамды құны 825,2 млрд. теңгені құрайды. Осы жобаны іске асыру үшін халықаралық қаржы ұйымдарынан тартылатын сыртқы қарыздардың болжамды көлемі 3,4 млрд. АҚШ долларын құрайды. Осылайша, Үкімет борышының ұлғайғанына қарамастан, борыштың салыстырмалы өлшемдері нашарлап жатқан жоқ (2.12-график).

2008-2011 жылдардағы мұнай бағасының жоғары болуы ҚРҰҚ-ға мұнай түсімдерінің ұлғаюына ықпал етті. Бұл ретте ҚРҰҚ пайдаланылатын қаражатының жоғары деңгейі, бір жағынан, мұнайға жатпайтын тапшылықты қамтамасыз етеді, екінші жағынан, мемлекет бюджетінің ұзақ мерзімді кезеңде мұнай бағасының құбылмалылығымен байланысты

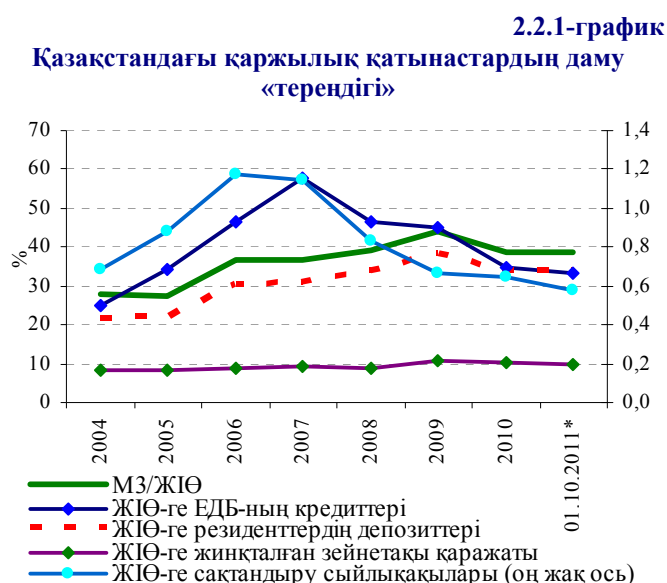
тәуекелдерге ұшырағыштығын сақтайды. Мәселен, ЭДСМ болжамдарына сәйкес мұнайдың әлемдік бағаларының 2012-2013 жылдары төмендеуі ҚРҰҚ-ға түсімдерді қысқартады (2.13-график). Сонымен қатар фискальды орнықтылықты көтеру мақсатында 2012-2014 жылдары

бюджет пен ҚРҰҚ теңгеру саясатын жүргізу көзделіп отыр, ол саясат салық түсімдерін ұлғайту және ҚРҰҚ қаражатын белгілеп пайдалану есебінен бюджеттің кірісін ұлғайтуға бағытталатын болады, бұл мұнайға жатпайтын тапшылықтың қысқаруына ықпал етуі тиіс.

2.2 Қаржы секторының құрылымы және шоғырландыру тәуекелдері

Қаржы секторын экономиканың нақты секторын қаржыландыру үдерісіне тартудың төмендеуі 2008-2009 жылдардағы дағдарыстың негізгі салдары болды. Банктердің қаржы делдалдығының анағұрлым төмен деңгейі және банктердің кредиттік консерватизмі 2012 жылғы экономикалық өсу қарқынының төмендеуіне ықпал етуі мүмкін.

Қаржылық қатынастардың даму «тереңдігі». 2011 жылғы 9 айдың қорытындылары бойынша ЖІӨ өсу аясында экономиканың дамуында тұтастай алғанда қаржы жүйесі рөлінің

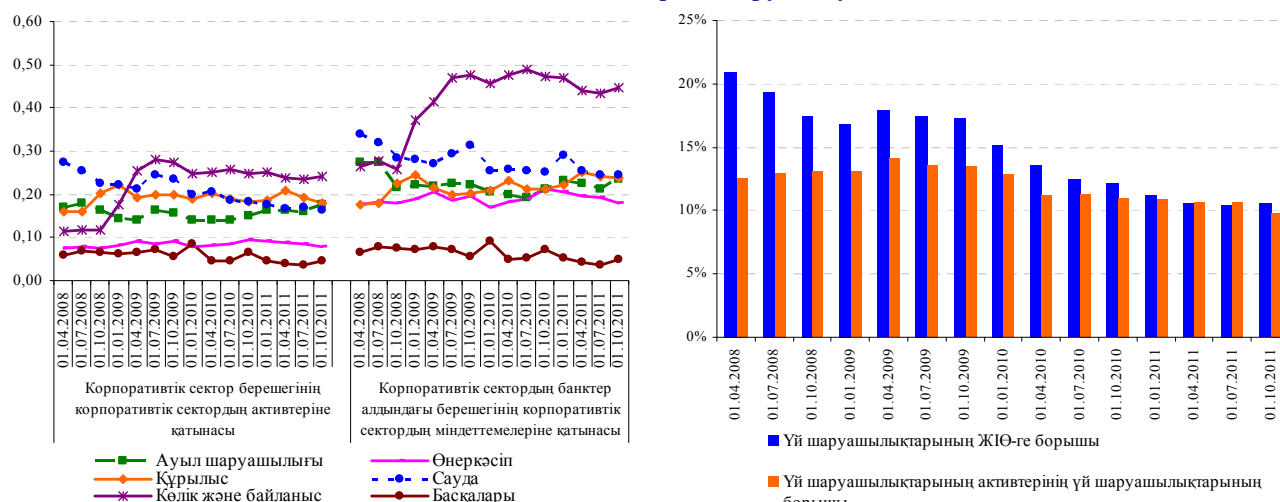
Дерек көзі: ҚКК, ҚРСА, есептер: ҚРҰБ

шамаless төмендеуі байқалды. Дағдарысқа қарсы пакетті іске асыру шеңберінде экономиканың басым салаларын дамытуға мемлекет бөлетін қаражатты банктердің игеруі үдерісінің аяқталуы қаржылық қатынастардың даму «тереңдігі» төмендеуінің маңызды факторы болып табылады. Мәселен, банктердің кредиттік белсенділігінің байқалып отырған қалыпты өсуі кезінде кредиттердің ЖІӨ-ге қатынасы 2010 жылғы желтоқсандағы 34,8%-дан 2011 жылғы қыркүйектегі 33,2%-ға дейін, ақша массасының ЖІӨ-ге қатынасы – 38,8%-дан 38,7%-ге дейін төмендеді. Сондай-ақ зейнетақы активтерінің ЖІӨ-ге қатынасының 10,3%-дан 9,9%-ға дейін

шамалы төмендеуі және сақтандыру сыйақыларының ЖІӨ-ге қатынасының 0,6%-дан 0,5%-ға дейін төмендеуі байқалды (2.2.1-график). Тұтастай алғанда монеталандыру көрсеткіштерін үйлестіру қорландыру теңгерімсіздігінің туындауы тәуекелін төмендетеді, бұл сондай-ақ банк жүйесі бойынша депозиттерге қатысты кредиттердің арақатынасын теңдестіруден көрінеді. Бұл ретте, заем қаражатын пайдаланудың төмен деңгейі қазақстандық экономикаға тән нәрсе. Іс жүзінде барлық салалар үшін банктер алдындағы берешектердің активтерге қатынасының мәні 30%-дан аспайды, бұл ретте көптеген салалардың (көлік пен байланысты қоспағанда) банктер алдындағы жиынтық міндеттемелердегі міндеттемелерінің үлесі 20% - дан 30%-ға дейінгі диапазонда ауытқиды. Жалпы көріністе ерекшеленетін көлік пен байланысты борыштық қаржыландырудың жоғары деңгейі көбіне дағдарысқа қарсы пакет шеңберіндегі басым салаларды қолдау бойынша мемлекеттік бағдарлама шеңберінде инфрақұрылымдық жобаларды іске асыруға байланысты. Мәселен, 2008 жылғы 3-тоқсанда көлік пен байланыс ұйымдарының міндеттемелеріне банктер алдындағы берешектің қатынасы 0,26 құраса, ал 2011 жылғы қыркүйектің аяғында бұл көрсеткіш 0,45 дейін өсті.

Банктердің үй шаруашылықтарын пайдалануды қаржыландыруы сондай-ақ салыстырмалы түрде төмен болып отыр. Бұл ретте дағдарыс кезеңінде «қарызға тұтынуға» деген бейімділік төмендеді: егер үй шаруашылықтары борышының ЖІӨ-ге қатынасы 2009 жылдың аяғында 15%-ды құраса, ал 2011 жылдың 9 айының қорытындылары бойынша бұл көрсеткіш 11%-ға дейін төмендеді (2.2.2-график).

Нақты экономиканың қорландыруға тәуелділігі

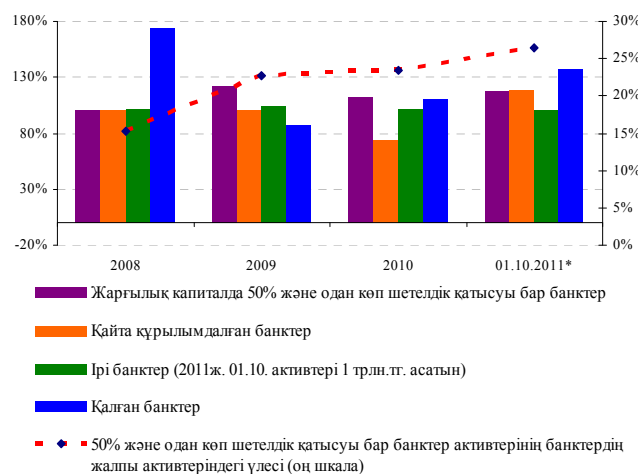
Дерек көзі: ҚРСА, есептер: ҚРҰБ

Банктердің кредиттік белсенділігін айқындайтын факторлар. 2011 жылдың 9 айының қорытындылары бойынша кредиттік портфельдің анағұрлым өсуін капиталында 50% асатын мөлшерде шетелдік қатысу үлесі бар банктер, міндеттемелері қайта құрылымдаудан өткен банктер, сол сияқты орта және кішігірім банктер⁴ көрсетті: банктердің осы топтары бойынша өсім тиісінше 17,2%, 18% және 37,3% болды (2.2.3-график). Кредиттік портфельдің сапасы банктердің кредиттік белсенділігінің деңгейін айқындайтын негізгі факторлардың бірі болып қалады. Ірі банктердің кредиттік портфелінің төмен сапасы олардың кредиттік саясатын ынталандырмайды. Тек кішігірім банктер өздерінің кредиттік портфелінің сапасын жақсартта алды: 2011 жылдың 9 айының нәтижелері бойынша 5-санаттағы күмәнді заемдардың және осы банктердің несие портфеліндегі үмітсіз заемдардың үлесі 2010 жылғы 20,3% -ға қарсы 16,2% -ды құрады.

2009-2011 жылдардағы тәжірибе көрсеткендей жарғылық капиталында шетелдік қатысуы басым (50% және астам) банктер қолда бар кредиттік портфельдің анағұрлым жоғары сапасының, сондай-ақ бас банктерден қорландырудың анағұрлым тұрақты көзінің болуына байланысты кредиттеу нарығында анағұрлым тұрақты белсенділікті көрсетеді (2.2.4-график).

2.2.3-график

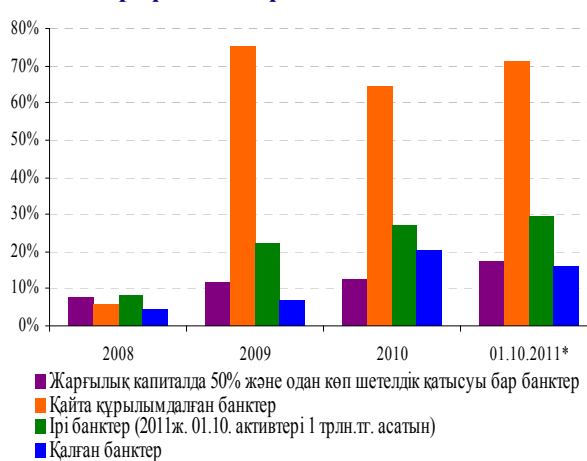
Банктердің топтары бойынша несие портфелінің өсу қарқынының динамикасы

Дерек көзі: ҚКҚ, есептер: ҚРҰБ

2.2.4-график

5-санаттағы күмәнді заемдардың және үмітсіз заемдардың банктердің топтары бойынша несие портфеліндегі үлесінің динамикасы

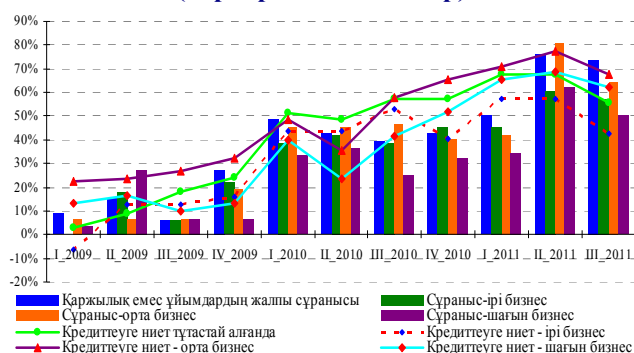

⁴ 2011 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша активтері кемінде 1 трлн. теңге банктер.

Тұтастай алғанда банктер халық және корпоративтік секторы тарапынан сұраныстың өсуін атап өтті. «Кредиттік нарығының жай-күйі және өлшемдерін болжау» тексеруін жүргізу шеңберінде алынған банктердің деректеріне сәйкес⁵, 2011 жылы экономикалық конъюнктураның қалыпты күйіне келуіне байланысты кредиттік ресурстарға сұраныстың өсуі байқалды. Оған қоса, респонденттер банктердің өздерінің қатаң кредиттік саясаты және заемдар бойынша жоғары мөлшерлемелер жаңа заемдарды беруге кедергі келтіретін негізгі факторлар болып табылады деп атап өтті. Осылайша, банктердің өзі заемшылардың барлық топтарының өсіп келе жатқан сұранысын қанағаттандыруға дайын емес. Осы жағдайда анағұрлым сапалы заемшылар үшін банктердің баға және баға емес бәсекелестігі қатаңдатылады (2.2.5-график).

2.2.5-график

Кредиттік ресурстарға сұраныс пен ұсыныстың өзгеруі, респонденттердің % (корпоративтік сектор)

Кредиттік ресурстарға сұраныс пен ұсыныстың өзгеруі, респонденттердің % (жеке тұлғаларға заемдар нарығы)

Ескерту: нәтижелер таза пайыздық өзгерту түрінде берілген, ол қандай да бір өлшемнің ұлғаюын/жұмсаруын атап өткен респонденттер % және қанда да бір өлшемнің төмендеуін/қатаңдатылуын атап өткен респонденттердің % арасындағы айырма ретінде есептеледі.

Дерек көзі: ЕДБ, ҚРҰБ есептері

Қаржы секторының құрылымдық өлшемдері. 2011 жылы қаржы секторының көптеген сегменттерінде бір жағынан, реттеу талаптарының қатаңдатылуына, екінші жағынан анағұрлым әлсіз және тиімсіз ойыншылардың кетуін ынталандыратын нарықтың осы сегменттеріндегі бәсекелестіктің өсуіне байланысты қаржы ұйымдары санының төмендеуі байқалды (2.2.1-кесте).

2.2.1-кесте

Қаржы секторының құрылымы

(бірлік)

Қаржы институттарының саны	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.10.2011
Банктер	33	35	37	38	39	39
Сақтандыру ұйымдары	40	41	44	41	40	38
БҚН кәсіби қатысушылары *, оның ішінде:	147	208	213	172	153	144
Жинақтаушы зейнетақы қорлары	14	14	14	14	13	11**
Сауда-саттық ұйымдастырушылар	1	1	1	1	1	1
Ипотекалық ұйымдар	10	12	12	7	6	4
Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар	15	22	21	8	8	9

* Бағалы қағаздар нарығында қызметті жүргізуге қолданыстағы лицензиялардың саны. Көрсеткіш брокер-дилерлердің, тіркеушілердің, зейнетақы активтерін басқару жөніндегі ұйымдардың, инвестициялық портфельдерді басқарушылардың, кастодиандардың және трансфер-агенттердің жиынтық санын көрсетеді

** Жұмыс істейтін қорлардың саны, "Аманат-Қазақстан" АҚ ЖЗҚ таратылу сатысында тұр

Дерек көзі: ҚКҚ

⁵ Тексеруді ҚРҰБ тоқсан сайын жүргізеді, нәтижелері www.nationalbank.kz сайтында жарияланды.

Нәтижесінде, 2011 жылғы 3-тоқсан ішінде банк және сақтандыру сегменттерінде шоғырландырудың шамалы төмендеуі байқалса, ал зейнетақы сегментінде шоғырландыру деңгейі ұлғайды. Осы сегменттердің шоғырландыруының өзгеруі әртүрлі себептерге байланысты болды:

А. Ірі банктердің («Қазкоммерцбанк» АҚ, «БТА Банк» АҚ, «Қазақстан Халық банкі» АҚ, «АТФ Банк» АҚ және «Банк ЦентрКредит» АҚ) нарықтық үлесінің төмендеуі тұтастай алғанда, ірі банктер активтерінің анағұрлым төмен сапасымен байланысты орта және кішігірім банктермен салыстырғанда олардың анағұрлым төмен кредиттік белсенділігіне байланысты болды.

Ә. Сақтандыру нарығының шоғырлану деңгейінің өсуі бәсекелестік жағдайларын қатандату нәтижесінде бірқатар әлсіз нарыққа қатысушылардың кетуі салдарынан болды.

Б. ЖЗҚ сегментінде шоғырландырудың ұлғаюы ірі қатысушылардың екі кішігірім зейнетақы қорларын сіңіруі нәтижесінде болды (2.2.2-кесте).

2.2.2-кесте

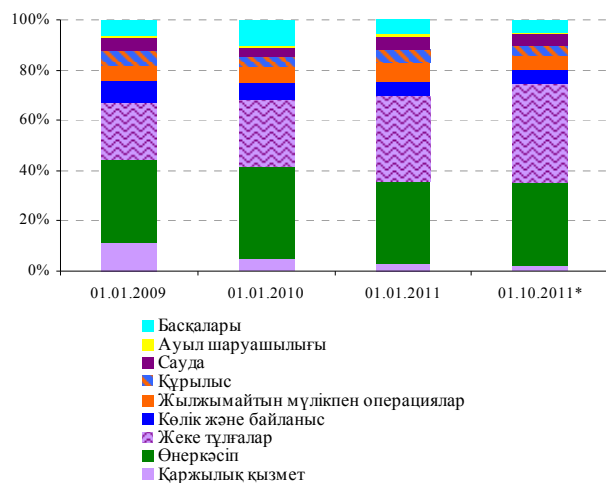
Әрбір сегменттің 5 аса ірі қаржы институтының үлесі (активтер бойынша)

(%)				
Көрсеткіштің атауы	1.01.2009	1.01.2010	1.01.2011	1.10.2011
ЕДБ кредиттеу бойынша:				
заңды тұлғаларды	84,40	85,78	82,97	81,01
жеке тұлғаларды	66,46	60,21	57,30	54,63
жеке тұлғаларға тұтынушылық кредиттер	73,05	54,74	43,93	42,12
жеке тұлғалардың тұрғын үй салуына және сатып алуына	63,14	61,28	66,11	63,60
жеке тұлғалардың ипотекалық тұрғын үй заемдары	63,96	60,47	62,68	60,77
құрылыс	87,85	91,45	86,61	87,38
сауда	79,18	80,15	73,53	70,89
5 аса ірі банктің активтер бойынша үлесі	74,03	73,88	71,83	66,56
Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары:				
жалпы сақтандыру	57,16	55,59	57,60	59,60
өмірді сақтандыру	83,04	85,97	87,00	86,50
Жинақтаушы зейнетақы қорлары				
тартылған зейнетақы активтері бойынша	78,12	76,01	76,73	81,48

Дерек көзі: ҚҚК, есептер: ҚРҰБ

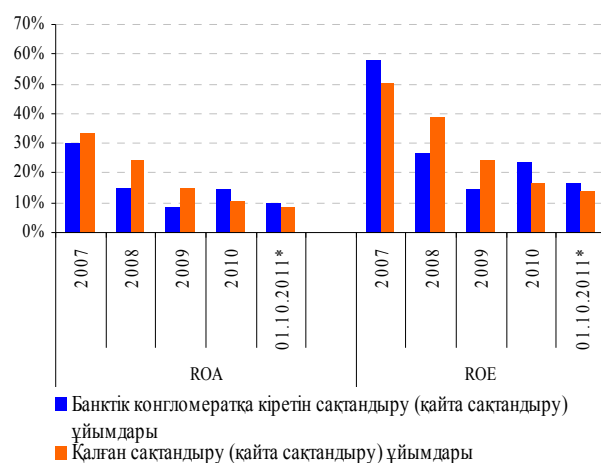
Сақтандыру нарығының секторлық шоғырлануы. 2008-2010 жылдарда елдегі жалпы экономикалық конъюнктураның құлдырауына байланысты сақтандыру нарығы сыйымдылығының төмендеуі аясында жеке тұлғаларды сақтандыру кезінде алынған сақтандыру сыйақылары үлесінің ұлғаюы байқалды. Мәселен, жалпы сақтандыру сыйақыларының көлеміндегі жеке тұлғалардың сақтандыру сыйақыларының үлес салмағы 2010 жылдың қорытындылары бойынша 33,7%-дан 2011 жылғы қыркүйектің қорытындылары бойынша 38,9%-ға дейін ұлғайды. Осы көрсеткіштің өсуі елдегі міндетті әлеуметтік сақтандырудың басым дамуымен түсіндіріледі. Өнеркәсіптік кәсіпорындардан алынған сақтандыру сыйақыларының үлесі 2010-2011 жылдары тұрақты түрде сақтандыру сыйақыларының жиынтық көлемінің шамамен 1/3 құрады (2.2.6-график). Сондай-ақ қаржы ұйымдарынан алынған сақтандыру сыйақылары үлесінің төмендеуі байқалды, бұл банктік кредиттеу операцияларын сақтандыру көлемдерінің басым түрде құлдырауымен байланысты. Бұл ретте банктердің кредиттік белсенділігі мен сақтандыру ұйымдарының банктік конгломераттарына кіретін кірістік көрсеткіштердің өзара байланысы анық байқалады, ол қаржы өнімдерін «пакеттік» сату деп аталатын өсумен түсіндіріледі (2.2.7-график).

2.2.6-график
Экономикалық қызметтің түрлері бойынша сақтандыру сыйлықақыларының сақтандыру сыйлықақыларының жалпы көлеміндегі үлесінің динамикасы

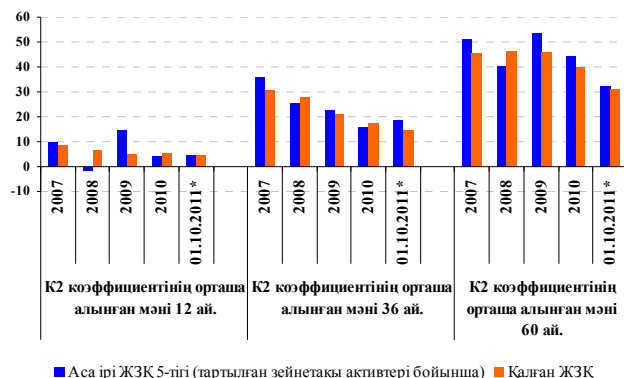

Дерек көзі: ҚҚК, есептер: ҚРҰБ

2.2.7-график
Банктік конгломератқа тиесілігіне қарай сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының кірістілігі көрсеткіштерінің динамикасы

2.2.8-график
ЖЗҚ-ның топтар (квартильдер) бойынша кірістілік көрсеткіштерін динамикадағы ЖЗҚ мөлшеріне қарай бөлу

Дерек көзі: ҚҚК, есептер: ҚРҰБ

ЖЗҚ қызметінің тиімділігі. 2011 жылы қаржы нарығындағы қолайсыз конъюнктураға байланысты ЖЗҚ бес жылдық орташа алынған кірістілігі көрсеткішінің құлдырау үрдісі жалғасты. Мәселен, бес ірі зейнетақы қорлары бойынша орташа алынған кірістілік коэффициентінің мәні тиісінше 44,5% -дан 32,5%-ға дейін, қалғандары – 39,7%-дан 30,9%-ға дейін түсті (2.2.8-график).

Бес ірі зейнетақы қорлары басқа ЖЗҚ-мен салыстырғанда қызметінің анағұрлым жоғары тиімділігін көрсету фактісі елеулі болып табылады. Мұны бес ірі ЖЗҚ бойынша 12, 36 және 60 ай үшін К2⁶ орташа алынған деңгейі көрсетеді.

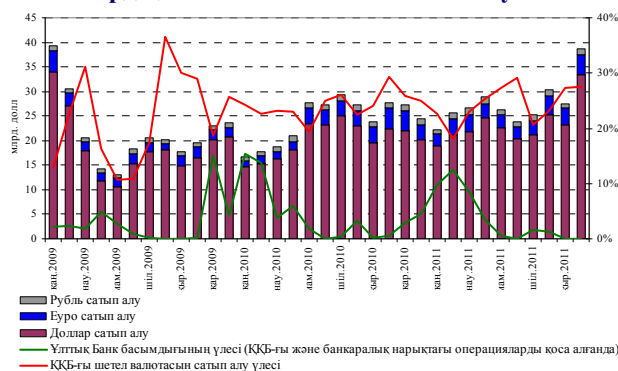
⁶ «Зейнетақы активтерін инвестициялық басқаруды жүзеге асыратын ұйымдарға арналған пруденциалдық нормативтердің нормативтік мәндері, оларды есептеу әдістемесі туралы нұсқаулықты бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігі басқармасының 2009 жылғы 5 тамыздағы № 181 қаулысының 3-тарауының 18-тармағына сәйкес есептеледі.

2.3 Қаржы нарықтарының жай-күйі

2.3.1 Валюта және ақша нарықтарының жай-күйі

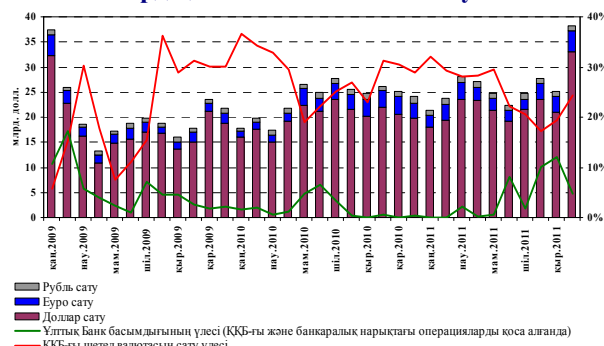
Ішкі валюта нарығындағы жағдай және оның қатысушыларының іс-қимылы басым түрде сыртқы экономикалық конъюнктураға және ҚРҰБ жүргізіп отырған бағам саясатына тәуелді болып отыр. Бұл ретте қазақстандық кәсіпорындардың сыртқы экономикалық белсенділігі, сондай-ақ АҚШ пен ЕО экономикасына қатысты экономикалық күтулердің айқын еместігі 2011 жылы экономика субъектілері тарапынан шетел валютасына сұраныс пен ұсынысты айқындайтын негізгі факторлар болды. Сыртқы нарықтардағы құбылмалылық жылдың екінші жартысындағы девальвациялық күтулерді ынталандырды. Оған қоса, 2011 жылы ҚРҰБ шетел валютасын сатып алуы, сол сияқты сатуы бойынша операцияларды ескере отырып, жылдың нәтижелері бойынша валюталық саясат бейтарап болды.

2.3.1.1-график
Банктердің шетел валютасын сатып алу көлемі

Дерек көзі: ҚРҰБ

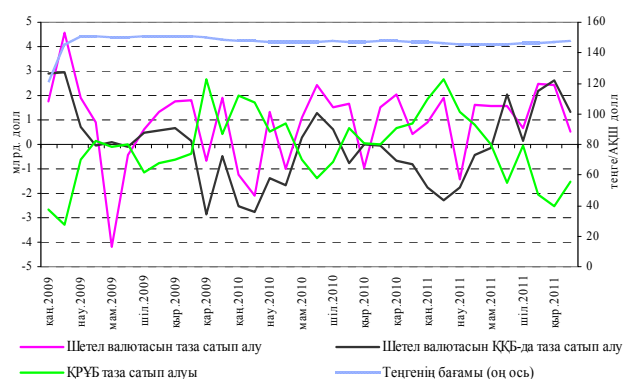
2.3.1.2-график
Банктердің шетел валютасын сату көлемі

Дерек көзі: ҚРҰБ

Әлемдік шикізат нарығындағы салыстырмалы қолайлы конъюнктура және қазақстандық кәсіпорындардың сыртқы экономикалық белсенділігінің жоғары деңгейі 2011 жылы валюталық нарықтың жиынтық айналымының кейбір өсуіне себепші болды. Бұл ретте ҚРҰБ шетел валютасына деген артық ұсынысты айықтыру мақсатында жылдың алғашқы бес айында ҚҚБ-да оны сатып алу бойынша елеулі интервенция жүргізуге мәжбүр болды.

2.3.1.3-график
Банктердің шетел валютасын таза сатып алу көлемі⁷

Дерек көзі: ҚРҰБ

тұрақсыздығы аясында шілде соңында АҚШ мемлекеттік борышы бойынша лимитті

Бұдан әрі жағдай өзгерді – банктер мен корпоративтік сектор тарапынан шетел валютасына деген сұраныстың өсуі байқалды (2.3.1.1 – 2.3.1.2-графиктер). Сұраныстың өсуі және онымен қатар жүретін ұлттық валюта бағамына деген алыпсатарлық қысым Еуроаймақ мүшелерінің бірнеше елдеріне қатысты борыштық дағдарыстың тереңдеуі салдары байланысты Еуропа қаржы нарықтары жай-күйінің нашарлауымен, еуро бағамының АҚШ долларына қатысты салыстырмалы түрде құбылмалылығымен байланысты. Оған қоса, Еуроаймақ экономикаларының

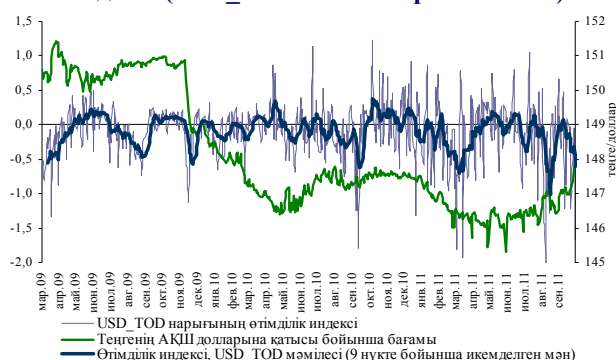
⁷ Банктердің шетел валютасын таза сатып алу көлемі – ҚБҚ және клиенттермен операцияларды қоса, банктердің шетел валютасын сатып алуы мен сату арасындағы айырма.

көтеру тамызда АҚШ долларына деген сұраныстың өсуінің басты себебі болды. Осы жағдайда ұлттық валюта бағамына қысымды өтеу мақсатында ҚРҰБ маусымнан бастап қазан аралығында шетел валютасын сату бойынша ауқымды интервенцияларды жүргізуге мәжбүр болды (2.3.1.3-график).

Тұтастай алғанда, 2011 жылғы 9 ай ішінде биржалық валюта нарығында өтімділікті өзгерту бөлігінде салыстырмалы түрде тұрақты жағдай қалыптасты. АҚШ долларының өтімділік индексі⁸ алыпсатарлық қысым кезеңдерінде мәмілелердің орташа көлемінің ұлғаюы есебінен ұсыныс тарапынан (ақпан-наурызда), сол сияқты сұраныс тарапынан (тамызда) биржалық валюталық нарықтың өтімділігінің төмендеуін көрсетеді (2.3.1.4-график). Биржалық валюта нарығының асимметрия индексі⁹ нарықтағы алыпсатарлық қысымның қалыпты деңгейін көрсетеді. Бұл ретте ҚРҰБ-нің валюталық интервенция арқылы қатысуы теңге бағамы құбылмалылығының төмендеуінде елеулі рөл атқарды (2.3.1.5-график).

2.3.1.4-график

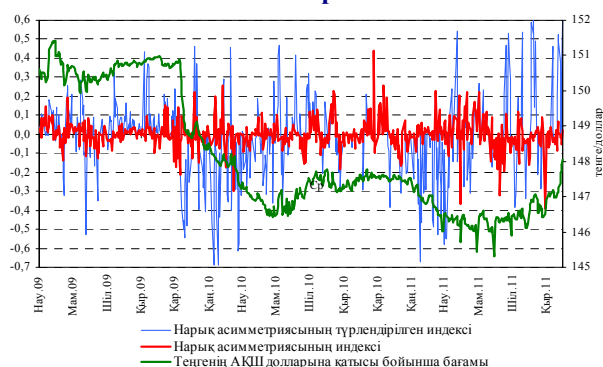
Америка доллары биржа нарығының өтімділік индексі (USD_TOD мәмілелері бойынша)

Дерек көзі: КФБ, ҚРҰБ есептері

2.3.1.5-график

Америка доллары биржа нарығының асимметриясы

Дерек көзі: КҚБ, ҚРҰБ есептері

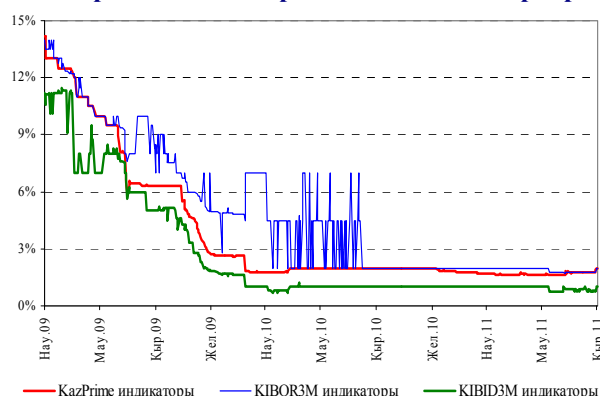
Банк секторының жоғары өтімділігі ақша нарығында қаражатты тартудың төмен құнынына себепші болуын жалғастыруда. 2011 жылдың басынан бастап KazPrime индексінің мәні 2% -дан асқан жоқ (2.3.1.6-график). Осы кезде РЕПО нарығында маңызды өзгерістер болған жоқ және барлық секторлар бойынша РЕПО мәмілелерінің жиынтық көлемі мен саны 2010 жылғы деңгейде қалып отыр. Бұл ретте РЕПО мәмілелері бойынша негізгі белсенділік, бұрынғысынша Мемлекеттік бағалы қағаздармен (МБҚ) автоматты РЕПО сегментінде байқалды (2.3.1.7-график).

⁸ Доллардың биржа нарығы бойынша өтімділік индексі сұраныс пен ұсыныстың орташа алынған бағалары арасындағы спрэдтің және ұсыныстардың бірқалыптандырылған мәндерінің қатарларын, мәмілелердің санын, орташа мәміленің мөлшері мен бірінші және соңғы мәмілелер бағасы айырмашылығының модуль бойынша алынған орташа мәміленің мөлшеріне қатынасын пайдалана отырып есептеледі. Есептеу кезінде мынадай формула пайдаланылды: «Өтімділік индексі = - Спрэд + (Мәмілелер саны – Орташа мәміле)/2 - Бірінші және соңғы мәмілелер бағасы айырмашылығының модуль бойынша алынған орташа мәміленің мөлшеріне қатынасы». Бұл ретте нарық барынша жоғары өтімді деп бағаланады, спрэд барынша төмен болған кезде, мәмілелер саны барынша жоғары, ал бірінші және соңғы мәмілелер бағасы айырмашылығының орташа мәміленің мөлшеріне қатынасы барынша төмен. Осы Есептің шеңберінде индексті құру кезінде 3.01.2008 - 30.09.2009 ж. аралығындағы кезең үшін KASE (USD_TOD құралы) сауда-саттықтар бойынша деректер қатары пайдаланылады. Қатарларды қалыпқа келтіру көрсеткіштің нақты мәндері мен оның іріктеу бойынша стандартты ауытқуға арналған орташа мәні арасындағы айырманы бөлу арқылы жүргізілді. Өтімділік индексінің құрылымына орташа мәміленің мөлшеріне бірінші және соңғы мәмілелер бағасының айырмасына қатынасы арқылы айқындалатын нарық кедергісі кіргізілді.

⁹ Асимметрия индексі нарықтағы мәмілелердің жиынтық көлеміне бөлінген долларды сатып алуға және сатуға арналған өтімділердің жиынтық көлемі арасындағы айырма ретінде есептеледі. Бұл индекс бағаға нарыққа қатысушылардың тарапынан қысымды бағалау үшін қызмет етеді және трендтің ықтимал өзгерістерін бағалауға мүмкіндік береді. Оң мән бағаға сұраныс тарапынан қысымды, ал теріс – ұсыныс тарапынан қысымды куәландырады. Түрлендірілген асимметрия индексі асимметрия индексіне ұқсас есептеледі, алайда ҚРҰБ-нің мәмілелері мен өтімділері есепке қабылданбайды. Екі индексті пайдалану ҚРҰБ-нің күйзелістерді сіңіру факторы ретінде интервенциясы рөлін бағалауға мүмкіндік береді.

2.3.1.6-график

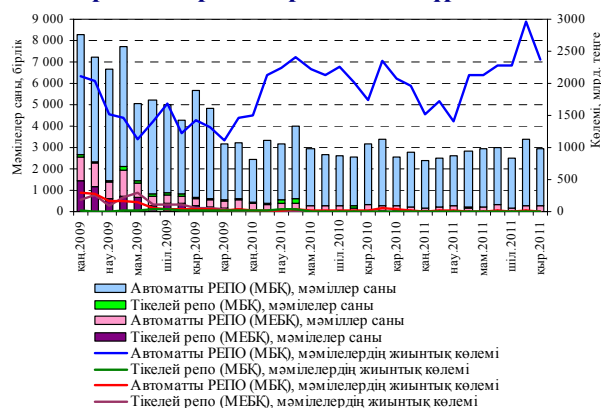
Банкаралық ақша нарығының индикаторлары

Дерек көзі: КФБ

2.3.1.7-график

Биржалық репо нарығының құрылымы

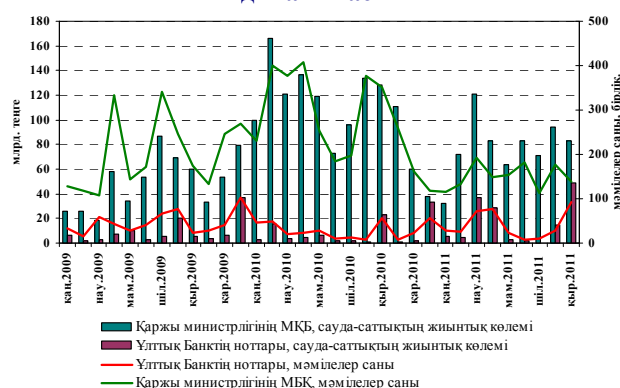
Дерек көзі: КФБ, ҚРҰБ есептері

2.3.2 Бағалы қағаздар нарығының жай-күйі

Бағалы қағаздар нарығының динамикасы инвесторлардың сақталып отырған консерватизмін және олардың тәуекелдерді мемлекеттік бағалы қағаздарды сатып алу есебінен төмендетуге тырысуларын көрсетеді.

2.3.2.1-график

МБҚ нарығының жиынтық айналымының динамикасы

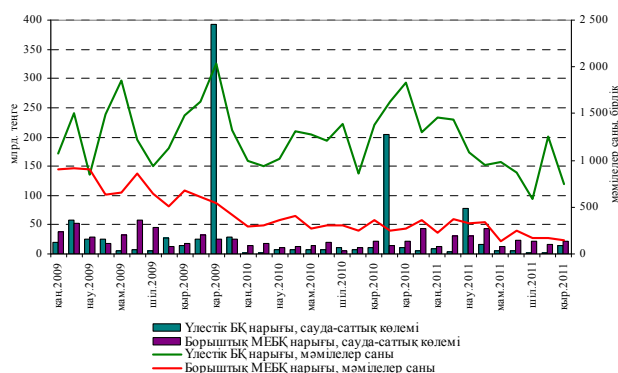
Дерек көзі: ҚҚБ

үдерістерді ынталандыруға жол бермеу мақсатында ноттар эмиссиясының көлемін ұлғайтты. Осылайша, МБҚ сегментінде ҚРҰБ-нің қысқа мерзімді ноттары пайдасына инвесторлардың қаражатын қайта бөлу жүргізілді. Осы кезде әлемдік резервтік валютаның тұрақтылығына қатысты күтулердің өзгеруі нәтижесінде ҚРҰБ 2011 жылдың екінші жартысынан бастап шетел валютасын нетто-сатушы болды, ол ноттардың айналыстағы көлемінің төмендеуімен қатар жүрді. Бұл ретте нарықтың жиынтық айналымы біршама төмендеді: егер мемлекеттік бағалы қағаздар сегментіндегі сауда-саттық көлемі 2010 жылғы қаңтар-қыркүйекте 1136,2 млрд. тенгеге жетсе, ал 2011 жылдың осындай кезеңінде ол 847,3 млрд. тенгеге дейін төмендеді (2.3.2.1-график).

Мемлекеттік емес бағалы қағаздардың биржалық нарығында сауда-саттықтың жиынтық көлемінің өсу болды – 2011 жылдың 9 айы ішінде сауда-саттық көлемі 349,8 млрд. тенгеге дейін өсті, бұл 2010 жылдың осындай кезеңінің деңгейімен салыстырғанда 2 есе өсті (2.3.2.2-график). 2010 жылғы қазанда және 2011 жылғы наурызда борыштық бағалы қағаздар нарығындағы мәмілелердің жоғары көлемдері «Қазақмыс» АҚ жай акцияларын және «БарлауӨндіру «ҚазМұнайГаз» АҚ артықшылық акцияларын сату бойынша сауда-саттықты

Алдыңғы аймен салыстырғанда 2011 жылғы 9 ай ішінде Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің (Қаржымині) бағалы қағаздарына инвестициялау көлемінің 2010 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда кейбір төмендеуі болды. Сауда-саттық көлемінің өзгеруі мұнай емес дефициттің қысқаруына және оны мемлекет борышының ұлғаюы есебінен қаржыландыру қажеттілігінің төмендеуіне байланысты Қаржымині МБҚ эмиссия көлемдерінің төмендеуі салдарынан болды. Бұл ретте 2011 жылдың бірінші жартыжылдығында ҚРҰБ банктердің өтімділігін қысқарту және инфляциялық

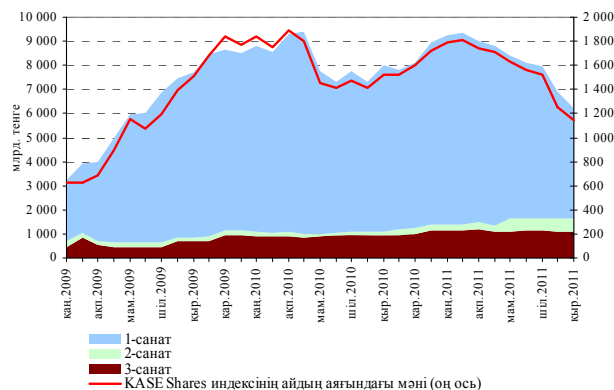
2.3.2.2-график
МЕБҚ нарығының жиынтық айналымының динамикасы

Дерек көзі: ҚҚБ

теңгеден 5,7 трлн. теңгеге дейін) секірмелі өсуі кейбір ірі корпоративтік эмитенттердің, оның ішінде «Қазақстан Даму банкі» АҚ облигацияларды эмиссиялауды жүргізуіне байланысты болды. 5,7 трлн. теңге деңгейге көтеріле отырып, 2 – 3-тоқсандарда бұл көрсеткіштің күрт ауытқуы байқалған жоқ (2.3.2.4-график).

2.3.2.3-график
Үлестік бағалы қағаздар нарығын капиталдандыру және кірістілігі

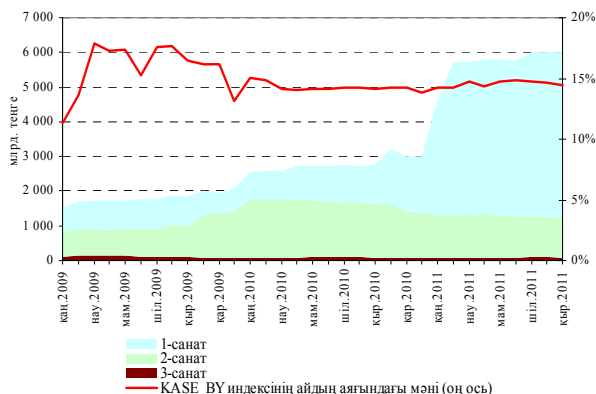

Дерек көзі: ҚҚБ

жүргізуге байланысты болды. Осы сауда-саттықты жүргізу 2010 жылғы желтоқсан және 2011 жылғы ақпан аралығында борыштық бағалы қағаздар нарығын капиталдандырудың өсуіне себепші болды. Осының салдарынан бұл көрсеткіш Еуропа елдеріндегі ахуалдың тұрақсыздығына байланысты инвесторлардың күтулерінің айқын еместігіне байланысты елеулі (қаңтардағы 9,2 трлн. теңгеден қыркүйектегі 6,2 трлн. теңгеге дейін) төмендеді (2.3.2.3-график).

Борыштық бағалы қағаздар нарығын капиталдандырудың 2010 жылғы желтоқсан 2011 жылғы ақпан аралығындағы (3 трлн.

2.3.2.4-график
Мемлекеттік емес борыштық бағалы қағаздар нарығын капиталдандыру және кірістілігі

Дерек көзі: ҚҚБ

III. Қаржы делдалдығы институттарының тәуекелдері

3 Банк секторының тәуекелдері

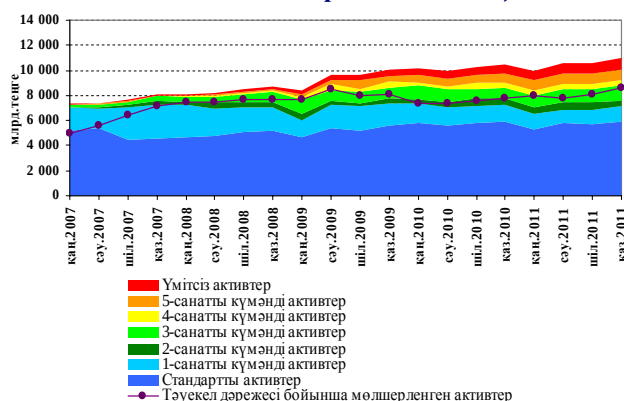
3.1 Банк секторының тәуекел-профилі

2008-2010 жылдардағы кредиттік тәуекелді іске асыруға негізделген активтердің төменгі сапасы және проблемалық заемдарды қайта берілген заемдармен ауыстырудың төменгі көлемі банк секторының негізгі проблемасы болып қала береді. Бұл ретте банктердің өтімділігінің жоғары деңгейі және олардың кредиттік консерватизмі банктердің кірістілігін төмендету факторлары болып табылады.

Осы уақытта өтімділіктің жоғары деңгейі және банктерді жеткілікті капиталдандыру (2009-2010 жылдары міндеттемелері қайта құрылымдаудан өткен банктерді қоспағанда) жүйеге күйзелістерді сіңіруге мүмкіндік береді, олар әлемдік қаржы дағдарысының «жаңа толқынының» туындауы салдарынан пайда болуы мүмкін. Осы уақытта банктердің гиперөтімділікті қолдау саясаты қысқа мерзімдік кезеңдегі банк активтерінің кірістілігіне теріс әсер етуі мүмкін.

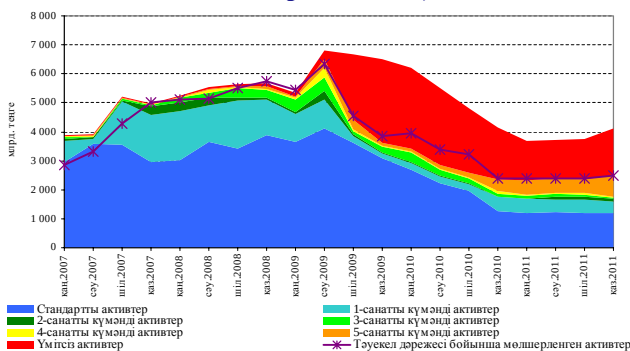
2010-2011 жылдары байқалған банк активтерінің жиынтық көлемінің өсуі (міндеттемелері¹⁰ қайта құрылымдаудан өткен банктерді қоспағанда) олардың сапасының

3.1.1-график
Банктердің активтері мен шартты міндеттемелері және тәуекел дәрежесі бойынша мөлшерленген активтері (міндеттемелерін қайта құрылымдауды аяқтаған банктерді қоспағанда)

Дерек көзі: ҚКК

3.1.2-график
Активтер мен шартты міндеттемелер және тәуекел дәрежесі бойынша мөлшерленген активтер (міндеттемелерін қайта құрылымдауды аяқтаған банктер бойынша)

Дерек көзі: ҚКК

нашарлауымен қоса жүрді. Активтер және шартты міндеттемелер сапасының динамикасы көбінесе кредиттік портфельдегі заемдарды барынша жоғары біліктілік санатынан барынша төменгісіне ауыстыруға себепші болды. Мәселен, 2011 ж. 9 айдағы міндеттемелерді қайта құрылымдауды аяқтаған банктерді қоспағанда, банктердің жіктелінген активтерінде және шартты міндеттемелерінде 3-ші, 5-ші санаттағы және үмітсіз активтер ретінде жіктелген активтердің тиісінше 38,5%, 11% және 23% өсуі байқалады. Осы уақытта 2-ші санаттағы активтер мен шартты міндеттемелер көлемінің – 24% және 4-ші санатта – 11% төмендеуі байқалды. Активтер сапасының нашарлауының негізгі факторлары мыналар болып табылады:

а) заемшылардың қаржылық жай-күйінің нашарлауы (стандартты заемдардың 3-санаттағы заемдарын 1-санаттағы заемдарға көшіру);

б) мерзімі өткен берешектің өсуі (5-санаттағы және үмітсіз заемдар санатындағы заемдарды көшіру).

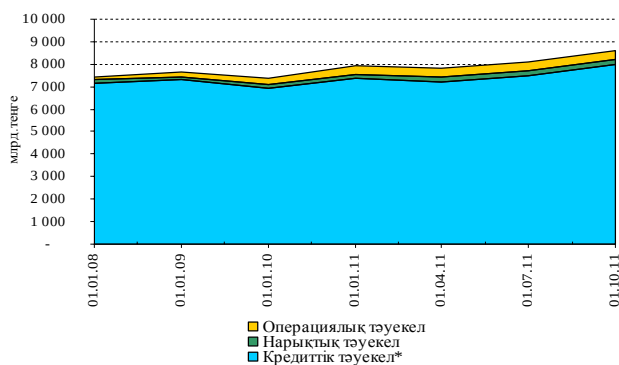
Проблемалық заемдар бойынша төленбеушіліктер салдарынан кредиттік портфель сапасының нашарлауы және ақша ағындары көлемінің төмендеуі активтердің жинақтаушы ақша ағындары

¹⁰ «БТА Банк» АҚ, «Альянс Банк» АҚ, «Темірбанк» АҚ.

қосылатын (шамамен 8 млрд. теңге) «жұмыс істейтін портфель»¹¹ деп аталатын портфельді бір деңгейде қолдаумен өтеледі. Бұл ретте банктер баланс үшін үмітсіз активтерді есептен шығарудан қашады (3.1.1-график).

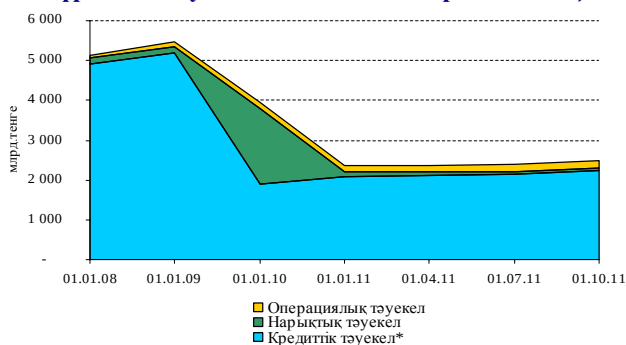
Міндеттемелерін қайта құрылымдауды аяқтаған банктердің активтерінің жиынтық

3.1.3-график
Тәуекел дәрежесі бойынша мөлшерленген активтердің компоненттері (міндеттемелерін қайта құрылымдауды аяқтаған банктерді қоспағанда)

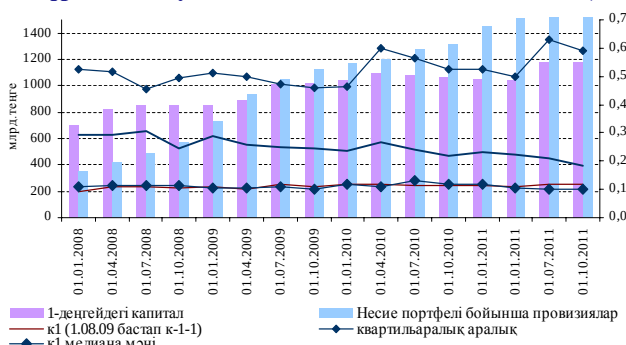
Дерек көзі: ҚҚК

3.1.4 -график
Тәуекел дәрежесі бойынша мөлшерленген активтердің компоненттері (міндеттемелерін қайта құрылымдауды аяқтаған банктер бойынша)

Дерек көзі: ҚҚК

3.1.5-график
Меншікті капиталдың жеткіліктілігі (қайта құрылымдауды аяқтаған 3 банкті қоспағанда)

Дерек көзі: ҚҚК

шығаруға байланысты болды. Мәселен, 2009 және 2010 жылдары үш банктің тәуекел активтерінің төмендеуі тиісінше 39% және 66% болды (3.1.4-график).

Банктерді капиталдандырудың жоғары деңгейі банк секторының тұрақтылығы және оның күйзелістерді сіңіру қабілеті туралы куәландырады. Мәселен, тұтастай алғанда банктер

көлемі, 2009 ж. сәуір - 2011 ж. қазан аралығында активтердің елеулі көлемін баланс үшін қайта бағалау және есептен шығару есебінен 5 332,6 млрд. теңгеден 2 485,6 млрд. теңгеге дейін төмендеді. Бұл ретте жұмыс істемейтін активтер мен шартты міндеттемелер үлесінің күрт ұлғаюы байқалды: 5-санаттағы және үмітсіз активтерінің үлесі осы кезеңде көбінесе активтерді орналастыру және оларды кейіннен жіктеу кезінде реттеуші талаптарды бұзушылықтар анықтау салдарынан 751 млрд. теңгеден 1806 млрд. теңгеге дейін өсті. Сонымен бірге аудиторлық тексеру нәтижелері бойынша «БТА Банк» АҚ есептілікті ХҚЕС талаптарына сәйкес келтіру мақсатында 2011 ж. 2-тоқсанда балансқа есептен шығарылған активтердің бір бөлігін қалпына келтіруге мәжбүр болды, бұл банк капиталының тапшылығына әкелді (3.1.2-график).

Тәуекел дәрежесі бойынша орташа алынған банктердің (құрылымдалған банктерді қоспағанда) активтері көбінесе кредиттік тәуекел бойынша орташа алынған активтердің өсуі есебінен жылдың басынан бастап 13%-ға өсті. Бұл ретте кредиттік тәуекел бойынша орташа алынған активтер мен шартты міндеттемелердің өсуі үмітсіз заемдарды есептен шығару болмаған кезде банктердің кредиттік портфелінің өсуі салдарынан болды (3.1.3-график).

2009-2010 жылдар аралығындағы кезеңде міндеттемелері қайта құрылымдаудан өткен үш банкте тәуекел дәрежесі бойынша орташа алынған активтердің күрт төмендеуі банк заңнамасын бұзу салдарынан активтерді және шартты міндеттемелерді қайта бағалауға және оларды кейіннен есептен

¹¹ 1-3-санаттағы стандартты активтер және жіктелінген активтер қосылады.

бойынша (міндеттемелері қайта құрылымдаудан өткен банктерді қоспағанда) к1-1 коэффициенті 2011 ж. 1 қазандағы жағдай бойынша стандартты нормативтік мәні 0,06 болғанда 0,114 болды (3.1.5-график). Осы факт жүргізілген стресс тестілеумен расталады (3-бокс).

3-бокс

Стресс тестілеу

ҚРҰБ банктердің осалдығын бағалау мақсатында 01.10.2011 жылғы жағдай және 2012 ж. 3-тоқсанға дейін болжамдық кезең бойынша стресс тестілеу жүргізді. Осы мақсатқа мультифакторлық портфельдік модель және панельдік деректер¹² негізіндегі модель пайдаланылды. Бірінші модель мынадай артықшылықтарға ие болады:

- ішкі секторлардың ішіндегі өзара байланысты ескере отырып экономиканың секторлары бойынша несие портфелінің өзгеруін бағалау, бұл макроэкономикалық өлшемдердің банктердің кредиттік тәуекеліне ықпалын бағалауға мүмкіндік береді;

- жүйелік және айрықша тәуекелді есепке алу.

Алайда оның кемшіліктерінің бірі жылжымайтын мүлік бағасының өзгеруі есебінен шығынды ықтимал толық бағаламау болып табылады, олар банктердің несие портфеліне әсер етеді, бірақ ауыспалы ретінде модельге кірмейді. Тиісінше, жылжымайтын мүлік бағасының өзгеруіне ықпалды есепке алу үшін екінші модель пайдаланылады. Осы модельдің ерекшелігі жылжымайтын мүлік бағасының және Қазақстанның ЖІӨ-нің банктердің несие портфеліне ықпалын есепке алу болып табылады. Банк капиталына ауыстыру кезінде шығынды ықтимал толық бағаламау/қайта бағалау кемшілік болып табылады, мұнда 2003 ж. 1-тоқсан - по 3 квартал 2011 ж. 3-тоқсан аралығындағы кезеңде 2, 4, 5-санаттағы күмәнді және үмітсіз ретінде жіктелінген заемдар портфелінен провизиялау үлесінің орташа мәні пайдаланылады,

Стресс тестілеуді жүргізу кезінде осы модельдерде мынадай кемшіліктер көрсетіледі:

- Активтер, капитал және несие портфелі 01.10.2011 ж. деректерге теңдей етіп қабылданады және болжамды кезеңнің аяғына дейін өзгермейді.
- Тәуекел дәрежесі бойынша алынған активтер стресс тестілеу кезеңінің барлығында өзгермейді және 01.10.2011 ж. мәндерге тең болады (стандартты тәсіл қолданылады).

Мультифакторлық портфельдік модель:

- Кредиттердің салалық құрылымы және олардың дефолт¹³ ықтималдылығы барлық болжамды кезең бойы өзгермей қалады және 01.10.2011 ж. мәндерге тең болады

Панельдік модель:

- Шығыстардың банктердің кірістеріне қатынасы 2011 ж. 3-тоқсандағы деңгейде болады
- Экономикада кредиттердің ЖІӨ-ге қатынасы трендпен сәйкес келетін болады.

Стресс тестілеу 18 банк бойынша жүргізілді, активтердің үлесі банктердің жиынтық активтерінің 72,6% құрайды және салаларда кредиттеуді жүзеге асыратын олар күйзеліске ұшырайды (өнеркәсіп, құрылыс және сауда).

Brent маркалы мұнай бағасының өзгеруі негізгі сценарий болып табылады, оның негізінде қалған көрсеткіштер болжамдалады (1-кесте).

¹² Банктерді стресс тестілеу бойынша мультифакторлық портфельдік модель Deutsche Bundesbank қатысуымен әзірленді, оның сипаттамасы IFO Working papers №85 «Methodology of stress test for the Kazakh banking system» көрсетілген, 2010 жылғы сәуір.

¹³ Дефолттың ықтималдылығына банктердің несие портфеліндегі 5-санаттағы күмәнді және үмітсіз ретінде жіктелінген заемдардың үлесінің орташа мәні қабылданады.

Стресс тестілеу үшін сценарий¹⁴

сценарий	базалық	стресс	күйзеліс
Brent маркалы мұнайдың бағасы (АҚШ долл., кезең үшін орташа)	ағымдағы тренд – 2012 ж. 3-тоқсанда 105 АҚШ долл. дейін біртіндеп төмендеу	2011 ж. 4-тоқ. бастап 2012 ж. 3-тоқ. 40 АҚШ долл. біртіндеп төмендеуі	2011 ж. 4-тоқсанда 40 АҚШ долл. дейін күрт төмендеуі және 2012 ж. 3-тоқсанға дейін осы деңгейде сақталуы
Мультифакторлық портфельдік модель			
Номиналдық айырбас бағам (теңге - АҚШ долл. үшін)	0,6%-ға әлсіреу	7,2%-ға төмендеу	16,4%-ға төмендеу
Ресейдің 2003 ж. бағамен ЖІӨ (кезең үшін, млрд. руб.)	5,2%-ға өсу	0,1%-аздап өсуі	3,6%-ға төмендеу
Қазақстанның өнеркәсіп саласы бойынша ЖІӨ	2%-ға өсу	2,9%-ға төмендеу	5%-ға төмендеу
Қазақстанның құрылыс саласы бойынша ЖІӨ	14,9%-ға өсу	3%-аздап өсуі	6,9%-ға төмендеу
Қазақстанның сауда саласы бойынша ЖІӨ	7,1%-ға өсу	1,1%-аздап өсуі	3,2%-ға төмендеу
Панельдік модель			
Қазақстанның ЖІӨ (кезең үшін 2005 ж. бағамен, млрд. теңге)	6,8%-ға өсу	3,1%-ға өсу	1,4%-ға өсу
Жылжымайтын мүліктің нақты бағасы ¹⁵ (теңге)	3,1%-ға төмендеу,	9,3%-ға төмендеу	17,3%-ға төмендеу

Дерек көзі: ҚРҰБ

Дамудың үш сценарийі қаралады:

- базалық, онда мұнай бағасының ағымдағы өзгеру үрдісі көрсетіледі;
- стресті, мұнда әлемдік дағдарыстың екінші ықтимал толқынын ескере отырып, мұнай бағасының өзгеруінің ықтимал сценарийі, сондай-ақ шикізатқа сұраныстың әлемдік рецессиясы және құлдырауы болжамдалады;
- күйзелістік, мұнда пессимистік сценарий жағдайында қолайсыз жағдайлар болған кезде банктердің капиталының осалдық дәрежесі бағаланады.

Базалық сценарийдің Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық даму болжамдары және ҚРҰБ ақша-кредит саясатының негізгі бағыттарын шеңберінде әзірленетін сценарийлерден ерекшеленетіндігін атап өткен жөн. Бұдан басқа, стресс сценарий банктердің жай-күйінің нашарлауын тексеруге арналған негізгі сценарий ретінде қаралады, осы уақытта күйзеліс сценарийі капиталдың ең көп ықтимал гипотетикалық шығынын көрсетеді және айрықша теориялық құндылығы бар.

Көрсеткіштердің өзгерістері талданғаннан кейін олардың күтулі ысырапты бағалау және меншік капиталының төмендеуі арқылы банктердің кредиттік тәуекеліне ықпалы бағаланады. Мәселен, мультифакторлық портфельдік және панельдік модельдер бойынша жүргізілген стресс тестілеу нәтижесінде капитал жеткіліксіздігінің коэффициенттерін бұзған банктердің саны 2-кестеде көрсетілген.

¹⁴ Өзгерістер 2012 ж.3-тоқсанның 2011 ж. 3-тоқсанға көрсеткіштерінің қатынастары түрінде берілген

¹⁵ Жылжымайтын мүліктің нақты бағасы ТБИ-не бөлінген 4 баға бойынша орташа мәнінің қатынасы ретінде алынды (100 үшін 2000 ж. 4-тоқсандағы мән қабылданды).

Мультифакторлық портфельдік модель бойынша капиталдың жеткіліктілік коэффициенттерін бұзған банктердің саны*

	стресс		күйзеліс	
	k2	k1-1	k2	k1-1
4-тоқ. 2011	0	0	1	1
1-тоқ. 2012	1	1 [1]**	3	2 [1]
2-тоқ. 2012	2	1 [1]	7	3 [1]
3-тоқ. 2012	4 [1]	3 [2] (2)***	9 [2]	10 [3]

Мультифакторлық панельдік модельдер бойынша капиталдың жеткіліктілік коэффициенттерін бұзған банктердің саны*

	стресс		күйзеліс	
	k2	k1-1	k2	k1-1
4-тоқ. 2011	0	0	0	1
1-тоқ. 2012	0	0	1	2
2-тоқ. 2012	0	1	2	3 [2]**
3-тоқ. 2012	2	2 (3)***	11 [2]	10 [5]

Ескерту: *18 банк үшін есептелінді;

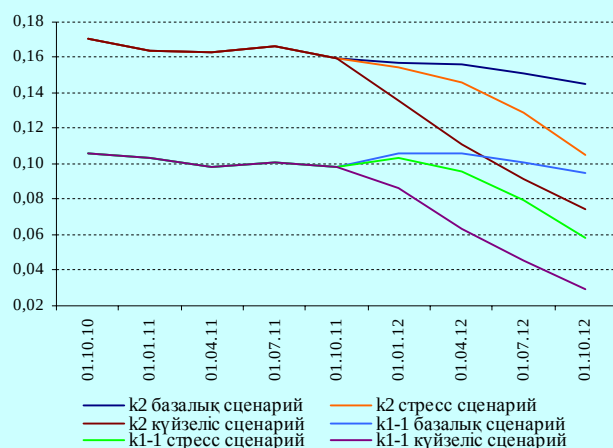
**Квадрат жақшаларда нормативтерді бұзған, тиісті капиталдың теріс мәні бар банктердің жалпы санынан банктердің саны көрсетіледі;

*** Дөңгелек жақшаларда капитал жеткіліктілігінің артық коэффициенті, бірақ нормативтік мәнге жақын коэффициенті бар банктер саны көрсетіледі.

Есептер: ҚРҰБ

18 банк бойынша нәтижелерді бағалай отырып, тұтастай алғанда, мультифакторлық портфельдік модель бойынша стресс сценарийі кезінде меншікті есеп капиталынан болған шығын жылдық көрсетуде 34% құрайтындығын атап өткен жөн, панельдік модель бойынша – 24,6%, ал күйзеліс сценарийі кезінде – тиісінше 53,4% және 60,1% болды, бұл капитал жеткіліктілігі коэффициентінің айтарлықтай құлдырауына әкеледі. Мәселен k2 стресс сценарийге сәйкес мультифакторлық портфельдік модель бойынша 2012 ж. 3-тоқсанда 0,106 дейін, ал панельдік модель бойынша – 0,119 түседі. Бұл ретте k1-1 тиісінше 0,058 және 0,072 дейін азаяды (1-график). Күйзеліс сценарийі кезінде k2 капитал жеткіліктілігінің коэффициенті мультифакторлық портфельдік модель бойынша болжамдық кезеңнің аяғында 0,074, ал портфельдік бойынша – 0,063 тең болды. Бұл жағдайда k1-1 тиісінше 0,029 және 0,019 тең.

Мультифакторлық портфельдік модель бойынша k2 және k1-1 жеткіліктілік коэффициенттерінің өзгеруі

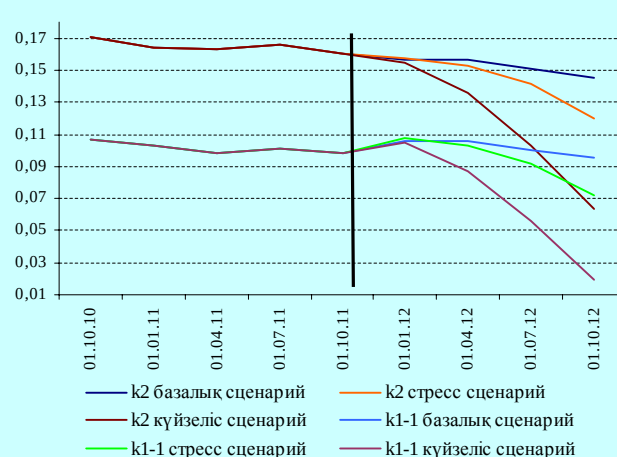

Ескерту: 18 банк үшін есептелінді

Дерек көзі: ҚҰБ, есептер: ҚРҰБ

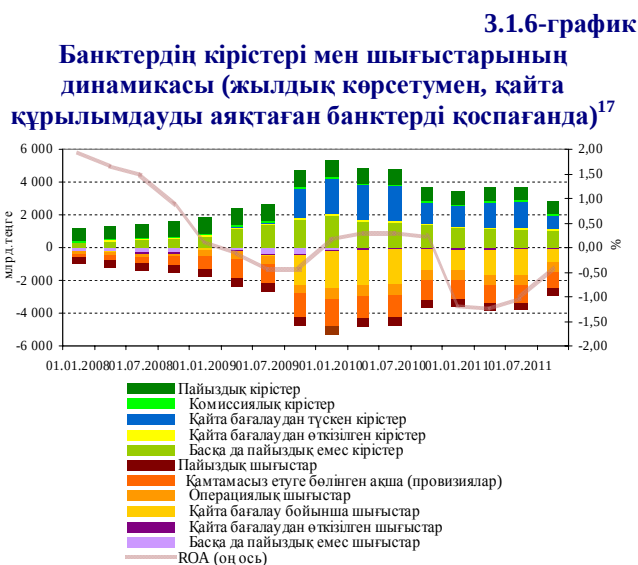
Осылайша, жекелеген банктердің нормативтерді бұзуына қарамастан, банктердің қаржылық тұрақтылығын арттыруға арналған стресс сценарийін іске асырған жағдайда таңдау бойынша бірінші деңгейдегі капиталды 1011,2 млрд. теңгеге немесе қаралып отырған банктердің бірінші деңгейдегі капиталынан 9,2% ғана ұлғайту қажет.

Мультифакторлық панельдік модель бойынша k2 және k1-1 жеткіліктілік коэффициенттерінің өзгеруі

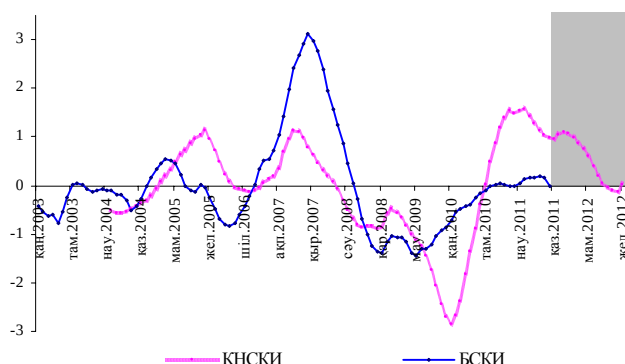
2011 ж. провизияларды қалыптастыруға арналған шығыстарды төмендету есебінен банктердің кірісінің абсолютті көрсеткіштерінің өсуі байқалады. Мәселен, банктердің салық салуға дейінгі кірісі міндеттемелерін құрылымдауды аяқтаған банктерді қоспағанда 2011 ж. 9 айда¹⁶ 2010 ж. 113,5 млрд. теңге зиянмен салыстырғанда 82,3 млрд. теңге болды.

Өз кезегінде банктердің (қайта құрылымдалған банктерді қоспағанда) сыйақы алумен байланысты кірістер 2011 ж. 9 айда өткен жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 4%-ға төмендеді (3.1.6-график).

Дерек көзі: ҚҚК

3.1.7-график
Қаржы нарығы стресінің және банктік стресінің композиттік индикаторлары

Ескерту: ҚССКИ оның басым қасиетін көрсету мақсатында 15 айға оңға жылжыды.

Болжам көлеңкелі облыспен белгіленген.

Дерек көзі: ҚРҰБ

осындай кезеңмен салыстырғанда 121%-ға өсті. Сондай-ақ, 2011 ж. басындағы банк секторы рентабельділігінің айтарлықтай төмендеуіне қарамастан 3-тоқсанның қорытындылары бойынша кірістің ұлғаюы оның динамикасына оң әсер етті. Капиталдандырудың және банктердің өтімділігінің жоғары деңгейі банк секторының композиттік тәуекелінің төмендеуіне ықпал етеді. Мәселен, 2011 ж. 3-тоқсандағы банктік стресінің композиттік индикаторының (БСКИ)¹⁸ мәні банк жүйесінің тұрақтылығының ұлғаюын куәландырады

Бұл ретте банктердің саясаты тұрақты пайыздық кірісті қолдауға бағытталады: 2009-2010 жж. ол шамамен банктердің жиынтық кірісінің 30%-ын құрайды.

2010-2011 жылдардағы 1-3-тоқсандарда алынған банктердің (қайта құрылымдалған банктерді қоспағанда) пайыздық емес кірістері өткен жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 31%-ға төмендеді. Олардың құрылымы қайта бағалаудан болған кірістерді қысқарту есебінен өзгерді — 2009 ж. ол шетел валютасында деноминирленген активтерді қайта бағалау салдарынан айтарлықтай өсті (2008 ж. 3%, 2009 ж. 51% және 01.10.2011 ж. 35%).

2011 жылғы 1-3-тоқсандарда өткен жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда провизияларды қалыптастыруға арналған шығыстардың қысқаруына негізделген банктердің (қайта құрылымдалған банктерді қоспағанда) операциялық шығыстарының 14%-ға ұлғаюы байқалады, олар активтер сапасының нашарлау қарқынының баялауы салдарынан өткен жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда 28%-ға төмендеді.

Банктердің провизияларды қалпына келтіру бойынша қайта құрылымдалған шығыстар, керісінше, 2011 ж. 9 айда дұрыс есептен шығарылмаған үмітсіз заемдарды балансқа қалпына келтіру нәтижесінде өткен жылғы

¹⁶ Міндеттемелерді қайта құрылымдауды жүзеге асырған банктерді ескере отырып, барлық банктер бойынша, тиісінше 14,8 млрд. теңге және 1421,1 млрд. теңге.

¹⁷ ROA — салықтарды шегеруге дейінгі таза кірістің активтердің орташа құнына қатынасы. Салықтарды шегеруге дейінгі кіріс бойынша ішкі жылдық мән 4-тоқсандағы мәндерді қосу арқылы жылдық көрсетуде келтірілген. Активтердің орташа құны тиісті кезеңнің аяғында активтер бойынша орташа мән ретінде есептелген.

¹⁸ Банктік стресінің композиттік индикаторы (БСКИ) 6 индекс базасында салынды: банктердің шетелдік міндеттемелерінің шетелдік активтерге қатынасы, өнеркәсіптегі, құрылыстағы және саудадағы банк кредиттері сомасының Қазақстанның қаржылық тұрақтылығы туралы есеп, 2011 жылғы желтоқсан

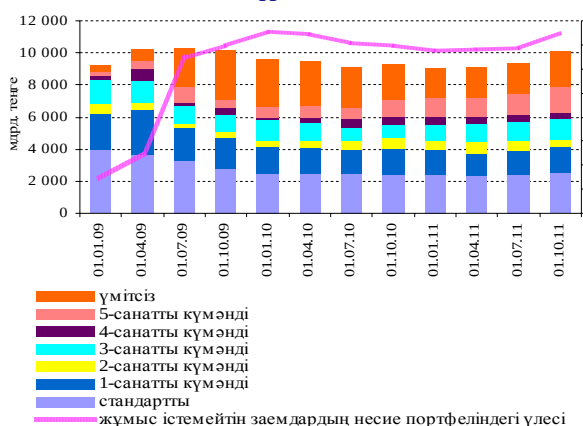
(3.1.7-график). Бұл ретте қаржы секторы стресінің композиттік индикаторының (ҚССКИ)¹⁹ болжамдары 15 айлық уақытша лағы бар банктік стрестің композиттік индикаторының динамикасынан озық тұр, бұл банк секторы тәуекелінің салыстырмалы жоғары деңгейін 2011 ж. аяғына дейін сақтау туралы ескертеді, бұл ретте композиттік тәуекелдің деңгейі, шамамен алғанда, 2012 ж. біртіндеп төмендей бастайды.

3.2 Кредиттік тәуекел

Жиынтық кредиттік портфеліндегі жұмыс істемейтін заемдардың үлесі 2011 ж. үмітсіз заемдарды қайта берілетін стандартты заемдармен ауыстырудың болмауы есебінен өсуі жалғасты. Банктер үмітсіз заемдарды балансқа есептен шығару кезінде провизияларды қалпына келтіруден болған кірістерге салық салу мәселелерінің реттелмеуіне байланысты осы заемдарды баланста ұстап тұруды жөн көрді. Қоғамда проблемалық заемдарды есептен шығаруды салықтық ынталандыру бойынша шараларды іске асыру, сондай-ақ ҚРҰБ-нің орталықтандырылған еншілес ұйым құру банктердің проблемалық активтерін сатып алуға мамандандырылатын болады, 2012 ж. банктердің несие портфелінің сапасының кейбір жақсаруын күтуге болады.

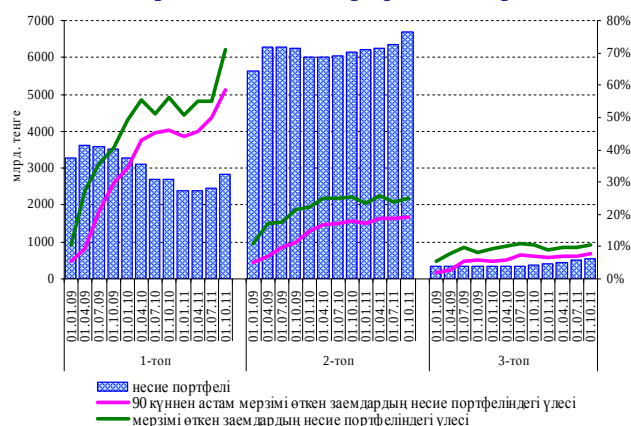
Егер 2008-2010 жылдары банктердің консервативтік кредиттік саясатына негізделген кредиттік портфелінің біршама өсу қарқыны байқалса, онда 2011 ж. кредиттеу үдерісінің кейбір жаңаруы басталды. Алайда несие портфелінің өсімі, 3-тоқсанның нәтижелері бойынша 11,4% болды, оның сапасының айтарлықтай нашарлауымен қиылысады: жиынтық кредиттік портфеліндегі жұмыс істемейтін заемдардың²⁰ үлесі жылдың басындағы 3-тоқсанның аяғындағы жағдай бойынша 33,8%-дан 37,6%-ға дейін ұлғайды (3.2.1-график). 90 күннен астам мерзімі өткен төлемдері бар заемдардың үлесі көбінесе сыртқы берешекті қайта құрылымдауды 2010 ж. аяқтаған банктердің кредиттік портфельдеріндегі осы заемдардың үлесі есебінен 23,7%-дан 29,4%-ға дейін өсті (3.2.2-график). Бұл ретте 1-топтағы банктердің жұмыс істемейтін заемдардың және 90 күннен астам мерзімі өткен төлемдері бар

3.2.1-график
Несие портфелінің жіктелген заемдар бойынша құрылымы

Дерек көзі: ҚКҚ, ҚРҰБ есептері

3.2.2-график
Мерзімі өткен берешегі бар заемдардың банктер топтарының несие портфеліндегі үлесі

Дерек көзі: ҚКҚ, ҚРҰБ есептері

заемдардың өсуіне салымы тиісінше 58,9% және 73% болды.

кредиттердің жалпы сомасына қатынасы, банк кредиттерінің өсу қарқыны, банктердің нақты пайыздық ставкасы, банктердің кірістілігі, банк кредиттерінің ЖІӨ-ге қатынасы және ақша массасының кредиттердің жалпы сомасына қатынасы.

¹⁹ Қаржы нарығындағы стрестің композиттік индикаторы (ҚНСКИ) 5 индекс базасында салынды: ақша массасының валюталық резервтерге қатынасы, нақты айырбас бағамының кері көрсеткіші, нақты пайыздық ставка, пайыздық ставканың дифференциалы және сауда балансы тапшылығының қатынасы.

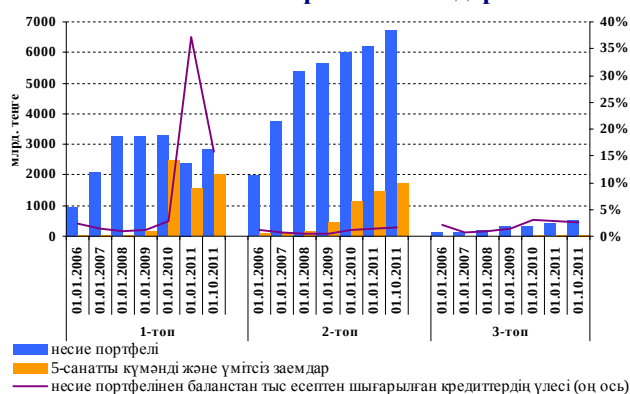
²⁰ Қазақстанда жұмыс істемейтін заемдардың қалыптасқан шеңберінде 5-санаттағы күмәнді және үмітсіз ретінде жіктелген заемдар сомасы және біртектес кредиттер бойынша құрылған провизиялар ретінде қабылданады. Осылайша, халықаралық практикада (90 күннен астам мерзімі өткен төлемдері бар заемдар) пайдаланылатын айқындамаға қарағанда Қазақстанда пайдаланылатын жұмыс істемейтін заемдарды айқындау кеңірек.

Несие портфелі сапасының қалыптасқан динамикасы заемшылардың кредиттік қабілеттілігінің төмендеуі салдарынан заемдарды біліктілігі жоғары санаттан барынша төменге көшіруіне ғана емес, сондай-ақ стандартты заемдармен берілетін жұмыс істемейтін заемдарды ең төменгі қарқынмен ауыстыру үдерісіне себепші болды. Жұмыс істемейтін заемдардың жиынтық көлемі өскен кезде «жұмыс істейтін», яғни кредиттік портфельдің²¹ тұрақты қаржы ағындарын жинақтайтын көлемі, іс жүзінде 2010 ж. бастап өзгерген жоқ. Мәселен, стандартты және 1-3-санаттағы күмәнді заемдар ретінде жіктелінген заемдардың жиынтық көлемінің өсуі 2010 ж. бастап кемінде 1,5% болды.

Бұл ретте банктердің үмітсіз заемдарды есептен шығару көлемі мынадай факторларға байланысты барынша төмен болды, олардың арасында мыналарды бөліп көрсетуге болады:

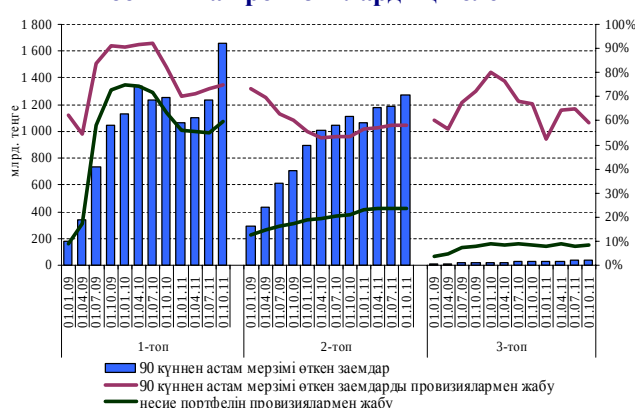
1) *Провизияларды қалпына келтіруден түскен кірістерге салық салу мәселелерінің реттелмеушілігі.* Осы уақытқа дейін қазақстандық салық заңнамасы үмітсіз заемдарды есептен шығару кезінде провизияларды қалпына келтіруден түскен кірістерді салық салынатын кіріс сомасынан шегеру болжамдалған жоқ. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне салық салу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2011 ж. 21 шілдедегі № 467-VI Заңымен салық салу тетігіне тиісті өзгерістер енгізілді.

3.2.3-график
Банктердің топтары бойынша баланстан тыс есептен шығарылған заемдар

Дерек көзі: ҚҚК, ҚРҰБ есептері

3.2.4-график
Банктердің топтары бойынша кредиттік портфель бойынша провизиялардың көлемі

Дерек көзі: ҚҚК, ҚРҰБ есептері

ішінде (2009 ж. қазан - 2011 ж. қазан аралығы) 90 күннен астам мерзімі өткен төлемдері бар заемдарды қайта жіктеуге байланысты провизиялармен несие портфелін жабудың кейбір

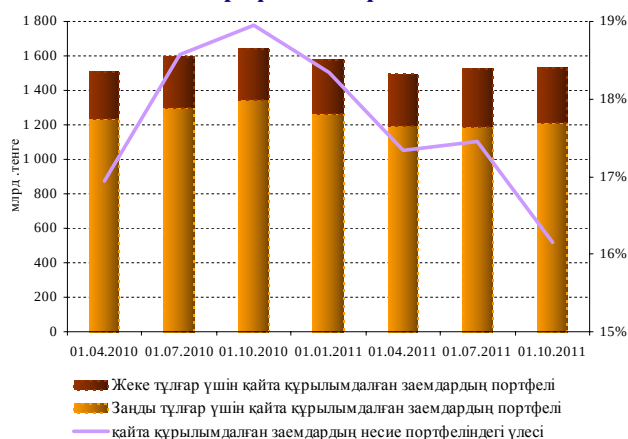
2) *Банктердің кепілді иеліктен шығару нәтижесінде олардың балансына өтетін профильді емес активтерін басқарудың тиімді тетіктерінің болмауы.* Қолданыстағы реттеу талаптарына сәйкес банктердің баланстарындағы профильді емес активтерінің көлемі банктердің²² 0,5 меншік капиталынан аспайды. Банктер әділ құны бойынша кепілді сатудың тиімді тетіктері жоқ болғандықтан баланста иеліктен шығарылған кепіл мүлкінің үлкен көлемін ұстай алмайды.

3) *Жылжымайтын мүлік нарығында бағаның болжамды өсуі,* нәтижесінде үмітсіз заемдарды ұстап тұру банктер үшін барынша пайдалы болып табылады, себебі орташа мерзімдік кезеңде кепіл жылжымайтын мүлік едәуір барынша жоғары баға бойынша сатылуы мүмкін. Үмітсіз заемдарды есептен шығару көлемі 2-ші және 3-ші топтағы банктер бойынша тиісінше несие портфелінің 1,7% және 2,5% болды. Бұдан өзге ахуал банктердің 1-тобында мынадай болып қалыптасты: осы топтың ірі банкі 2011 ж. шілдеде ХҚЕС талаптарын орындау мақсатында бұрын есептен шығарылған заемдардың елеулі көлемін балансқа қалпына келтіруге мәжбүр болды (3.2.3- график). 2 жылдың

²¹ «Жұмыс істейтін» портфельге стандартты және 1-3-санаттағы күмәнді заемдар ретінде жіктелінетін заемдар қосылды

²² k-6-нормативі

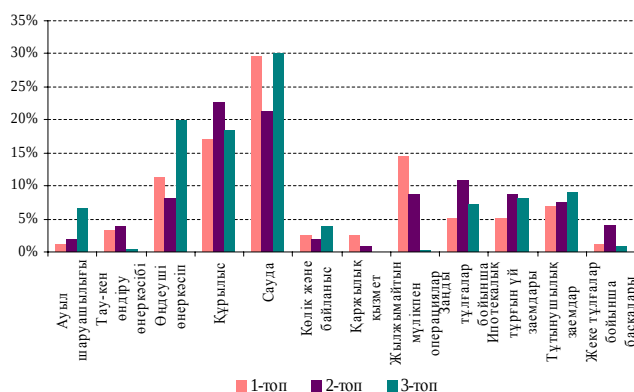
3.2.5-график
Қайта құрылымдалған заемдардың кредиттік портфельдегі үлесі*

Ескерту: Заемдарды қайта құрылымдауға талдау ҚРҰБ сұратуы бойынша ірі 15 банк ұсынған ақпарат негізінде жүргізіледі. Берілген ақпараттың дұрыстығына банктер жауап береді.

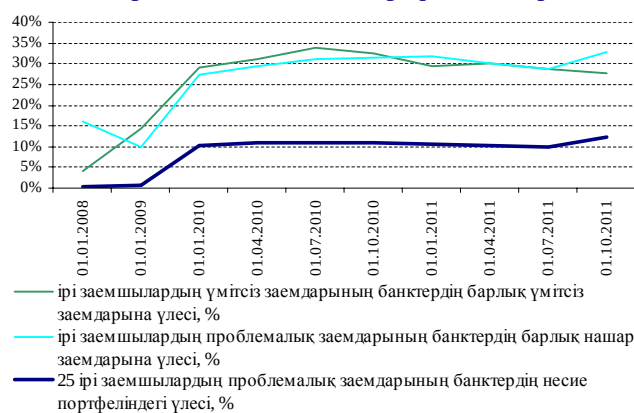
Дерек көзі: ЕД Б, Есептер: ҚРҰБ

3.2.6-график
Салалар бойынша жұмыс істемейтін заемдардың тиісті топтың жұмыс істемейтін кредиттерінің жиынтық көлеміндегі үлесі, 01.10.2011 ж.

Дерек көзі: ҚКК, ҚРҰБ есептері

3.2.7-график
25 аса ірі заемшылардың проблемалық заемдарының ЕДБ несие портфельіндегі үлесі

Дерек көзі: ҚКК, ҚРҰБ есептері

төмендеуі байқалады. Тұтастай алғанда банктер бойынша көрсетілген кезеңде осы көрсеткіш 0,79-дан 0,67-ға дейін төмендеді (3.2.4-график).

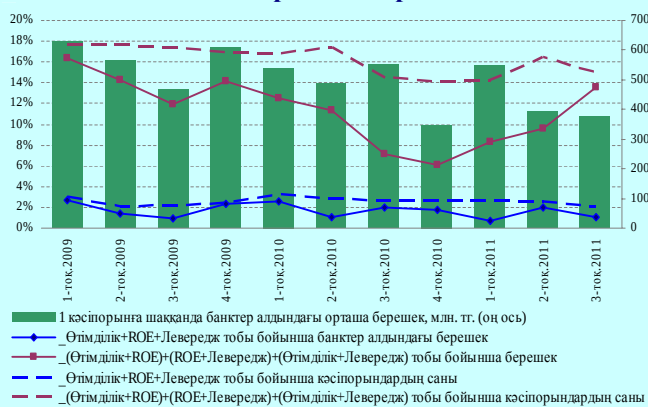
Банктер несие портфельінің сапасын жақсарту мақсатында заемдарды қайта құрылымдауға белсенді түрде қатысады. Мәселен, жиынтық несие портфельіндегі қайта құрылымдалған заемдардың үлесі 2011 ж. 1 қазандағы жағдай бойынша 18%-дан аспайды (3.2.5-график). Банктердің проблемалық заемдарды «жайлы» қайта құрылымдауды негізінен төлемдер кестесін өзгерту есебінен өткізуді артық көретіндігін атап өткен жөн. Мәселен, банктердің ақпараты бойынша қайта құрылымдаудың 75%-дан астам жағдайы кредитті өтеу кестесін өзгерту нысанында өткізіледі, осы уақытта берешектің бір бөлігін кешіру қайта құрылымдалған жалпы санының тек 2,5%-ына қатысты ғана қолданылды. Жұмыс істемейтін жиынтық портфельде банктердің барлық үш тобы бойынша өңдеуші өнеркәсіп (банктердің 1, 2 және 3-топтары бойынша тиісінше 11,3%, 8,1%, 19,8%), құрылыс (16,9%, 22,7% және 18,3%) және сауда (29,7%, 21,3% және 30,1%) кәсіпорындары бойынша заемдардың үлесі барынша жоғары (3.2.6-график).

Сонымен қатар ірі заемдарды беруге байланысты шоғырландыру тәуекелдері ұлғайды: егер 2010 ж. 3-тоқсанның аяғында 25 ірі заемшының заемының үлесі 33,2% болды, бұл көрсеткіш 2011 ж. 3-тоқсанның аяғында 35,6%-ға дейін өсті (3.2.7-график).

Банктік сектор үшін тәуекелдің негізгі факторларының бірі *корпоративтік сектордың* борыштары болып табылады (4-бокс).

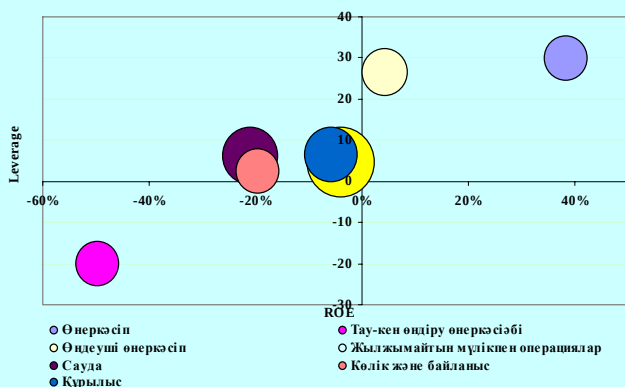
Корпоративтік сектордың қаржы тұрақтылығының тәуекелдері (ірі және орташа кәсіпорындар)¹

1-график
Кәсіпорындардың дефолт тәуекелінің көрсеткіштері

Ескерту: 25 перцентильге дейінгі топқа кіретін Өтімділіктің және ROE төменгі көрсеткіштері және 75 перцентильден асатын топқа кіретін левередждің жоғары көрсеткіші негізінде есептелген
Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептері

2-график
Тәуекелдерді салалар бойынша бөлу⁴ (2011ж. 3-тоқ.)

Ескерту: Дөңселектің диаметрі ағымдағы өтімділіктің деңгейіне сәйкес келеді.
Ауылшаруашылығы басқа секторлармен салыстырғанда коэффициенттер мәнінің айтарлықтай артуына қарай салыстырмалы талдау аймағында көрсетілмеген
Дерек көзі: ҚРСА, ҚРҰБ есептері

Дефолт тәуекелінің жоғары² және ең көп³ деңгейі бар тобына жататын кәсіпорындардың берешек деңгейінің көтерілуі банк секторының кредиттік тәуекелі өсуінің факторы болып табылады. Мәселен, 2010 ж. 4-тоқсан - 2011 ж. 3-тоқ. аралығындағы кезең үшін банк сектордың тәуекелдің жоғары және ең көп деңгейі бар кәсіпорындар алдындағы берешегінің банктердің орта және ірі кәсіпорындар алдындағы жиынтық міндеттемелеріне қатынасы 9,1%-дан 14,6%-ға дейін ұлғайды. Осы көрсеткіштің өсуіне көбінесе тәуекелдің ең көп деңгейі бар кәсіпорындар тобының берешегінің аздап төмендеуі аясында тәуекелдің жоғары деңгейі бар кәсіпорындар тобының қаржылық жай-күйі себепші болды (1-график). Бұл ретте берешектің барынша едәуір ұлғаюы тау-кен секторы (169%), сауда (158%), көлік және байланыс (135%) кәсіпорындарында болды.

Тәуекелдің ең көп деңгейі бар кәсіпорындар тобының берешек деңгейінің төмендеуімен қатар көбінесе осы топқа кіретін ауылшаруашылығы және кен өндіру өнеркәсібі кәсіпорындары санының төмендеуі есебінен олардың санының азаюы байқалады. Бұл ретте осы салалардағы кәсіпорындардың дефолт тәуекелі басқа салалардағы кәсіпорындармен салыстырғанда барынша жоғары болып қалды (2-график).

¹ Методологияны барынша жан-жақты талдау Қаржы тұрақтылығы туралы 2007 жылғы есепте Арнайы зерттеулер бөлімінде берілген.

² Дефолт тәуекелінің жоғары деңгейі бар кәсіпорындар тобы — ең нашар мәндері бар үш көрсеткіштердің екеуінің қиылысы (төменгі өтімділік + төменгі ROE не төменгі ROE + жоғары левередж не төменгі өтімділік + жоғары левередж).

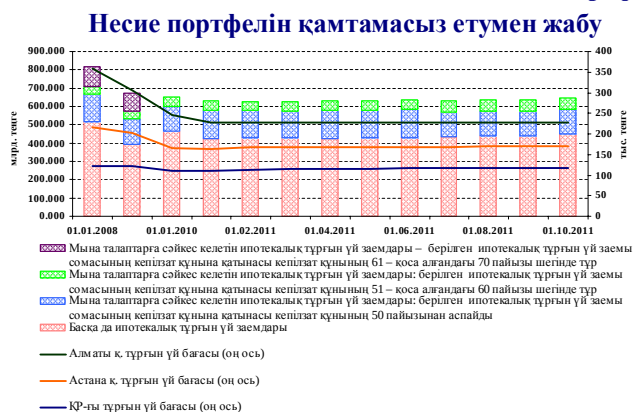
³ Дефолт тәуекелінің ең көп деңгейі бар кәсіпорындар тобы — өтімділігі төмен, капиталдың төменгі рентабельділігі және берешектің жоғары деңгейі бар кәсіпорындар кіретін дефолттың көтеріңкі тәуекел аймағы.

⁴ Тәуекелдерді салалық бөлу тәуекелдің жоғары және ең көп тәуекелі бар кәсіпорындардың тобы негізінде есептелген.

3.2.8-график Үй шаруашылықтарының кредит қабілеттілігі факторлары

3.2.9-график

Дерек көзі: ҚРСА, ҚКК, ҚРҰБ есептері

тұлғалардың кредитке қабілетті заемшылар санының өсуі және таяу болашақта осы нарықтың сыйымдылығын әлуетті кеңейту туралы жанама түрде куәландырады.

Ипотекалық заемдардың несие портфеліндегі үлесі 2011 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша 32,8% болды, ипотекалық заемдар портфеліндегі жұмыс істемейтін заемдардың үлесі 39%-дан асты. Бұл ретте заем сомасының кепіл құнына қатынасы осы заемдардың көлемінің жартысына қарағанда 70%-дан асады, бұл қамтамасыз етудің кепіл құнының оның қамтамасыз етудің нарықтық құнына ықтимал сәйкессіздігін ескере отырып банктерге арналған тәуекелдің айтарлықтай факторы бола алады. Осы уақытта жылжымайтын мүлік нарығындағы бағаны тұрақтандыру және олардың байқалған өсу үрдісі несие портфелінің сапасына және заемшылардың дефолты жағдайында заемдар құнын қалпына келтіру мүмкіндігіне оң ықпал ететін фактор болып табылады. (3.2.9-график).

3.3 Банк секторының өтімділік тәуекелі және валюта тәуекелі

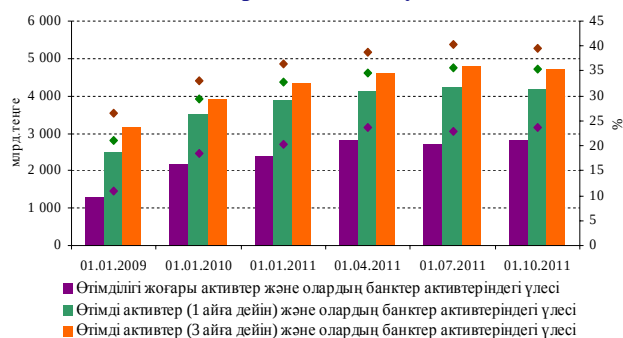
Банктер өтімділігінің жоғарғы деңгейі ықтимал сыртқы және ішкі экономикалық тұрақсыздық салдарынан ақша қаражатының әкелілуіне байланысты банктерді әлеуетті күйзелістерге барыныша тұрақты етіп отыр. Сондай-ақ, гиперөтімділікті қолдау саясаты банктер кірістерінің деңгейіне теріс ықпал етті. Шетел валютасына деноминирленген активтер мен міндеттемелердің үлестік салмағының кемуі айырбас бағамының құбылмалылығына байланысты тікелей және жанама валюта тәуекелінің деңгейін төмендетеді.

Банктер өтімділігінің динамикасы. 2011 жылы қазақстандық банктер өтімділіктің жоғары деңгейін қолдау саясатын ұстануды жалғастырды: банктердің жиынтық активтеріндегі жоғары өтімді активтердің үлесі 20%-дан төмен түспеді. Банктердің гиперөтімділігіне, бір жағынан, банктердің консервативті кредиттік саясаты, екінші жағынан, банктердің жаңа кедергілер туындаған жағдайда «қауіпсіздік жастықшасын» иеленуге Қазақстанның қаржылық тұрақтылығы туралы есеп, 2011 жылғы желтоқсан

2010-2011 жылдары жеке тұлғалардың портфеліндегі жұмыс істемейтін заемдар төмендеу үрдісі байқалады. Заемдарды есептен шығару және құрылымдау кезінде кепілдерді иеліктен шығару есебінен осы активтердің құнын қалпына келтіру бойынша шаралар жай-күйді жақсарту себептері болып табылады. Бұл ретте банктердің төмен белсенділігі және тұтынушылық жай-күйдің экономикалық күтулердің екіұштылығына қарай өзгеруі кредиттік ресурстар есебінен үй шаруашылықтарын тұтынудың төмендеуіне әкелді. Мәселен, 2008 ж. бастап үй шаруашылықтарының ЖІӨ-ге қатынасы (2008 ж. басындағы 22,3%-дан 2011 ж. 3-тоқ. аяғындағы 10,5%), үй шаруашылықтары борышының үй шаруашылықтарының активтеріне қатынасы (12,7%-дан шамамен 9,9%-ға дейін) және үй шаруашылықтарының банктер алдындағы берешегіне және кіріске (41%-дан 18,8%-ға дейін) қатынасы сияқты осындай көрсеткіштердің айтарлықтай төмендеуі байқалады (3.2.8-график). Борыштық ауыртпалықтың төмендеуі жеке

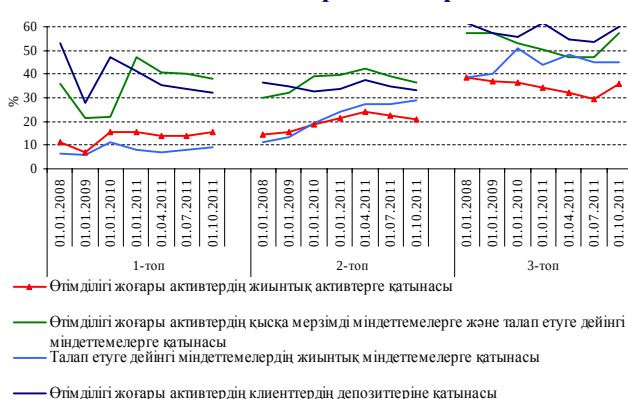
ұмтылуы себепші болып отыр. Жалпы, 2011 жылғы 9 ай ішінде банктердің жоғары өтімді активтері 17% өсті, ал банктердің жиынтық активтеріндегі олардың үлесі 24%-ға жетті. Ұқсас үрдіс өтімділіктің барынша күрделі көрсеткіштері бойынша да бақыланып отыр: өтімділіктің пруденциалдық нормативтерін есептеу кезінде пайдаланылатын 1 және 3 айға дейін қалған өтеу мерзімі бар өтімді активтер жиынтық активтерде тиісінше 40% және 35%-ға жетті (3.3.1-график).

3.3.1-график
Банктердің өтімді тәуекелі

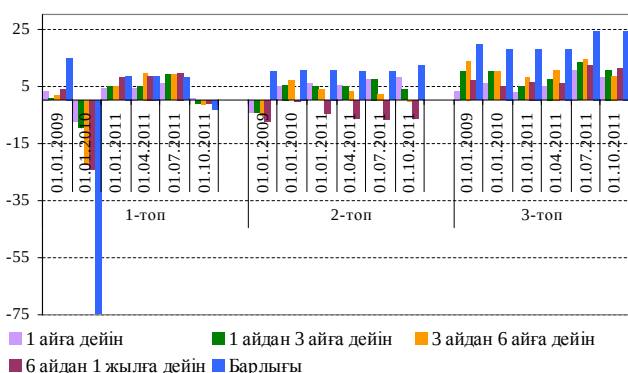
Дерек көзі: ҚҚК, ҚРҰБ есептері

3.3.2-график
Өтімділік көрсеткіштері

Дерек көзі: ҚҚК, ҚРҰБ есептері

3.3.3-график
Активтер мен міндеттемелердің өтеу мерзімдері бойынша ГЭП

Дерек көзі: ҚҚК, ҚРҰБ есептері

активтерге қайта бөлуге себепші болды. Мысалы, 2011 жылғы 9 ай ішінде банктердің жоғары өтімді активтерінің құрылымында қолма-қол ақша мен тазартылған бағалы металдар көлемі 10,4%, корреспонденттік шоттардағы қалдықтар мен ҚРҰБ-дағы салымдар 30% өсті, ал МБҚ көлемі 1,6%-ға кеміді. Бұл ретте, мемлекеттік бағалы қағаздардан алынған қаражатты кредиттік активтерге қайта бөлу банктердің 2-ші тобының шеңберінде анық

Банктердің қорландыру құрылымындағы депозиттер үлесінің ұлғаюына қарай жоғары өтімді активтермен қысқа мерзімді міндеттемелерді және талап еткенге дейінгі міндеттемелерді жабу дәрежесі төмендеді (2010 жылдың соңындағы 42%-дан 01.10.2011 жылғы 39%-ға дейін). Бұл ретте, банктердің түрлі топтарындағы жабу дәрежесінің динамикасы әртүрлі болып отыр:

1) Банктердің 1-ші тобында міндеттемелерді өтімді активтермен жабу деңгейі міндеттемелердің мерзімдері мен құрылымының өзгеруіне қарай қайта құрылымдау аяқталғаннан кейін айтарлықтай өсті, алайда үшінші тоқсанның соңына таман жабу көрсеткіштері ішкі борышқа қызмет көрсету бойынша төлемдерді жүзеге асыруға және ҚРҰБ-мен жасалатын репо операцияларынан бөлек өтімділікті тартуға арналған дерек көздерінің болмауына байланысты төмендеді.

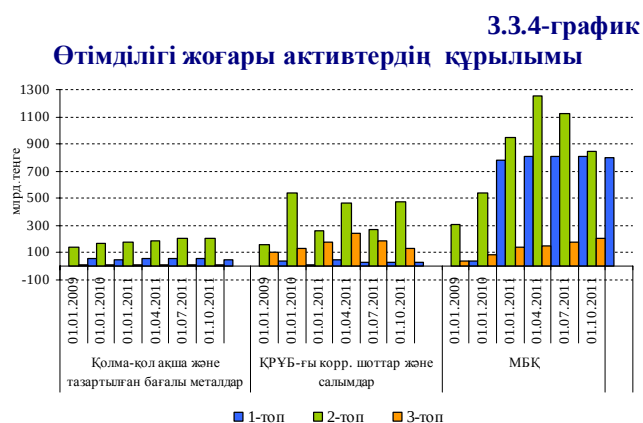
2) Банктердің 2-ші тобында барынша қысқа мерзімдері бар депозиттер үлесін ұлғайту және аталған банктердің кредиттік белсенділігін аздап арттыру салдарынан 6 айдан бастап 1 жылға дейінгі өтеу мерзімдері бар міндеттемелерді активтермен жабу дәрежесінің төмендегені байқалады.

3) 3-ші топ өздерінің ірі клиенттерінің операцияларына қызмет көрсету қажеттілігіне қарай жабудың жоғары деңгейін тарихи түрде қолдайды (3.3.2 және 3.3.3-графиктері).

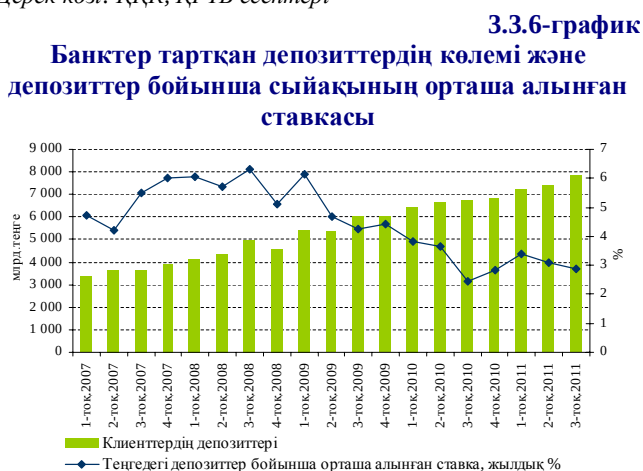
Банктердің өтімді активтерінің құрылымы. 2011 жылы банктік кредит беру нарығының жандануы өтімді активтерден алынған қаражатты кредиттік

көрінесе, олардың көлемі банктердің 1-ші тобында аздап қана төмендеді. Банктердің 3-ші тобына келсек, олардың жоғары өтімді активтерінің құрылымында барынша кірісті мемлекеттік бағалы қағаздарға қатысты корреспонденттік шоттардан алынған қаражатты және ҚРҰБ-дағы салымдарды қайта бөлу байқалып отыр (3.3.4-график).

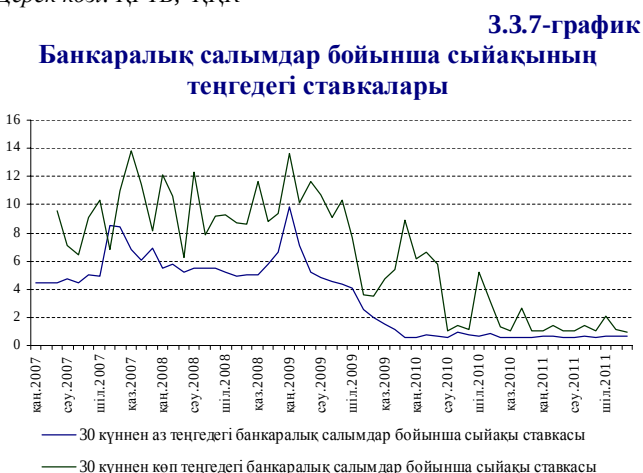
Бағалы қағаздар портфелінің құрылымында үлестері 2011 жылғы 1 қазанда 70,5%-ды және тиісінше 20,1%-ды құраған ҚР МБҚ және ҚР эмитенттерінің ҰБҚ басым болды. Бұл ретте, банктердің 2-ші және 3-ші топтарының портфелінде негізінен МБҚ, банктердің 1-ші тобының портфелінде негізгі эмитенті «Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры» АҚ (ҰӘҚ) болып табылатын ҚР ҰБҚ басымдыққа ие болды (3.3.5-график). Банк портфеліндегі бағалы қағаздардың өзге санаттарының үлесі азын-аулақ: ХҚҰ бағалы қағаздары 2,8%-ды, шетел эмитенттерінің ҰБҚ 6,1%-ды иеленіп отыр. Бұл ретте, әлемдік қаржы дағдарысының дамуы,

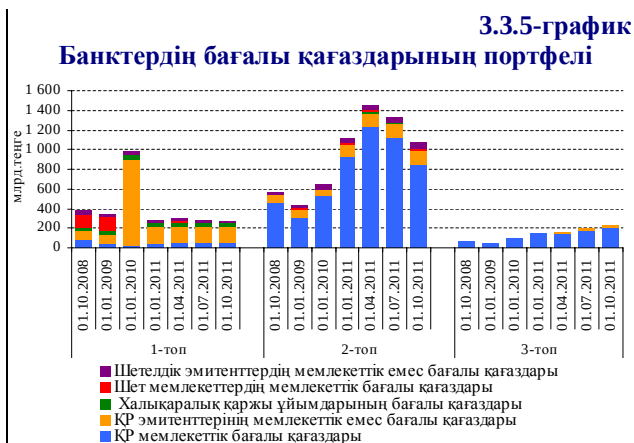
Дерек көзі: ҚКК, ҚРҰБ есептері

Дерек көзі: ҚРҰБ, ҚКК

Дерек көзі: ҚРҰБ

Дерек көзі: ҚКК, ҚРҰБ есептері

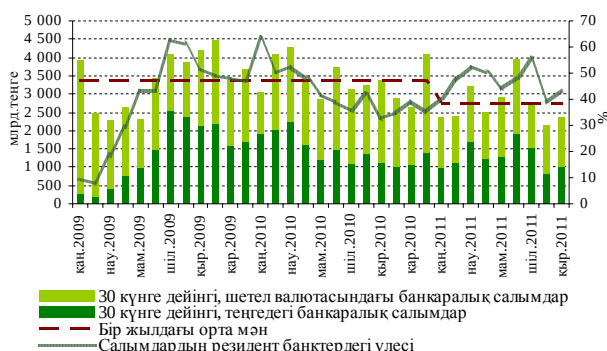
ЕО жекелеген елдерінің дербес тәуекелін және АҚШ-тың борыштық дағдарысын іске асыру аясында банктердің портфельдерінен шет мемлекеттердің МБҚ 2008 жылғы 17,6%-ға қарсы 2011 жылы 0,5%-ды құрап, іс жүзінде жоқ болып кетті.

Банкаралық өтімділік нарығының жай-күйі. Банк секторы өтімділігінің жоғары деңгейі банктер тартатын ресурстар құнының біртіндеп төмендеуінен көрінеді. Мысалы, 2011 жылғы 9 ай ішінде клиенттер салымдарының 15%-ға өсуі кезінде теңдегі салымдар бойынша орташа алынған ставкалар жылдық 3,4%-дан 2,8%-ға дейін кеміді (3.3.6-график). Ұқсас үрдіс орналастырылатын қаражат құны ұдайы төмендеп отыратын банкаралық нарықта да байқалып отыр (3.3.7-график). 30 күнге дейінгі мерзімі бар салымдардың банкаралық нарығында банктердің еркін өтімді қаражатты орналастыру белсенділігінің төмендегенін атап өтуге болады. Мәселен, 2011 жылғы 9 ай ішінде 30 күнге дейінгі орналастырылған салымдар көлемінің төмендеуі алдыңғы жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда 21%, оның ішінде

теңгедегі салымдар бойынша 18% және шетел валютасында 23,6% болды (3.3.8-график).

3.3.8-график

Мерзімдері 30 күннен аз банкаралық салымдар

Дерек көзі: ҚРҰБ

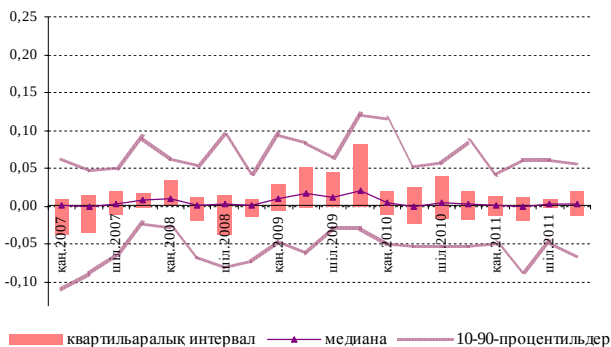
Ескерту: ҚРҰБ операцияларын қоспағанда

Бұл ретте, аталған сегментте салымдарды орналастыру кезінде резидент-банктердің ролін арттыру байқалып отыр.

30 күннен астам банкаралық салымдар нарығында, керісінше, талдау жасалған кезең ішінде біраз жандану байқалды. 2011 жылғы 9 ай ішінде нарықтың аталған сегментінде орналастырылған салымдар көлемінің өсуі алдыңғы жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда 23,4%-ды құрады. Бұл ретте, шетел валютасындағы салымдар төмендеген кезде (65,4%) теңгедегі салымдардың көлемі айтарлықтай ұлғайды (2010 жылмен салыстырғанда 60,5%). Алайда, осы сегменттегі белсенділіктің жоғарылауына қарамастан, оның маңыздылығы банкаралық салымдардың жалпы көлеміндегі оның аздаған үлесіне қарай бұрынғысынша төмен (талданып отырған кезеңде орналастырылған барлық банкаралық салымдардың санынан 2,3%) болып қалып отыр.

3.3.9-график

Таза валюталық позицияның банктердің меншікті капиталына қатынасы

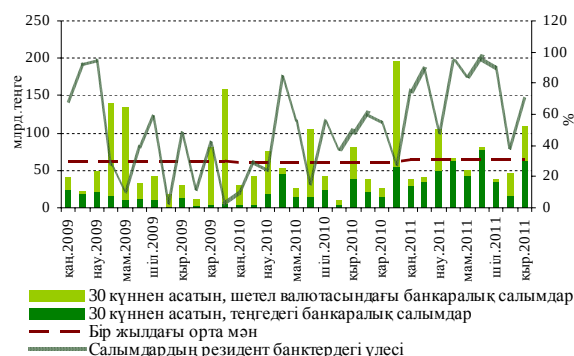

Ескерту: меншікті капиталы бойынша теріс мәндердің болуы тұрғысынан қайта құрылымдауды аяқтаған 3 банкті қоспағанда

Дерек көзі: ҚҚК, ҚРҰБ есептері

шартты талаптармен/міндеттемелермен жабуға тырысады (5-бокс).

Мерзімдері 30 күннен көп банкаралық салымдар

Дерек көзі: ҚРҰБ

Ескерту: ҚРҰБ операцияларын қоспағанда

Банктердің валюта тәуекелі.

Жалпы, банктер өз позицияларын шетел валютасында теңестіреді және валюталық позициясын осыған арналып белгіленген нормативтерден барынша төмен, оның үстіне ұзақ позицияны ұлғайту үрдісімен сақтауға тырысады (3.3.9-график).

2011 жылғы 3-ші тоқсанның соңындағы жағдай бойынша негізінен қайта құрылымдалған топтар банктерінің қысқа позициясының ұлғаюы және 2-ші топтың бірқатар ірі банктерінің ұзақ позициясының қысқаруы есебінен банктер бойынша барлығы қысқа валюталық позиция тіркелген болатын. Бұл ретте, банктер баланстық шоттарындағы валюталық тәуекелдерді

5-бокс

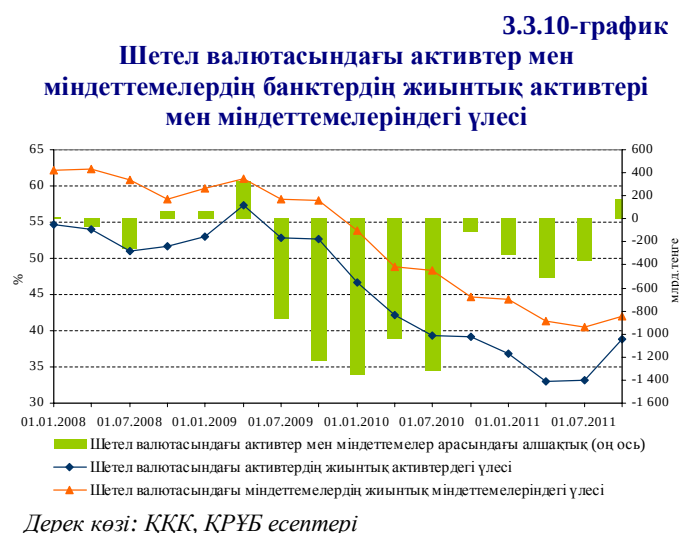
Баланстық және баланстан тыс шоттар бойынша валюталық позиция

Банктер пруденциалдық нормативтерге сәйкес валюталық позицияны есептеу кезінде шартты талаптар мен міндеттемелерді ескереді. Баланстық та, баланстан тыс шоттар бойынша да АҚШ доллары валютасымен валюталық позицияны есептеу банкке баланстық шоттарындағы валюта тәуекелдерін шартты міндеттемелермен/талаптармен «жабу» мүмкіндігін береді (1-график).

Туынды қаржы құралдарын бухгалтерлік есепте көрсету әдіснамасы тұрғысынан баланстан тыс шоттардағы шартты талаптар/міндеттемелер олардың нақты валюта тәуекелін көрсетпейтін номиналдық мәнінде көрінетінін атап өткен жөн. Мысалы, банк 10 млн. АҚШ доллары мөлшерінде теңгеге доллар сатып алуға үш айлық форвард жасаған жағдайда, жасау күні шартты талаптарда 10 млн. АҚШ долларына тең сома көрсетіледі, ал нақты есептеген кезде есептеу күнінде тек қана бағамдық айырма есепке алынады.

Халықаралық капитал нарықтарына ресурстар тарту мүмкіндігінің болмауы аясында үш банктің міндеттемелерін қайта құрылымдау 2010 жылы шетел валютасындағы міндеттемелердің біршама қысқаруына және шетел валютасындағы активтер мен

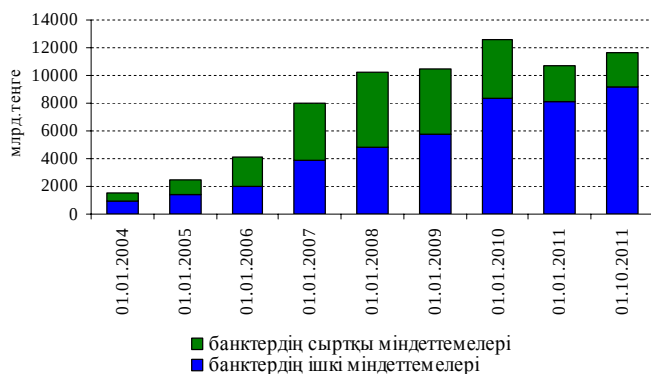
міндеттемелер арасындағы айырманың біртіндеп азаюына мүмкіндік туғызды (3.3.10-график). Мысалы, 2011 жылғы 9 айдың нәтижелері бойынша шетел валютасындағы міндеттемелердің үлесі 2010 жылдың басындағы 57%-ға қарсы 42%-ды, ал шетел валютасындағы активтер сол кезең ішіндегі 47%-ға қарсы 40%-ды құрады. Шетел валютасындағы міндеттемелер мен активтер арасындағы айырманы қысқарту шетел валютасынан алынатын депозиттерді ұлттық валютаға қайта бөлуге, сондай-ақ шетел валютасындағы активтердің өсуіне де мүмкіндік берді.

3.4 Банктерді қорландыру құрылымымен байланысты тәуекелдер

Резидент еместер алдындағы міндеттемелерді ішкі міндеттемелермен ауыстыру нәтижесінде банктердің сыртқы қорландыруға деген тәуелділігін төмендету банк секторының сыртқы күйзелістерге тұрақтылығын арттыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, елдегі макроэкономикалық конъюнктура жақсарған және экономиканың кредиттік ресурстарға сұранысы ұлғайған жағдайда банктер депозиттік базасы банктердің ұзақ мерзімді қорландыруға деген үдемелі сұранысын қанағаттандыра алмайтын болғандықтан, ұзақ мерзімді қорландырудың балама көздерін іздеуге мәжбүр болады.

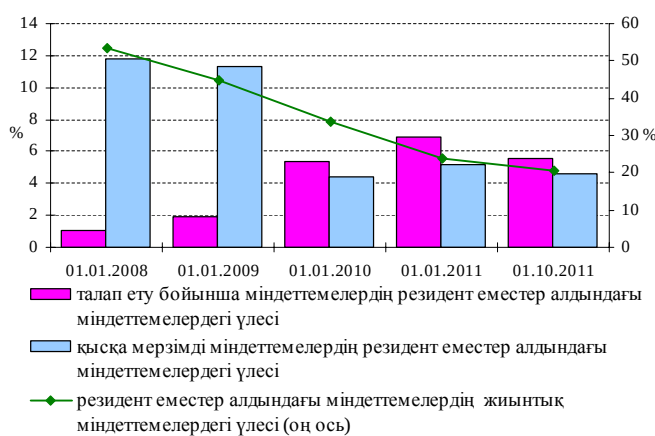
2011 жылы банктердің сыртқы міндеттемелерін ішкі міндеттемелермен ауыстыруының 2008 жылы басталған үдерісі жалғасын тапты. Егер 2008 жылдың соңында банктердің жиынтық міндеттемелеріндегі резидент еместер алдындағы міндеттемелердің

3.4.1-график
Банктерді қорландыру құрылымы

Дерек көзі: ҚҚК, ҚРҰБ есептері

3.4.2-график
ҚР банк секторындағы шетелдік қорландыру үрдістері

Ескерту: қысқа мерзімді міндеттемелер – бұл өтегенге дейін 6 айдан бастап 1 жылға дейінгі қалған мерзімі бар сыртқы міндеттемелер

Дерек көзі: ҚҚК, ҚРҰБ есептері

көлемдері кезінде орын алған міндеттемелерді өтеу есебінен төмендеді. Мысалы, 2011 жылғы 9 ай ішінде банктердің ішкі міндеттемелерінің жиынтық көлемінің 13,2%-ға өсімі кезінде сыртқы міндеттемелер көлемі 6,6%-ға төмендеді (3.4.1-график). Бұл ретте, көрсетілген кезеңде қазақстандық банктердегі олардың жоғары өтімділігіне²⁴ қарай «қысқа» ақшаға сұранысының кемуімен талап еткенге дейінгі міндеттемелер (7,0%-дан 5,5%-ға дейін) және қысқа мерзімді міндеттемелер (5,1%-дан 4,6%-ға дейін) үлестерінің төмендеуі байқалып отыр (3.4.2-график).

Банктер топтарының бөлігінде 2011 жылғы қаңтар-қыркүйекте сыртқы қорландыру көлемдерінің төмендеуі бірдей болмады. Банктердің 1-ші тобы бойынша жиынтық міндеттемелердегі резидент еместер алдындағы міндеттемелер үлесі 36%-дан 31%-ға дейін, 2-ші тобы бойынша 22%-дан 19%-ға дейін, 3-ші тобы бойынша 16%-дан 8%-ға дейін төмендеді. Ірі банктердің (1-ші және 2-ші топ) сыртқы міндеттемелері – бұл негізінен заемдар мен борыштық бағалы қағаздар нысанындағы ұзақ мерзімді міндеттемелер; кішігірім банктер (3-ші топ) банкаралық нарықта барынша белсенді болды (3.4.3-график). 2010 жылдың нәтижелері бойынша банктердің 1-ші және 2-ші топтарында сыртқы міндеттемелер құрылымынан нақты түрде SPV алдындағы міндеттемелер, олардың сол банктердің міндеттемелеріне айырбасталуы салдарынан алынып тасталды. Бұл, біріншіден, банктердің 1-ші тобының сыртқы борышына жүргізілген қайта құрылымдауға, екіншіден,

үлесі 44,9%-ды құраса, 2011 жылдың басында осы көрсеткіш 23,9%-ға, 2011 жылғы 3-ші тоқсанның соңында 20,6%-ға дейін төмендеді.

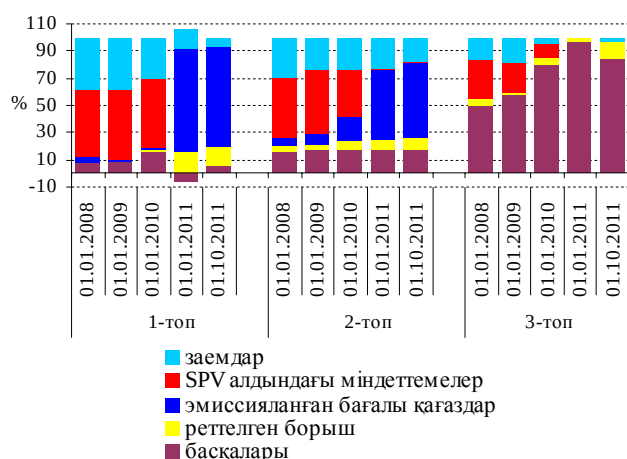
Осы кезең ішінде банктерді қорландыру құрылымының өзгеруіне капиталдың әлемдік нарықтарындағы жағымсыз жағдаймен қатар ішкі факторлардың тұтас бір кешені әсер етті. 2010 жылы банктердің жиынтық міндеттемелеріндегі сыртқы міндеттемелер үлесінің секірмелі түрде төмендеуі (33,6%-дан 23,9%-ға дейін) үш қазақстандық банк²³ міндеттемелерінің қайта құрылымдалуымен түсіндіріледі. 2011 жылы қорландыру құрылымының өзгеру себептері капиталдың әлемдік нарығының конъюнктурасы және қазақстандық банктер қолданатын активтер мен пассивтерді басқару саясаты болды. Банктердің кредиттік консерватизмі Еуропадағы тәуелсіз дағдарыстардың бірқатары мен АҚШ-тың мемлекеттік борышы бар проблемаларының біршама құбылмалылығын көрсететін ставкалар бойынша шетелдік дерек көздерінен салыстырмалы түрде «қымбат» ақшаны тартуда олардың шектеулі сұранысының айқындалуын жалғастырады. Осылайша, банктердің сыртқы борышының көлемі 2011 жылы жаңа тартулардың төмен

²³ «БТА Банкі» АҚ, «Альянс Банкі» АҚ және «Темірбанк» АҚ.

²⁴ Жоғары өтімді активтердің жиынтық активтердегі үлесі 2011 жылғы 1 – 3-ші тоқсандарда 20-25% аралығында түрленді.

3.4.3-график

Банктер топтарын сыртқы қорландыру динамикасы және құрылымы

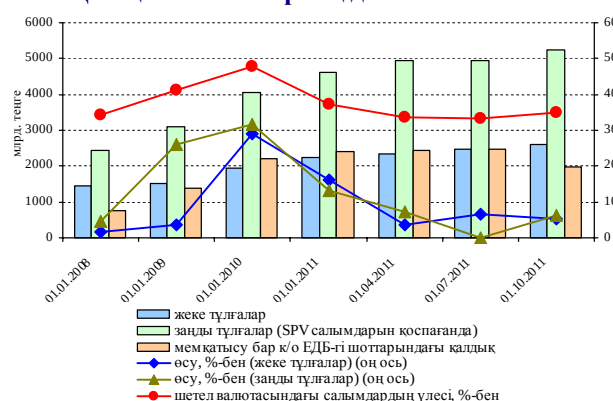

Ескерту: «Басқалары» бабы банкаралық салымдарды, клиенттер салымдарын, «Репо» операцияларын, қаржылық емес міндеттемелерді және басқа да қаржылық міндеттемелерді қамтиды.

Дерек көзі: ҚКК, ҚРҰБ есептері

3.4.4-график

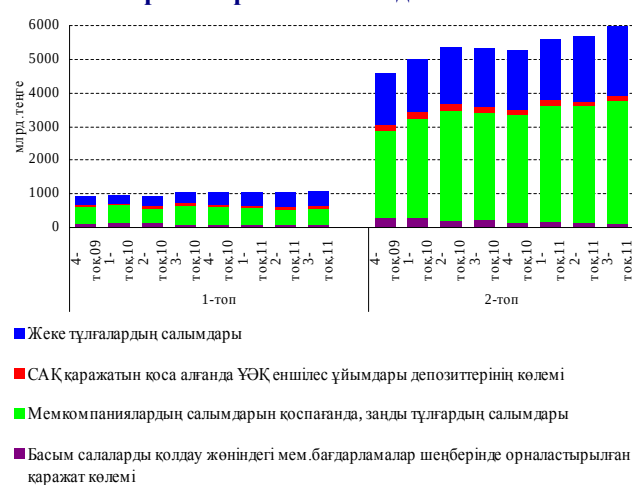
Қазақстан банктерінің депозиттік базасы

Дерек көзі: ҚКК

3.4.5-график

Банктер топтары бойынша депозиттік база

Дерек көзі: ҚКК, ҚРҰБ есептері

бөлінген қаражатты біртіндеп қайтару жалғасты: тиісті мемлекеттік бағдарламалар аясында

2010 жылғы 15 шілдеден бастап реттеуші капитал есебінен SPV алдындағы міндеттемелерді алып тастауға себепші болды.

Сыртқы қорландыруды ішкі қорландырумен ауыстыру көбінесе резиденттердің депозиттерін тарту есебінен жүргізілді. Қазақстандық банктердің депозиттік базасы 2011 жылы 14,5%-ға ұлғайды және қорландырудың жалпы көлемінің 2/3 бөлігін құрады. Бұл ретте, жеке тұлғалар салымдарының көлемі 5,2%-ға, заңды тұлғалар салымдарының көлемі 6,2%-ға өсті (3.4.4-график). Ішкі депозиттер көлемінің жоғарғы өсу қарқыны екі негізгі фактор: банк секторын қолдау және қор нарығының дамымау салдарынан еркін ақша қаражатын орналастыру құралы ретінде депозиттер баламасының болмауы бойынша жүргізілген шаралардың арқасында банктерге деген сенімді сақтау және жылжымайтын мүлік нарығының алыпсатарлық тартымдылығын төмендету әсерінен қалыптасты.

2011 жылы экономиканың басым салаларын мемлекеттік қолдау бағдарламалары бойынша алынған банктердің қаражатын мемлекеттік емес депозиттермен ауыстыру үрдісі жалғасты. Заңды тұлғалар депозиттерінің құрылымында мемлекеттік бағдарламалар шеңберінде бөлінген мемлекет қаражаты 2011 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша банктердің 1-ші тобында 10,6% және 2-ші тобында 3% болды (3.4.5-график). Бұл ретте, мемлекеттік қолдау бағдарламаларынан қаражатты алу 2011 жылдан бастап банктердің аталған топтары бойынша 6,2%-ды және тиісінше 26,3%-ды құрады.

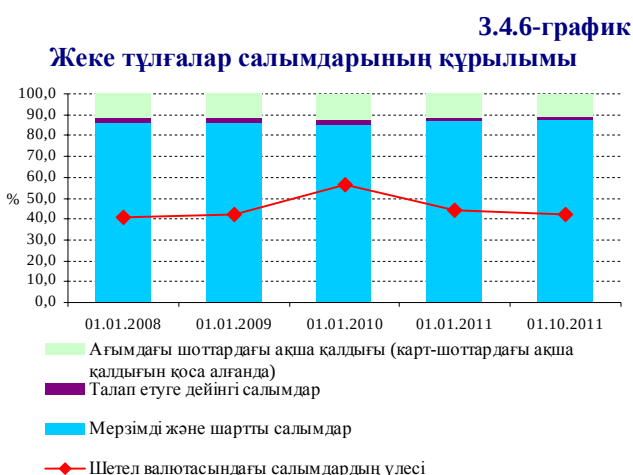
Жалпы банктер бойынша 2008-2010 жылдардағы тұрақсыздық кезеңінен кейінгі экономиканы және қаржы секторын қалпына келтіру аясында банктерде²⁵ орналастырылған ҰӘҚ-ның еншілес және тәуелді ұйымдары депозиттерінің жиынтық міндеттемелеріндегі үлесі 10,3%-дан 7,6%-ға дейін қысқарды. Сондай-ақ, 2011 жылы басым салаларды қолдау шеңберінде

²⁵ 20 ЕДБ

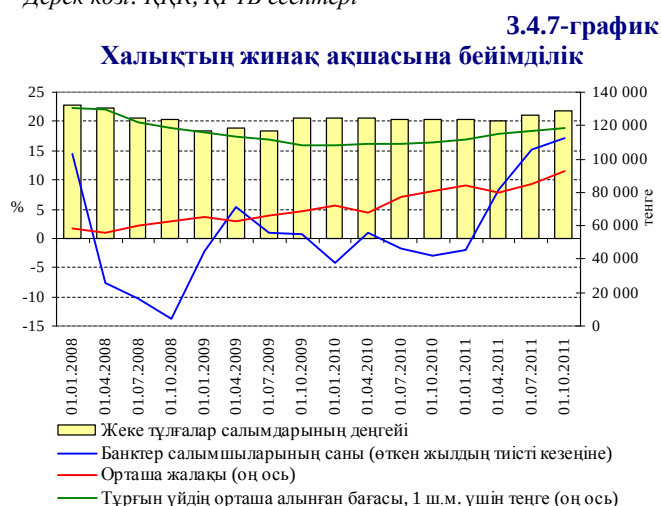
берілген қаражат үлесі 3-ші тоқсанның соңында оларды іске асыруға қатысқан банктердің жиынтық міндеттемелерінің 1,9%-ын құрады.

Сонымен қоса, 2011 жылғы 1-ші тоқсанда «Қазақстан Халық Банкі» АҚ-ның акционерлері өз акцияларын ҰӘҚ-дан басымдықпен сатып алу құқығын іске асырды. Нәтижесінде ҰӘҚ-ға тиесілі «Қазақстан Халық Банкі» АҚ акцияларының үлесі 01.01.2011 жылғы 26,8%-ға қарсы 01.10.2011 жылы 11,6%-ға дейін қысқарды²⁶.

Жеке тұлғалардың депозиттері көбінесе қысқа мерзімдерге орналастырылады, осыған байланысты олар банктер үшін ұзақ мерзімді қорландырудың тұрақты қаржы көздері ретінде

Дерек көзі: ҚҚК, ҚРҰБ есептері

Ескерту: Халықтың жинақ ақшасының үлесі жеке тұлғалар депозиттерінің үй шаруашылығының жалпы қолда бар кірісіне қатынасы түрінде есептеледі.

Дерек көзі: ҚҚК, ҚДКҚ, ҚРСА, ҚРҰБ есептері

міндеттемелердің 78,3%-ның 1 жылдан астам өтеу мерзімі бар болып отыр (3.4.8-график).

Қысқа мерзімді ішкі міндеттемелері басым міндеттемелердің қалыптасқан құрылымы банктердің консервативті кредиттік саясатты жүргізуі кезінде тиімді болар еді, алайда экономиканың тұрақты өсу сатысына кіруі кезінде қорландырудың ұзақ мерзімді қаржы көздерінің болмау мәселесі анық білінеді. Әлемдік қаржы нарықтарындағы «ұзақ» ақшаны тарту баламасы аталған жағдайда ішкі қор нарығында борыштық бағалы қағаздардың шығарылымы арқылы қаражат тарту болып табылуы мүмкін. Сол сияқты банктерді қорландыруда борыштық бағалы қағаздар рөлінің өсуі отандық қор нарығы дамуының табыстылығына елеулі түрде байланысты болмақ.

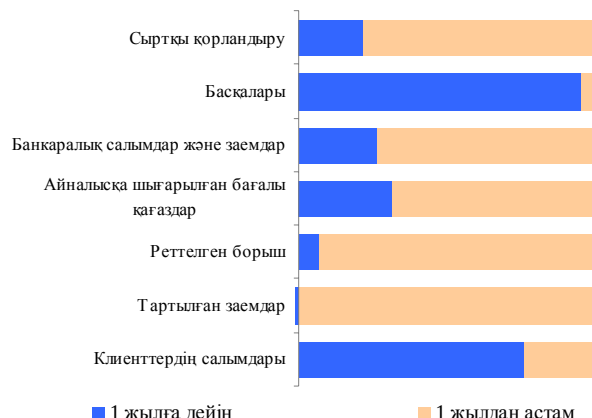
карастырыла алмайды. Мысалы, жеке тұлғалар салымдарының құрылымында жедел және шартты салымдар, сондай-ақ клиенттердің ағымдағы шоттары басым болды. Бұл ретте, шетел валютасындағы салымдардың барынша жоғарғы үлесіне (01.10.2011 жылғы жағдай бойынша жеке тұлғалар салымдарының жиынтық көлемінің 42%-ы) әлемдік қаржы нарықтарының тұрақсыздығы жағдайларындағы ұлттық валюта бағамына қатысты күтулердің екі үштылығы себепші болды (3.4.6-график).

2011 жылдың 2-ші және 3-ші тоқсандарында орташа еңбекақы мөлшерінің ұлғаюы аясында үй шаруашылығы шығындарының құрылымында халықтың жинақ ақшасының тұрақты түрде көбеюі байқалды. Мысалы, халықтың жинақ ақшасының деңгейі 2011 жылғы 9 ай ішінде 20,5%-дан 21,7%-ға дейін өсті. Бұл ретте, депозиттік база депозиттер сомаларының өсуі есебінен ғана емес, халықтың депозиттері санының ұлғаюы есебінен де артып отыр (3.4.7-график).

Сыртқы міндеттемелерді ішкі міндеттемелермен ауыстыру қорландыру құрылымының мерзімдері бойынша өзгеруіне себепші болды. Мысалы, клиенттер салымдарының шамамен 75,0%-ы қысқа мерзімді болса, сыртқы

²⁶ «Қазақстан Халық Банкі» АҚ-ның аудиттелмеген есептілігінің деректері бойынша

Тартылған міндеттемелердің мерзімдері бойынша қорландыру құрылымы

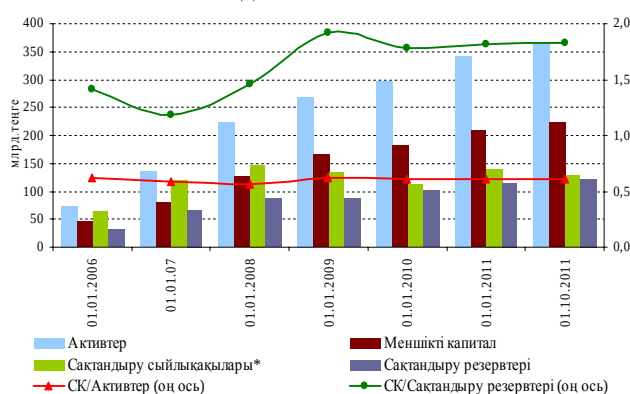
4. Банктік емес сектордың тәуекелдері

4.1 Сақтандыру секторы

2011 жылы сақтандыру нарығының тұрақты дамуы сақтандырудың міндетті түрлері, сондай-ақ «өмірді сақтандыру» саласының есебінен қамтамасыз етілді. Жылжымайтын мүлік нарығының және қаржы секторының қалпына баяу келуіне байланысты жалпы сақтандыру саласында тұрақсыздық жағдайы сақталып отыр. Зейнетақы аннуитеті шарттары бойынша сыйлықақылардың пәрменді өсуі және банк секторымен үлестес сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары сыйлықақыларының жоғары үлесі сақтандыру нарығының кредиттік және нарықтық тәуекелдерді қоса алғандағы банк секторының қаржы тәуекелдеріне ұшырағыш болуына әкеледі. Сыртқы қайта сақтандырудың үлесі айтарлықтай болып сақталуда, бұл қайта сақтандырудың экзогендік тәуекелдерінің жоғары деңгейінің сақталып отырғанын көрсетеді. Дегенмен ішкі қайта сақтандыру нарығының жандануы, сақтандыру ұйымдарының инвестициялық портфеліндегі дефолттық бағалы қағаздар көлемінің азаюы сақтандыру секторының қаржылық тұрақтылығына оң ықпалын тигізеді.

4.1.1-график

Сақтандыру секторының негізгі көрсеткіштерінің динамикасы

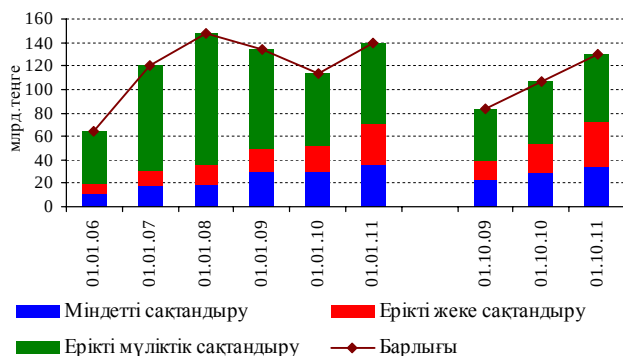
Ескерту: * сақтандыру шарттары бойынша қабылданған
сақтандыру сыйлықақылары
Дерек көзі: КҚК, ҚРҰБ есептеулері

Сақтандыру секторының үдемелі дамуына негізгі көрсеткіштердің оң динамикасы дәлел бола алады (4.1.1-график). Сақтандыру нарығының дамуына қарай реттеуші капиталдың мөлшерін сақтандыру ұйымдары қабылдайтын тәуекелдердің мөлшеріне және сипатына сәйкес келтіреді. 2011 жылғы 9 айда меншікті капитал 6,4% өсті, сақтандыру нарығының жиынтық активтері 6,1%, ал сақтандыру резервтері – 5,7% ұлғайды. Бұл ретте 2011 жылғы 1 қазанда активтерге меншікті капиталдың қатынасы 61% болды, ал сақтандыру резервтеріне меншікті капиталдың қатынасы – 183%, бұл сақтандыру нарығының капиталдану деңгейінің

жоғары болуын, сондай-ақ сақтандыру секторының қаржылық-экономикалық тәуекелдерге байланысты шығындарды сіңіруге қажетті әлеуетінің болуын көрсетеді.

4.1.2-график

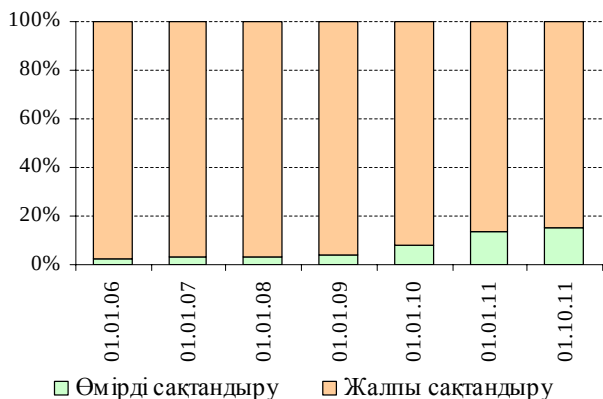
Сақтандыру түрлері бойынша сақтандыру сыйлықақыларының құрылымы*

Ескерту: * Тікелей сақтандыру шарттары бойынша қабылданған сақтандыру сыйлықақылары
Дерек көзі: ҚҚК, ҚРҰБ есептеулері

4.1.3-график

Сақтандыру сыйлықақыларын сақтандыру салалары бойынша бөлу*

Ескерту: * тікелей сақтандыру шарттары бойынша қабылданған сақтандыру сыйлықақылары
Дерек көзі: ҚҚК

4.1.4-график

Зейнетақы аннуитеті шарттары бойынша сақтандыру сыйлықақылары мен төлемдерінің динамикасы

Дерек көзі: ҚҚК

нарығының жүзеге асырылаған тәуекелдерімен, сондай-ақ андеррайтинг тәуекелдерін және нарықтық тәуекелдерді сіңіретін зейнетақы аннуитеттері дамуының жоғары қарқынымен байланысты болды. Мәселен, ерікті мүлктік сақтандыру бойынша төлемдердің 2,3 есе өсуі сақтандыру жағдайларының өсуімен қатар ерікті мүлктік сақтандыру шарттарының

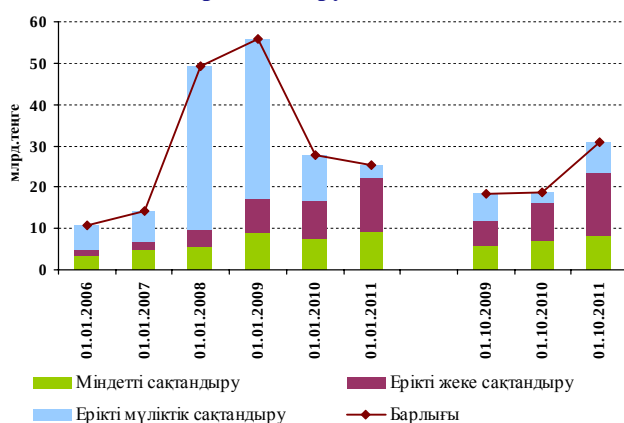
2011 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша тікелей сақтандыру шарттары бойынша қабылданған жиынтық сақтандыру сыйлықақылары 2010 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 22,1% ұлғайды. Бұл ретте ерікті мүлктік сақтандыру сыныбы бойынша сақтандыру сыйлықақыларының өсімі 9,4% құрады, ал ерікті жеке сақтандыру бойынша – 48,6% (4.1.2- график). Осы үрдіс сақтандыру нарығындағы белсенділіктің көбінесе «өмірді сақтандыру» саласы есебінен өскенін көрсетеді. Сақтандыру салалары бойынша сақтандыру сыйлықақыларының құрылымында «жалпы сақтандыру» саласындағы сақтандыру сыйлықақылары үлесінің төмендеуі жылжымайтын мүлік нарығында сақталып отырған шиеленісушілікке байланысты болды. Байқалатын «өмірді сақтандыру» үлесінің өсуі аннуитеттік сақтандырудың дамуына байланысты болды (зейнетақы аннуитеті және қызметкер еңбек (қызметтік) міндеттерін атқарған кезде оны жазатайым оқиғалардан міндетті сақтандыру шеңберіндегі шарттардың көбеюі) (4.1.3- график).

Ерікті жеке сақтандырудың зейнетақымен қамсыздандыруды аннуитеттік сақтандыру есебінен өсіп келетінін, бұл жинақтаушы зейнетақы қорлары салымшыларының сақтандыру сомасының (жинақталған зейнетақы қаражатының) басым бөлігін біржолғы паушалдық төлем түрінде алу мүмкіндігіне байланысты болғанын атап өткен жөн. Дегенмен, бұл сақтандыру ұйымдарының аннуитет шарттары бойынша міндеттемелері көлемінің ұлғаюына байланысты тәуекелдер деңгейінің өсуіне әкеледі. (4.1.4-график).

Сақтандыру төлемдерінің жиынтық көлемі 2011 жылғы қаңтар-қыркүйекте 2010 жылғы осында кезеңімен салыстырғанда 65,7% ұлғайды (4.1.5- график).

Қалыптасқан жағдай жылжымайтын мүлік

4.1.5-график
Сақтандыру түрлері бойынша сақтандыру
төлемдерінің өзгеру динамикасы *

Ескерту: * тікелей сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру төлемдерін жүзеге асыру жөніндегі шығыстар
Дерек көзі: ҚҚК

құбылады. Қалған сақтандыру ұйымдарында кэптивтік сақтандырудың үлесі 0,01% бастап 8% дейін құбылады.

Банк операцияларына байланысты тәуекелдерді сақтандыру 4.1.1-кестесінде келтірілген сақтандыру сыныптары бойынша жүзеге асырылады. Бұл ретте банк операцияларын сақтандырған кезде ең үлкен тәуекелдер деңгейі басқа да қаржы шығындарынан сақтандыру сыныбы бойынша сақталады, ол бойынша шығындылық коэффициенті 2011 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша 44,7% құрады. 2011 жылы байқалған осы сақтандыру түрі бойынша төлемдердің өсу үрдісі үлестес банктердегі тұтынушылық кредиттеудің жандануымен байланысты болды, ол банктердің заемшылардың төлеуге қабілетсіздігі тәуекелін сақтандыруының ұлғаюымен қатар жүреді. 2011 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша банк конгломератына кіретін сақтандыру (қайта сақтандыру)

4.1.1-кесте

Банк операцияларымен қатар жүретін сақтандыру сыныптары бойынша сыйлықақылардың және төлемдердің түсуі*, млн. тенге

Сыныптардың атауы	Сыйлықақылар / Төлемдер	01.01.2011	01.04.2011	01.07.2011	01.10.2011
Автомобиль көлігін сақтандыру	Сыйлықақылар	3 206	835	1 837	2 919
	Төлемдер	1 213	294	631	944
Мүлкіті сақтандыру	Сыйлықақылар	32 734	17 038	23 252	28 832
	Төлемдер	616	693	972	1 132
Азаматтық-құқықтық жауапкершілікті сақтандыру	Сыйлықақылар	16 583	2 363	5 903	8 481
	Төлемдер	71	114	306	383
Заемдарды сақтандыру	Сыйлықақылар	427	181	288	491
	Төлемдер	18	50	77	78
Кепілдіктер мен кепілгерліктерді сақтандыру	Сыйлықақылар	3	0	4	4
	Төлемдер	0	0	0	0
Басқа да қаржы шығындарынан сақтандыру**	Сыйлықақылар	6 282	788	7 991	9 558
	Төлемдер	173	52	106	4 271

Ескерту:

* тікелей сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру сыйлықақылары және сақтандыру төлемдері

** «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне сақтандыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2006 жылғы 20 ақпандағы №128-III Қазақстан Республикасының заңын қабылдағанға дейін – кэспікерлік тәуекелден сақтандыру

Дерек көзі: ҚҚК

ұйымдары сыйлықақыларының үлесі нарық бойынша жиынтық сақтандыру сыйлықақыларының 36,9% құрады, бұл 2010 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 12,9

4.1.2-кесте

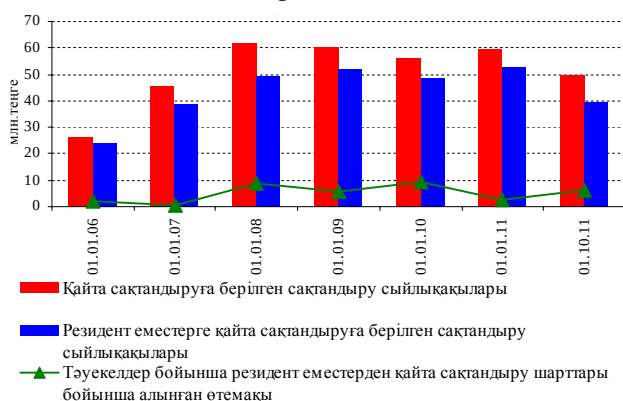
Банк конгломератына кіретін сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының сыйлықақыларының және активтерінің үлесі, %

	Банк конгломератына кіретін сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары сыйлықақыларының сақтандыру секторының жиынтық сыйлықақыларындағы үлесі	Банк конгломератына кіретін сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары активтерінің сақтандыру секторының жиынтық активтеріндегі үлесі
01.01.06	64,8	70,3
01.01.07	58,3	67,5
01.01.08	59,7	62,5
01.01.09	43,9	35,7
01.01.10	31,7	47,0
01.10.10	24,0	33,1
01.01.11	35,3	32,3
01.04.11	32,9	33,1
01.07.11	37,3	32,5
01.10.11	36,9	33,6

Дерек көзі: ҚҚК

4.1.6-график

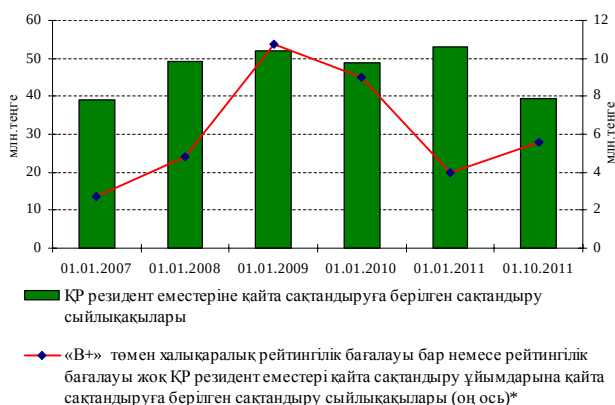
Қайта сақтандыруға өткізілген сақтандыру сыйлықақыларының динамикасы

Дерек көзі: ҚҚК, ҚР ҰБ есептеулері

4.1.7-график

Сыртқы қайта сақтандырудың сапалық сипаттамалары

Дерек көзі: ҚҚК, ҚР ҰБ есептеулері

46,0% құрады, сондықтан сыртқы нарықта қалыптасқан жағдай отандық сақтандыру нарығының сыртқы қайта сақтандыру тәуекелдеріне әлсіздігін ұлғайта түседі. (4.1.7-график).

Қазақстанның қаржылық тұрақтылығы туралы есеп, 2011 жылғы желтоқсан

п.т. жоғары. Осыған ұқсас үрдіс банк конгломератына кіретін сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары активтерінің үлесіне қатысты байқалады – 2010 жылғы қыркүйек – 2011 жылғы қыркүйек кезеңінде 0,5 п.т. ұлғайып сақтандыру секторының жиынтық активтерінің 33,6% құрады (4.1.2-кесте). Дегенмен, соңғы жылдардағы көрсеткіштер динамикасы сақтандыру нарығы бойынша жиынтық көрсеткіштердегі банк конгломератына кіретін сақтандыру ұйымдары үлесінің азайғанын көрсетеді.

Қайта сақтандыру

Қайта сақтандыру саясатының тиімділігі тәуекелдерді қайта сақтандыруға қабылдайтын сақтандыру ұйымдарының сенімділігіне және төлем қабілеттілігіне, сондай-ақ қайта сақтандыруды жүзеге асырудың мақсаттарына байланысты болады. Резидент еместерге қайта сақтандыруға тапсырылған сақтандыру сыйлықақыларының көлеміне резидент емес қайта сақтандырушыдан алынған өтеу сомасының қатынасы (өтеу коэффициенті) 15,3% болды, бұл қазақстандық сақтандыру ұйымдары жүргізетін қайта сақтандыру саясатының тиімділігі төмен болуын және тиісінше, шетелде қайта сақтандыру тәуекелдері деңгейінің артқанын көрсетеді. Дегенмен, 2011 жылы қайта сақтандыру секторының құрылымында қазақстандық қамтудың 21% ұлғаюы байқалды (4.1.6-кесте).

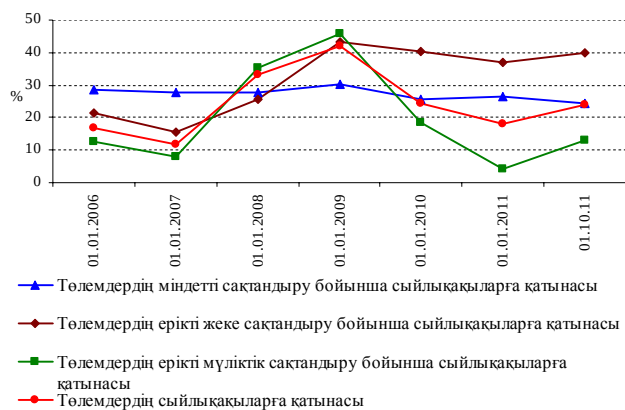
2011 жылы «В+»-тен төмен халықаралық рейтингі бар не рейтингтік бағасы жоқ ҚР резиденті емес қайта сақтандыру ұйымдарына қайта сақтандыруға берілген сақтандыру сыйлықақыларының үлесі екі есе өсті (7,5% бастап 14,1% дейін), бұл АҚШ және ЕО қаржы нарықтарындағы ахуалдың нашарлауына байланысты болды.

Тұтастай алғанда қайта сақтандыруға 23 656 млрд. тенге немесе барлық қабылданған міндеттемелердің 54,0% берілді. Бұл ретте резидент емес қайта сақтандырушылар міндеттемелерінің үлесі міндеттемелердің жалпы көлемінің

Сақтандыру нарығының тұрақтылығы және кірістілігі

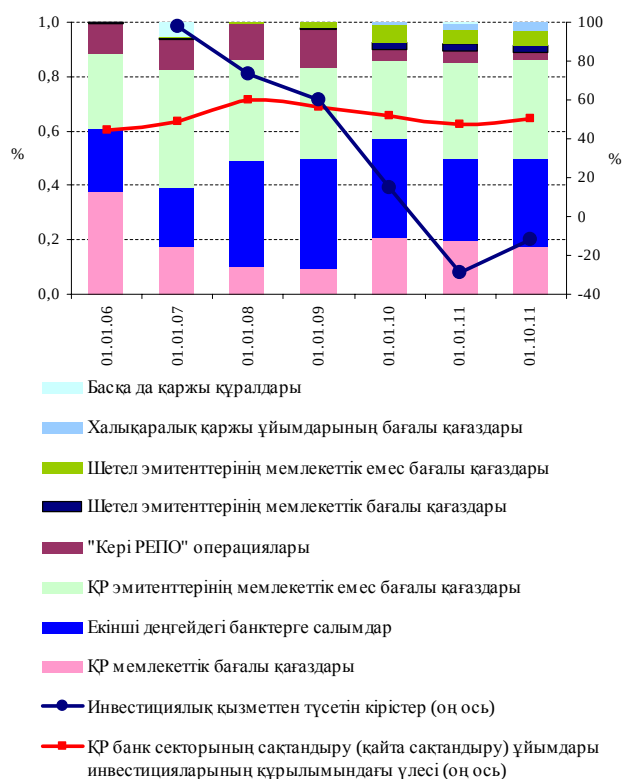
2011 жылы сақтандыру нарығы бойынша қайта сақтандырушының үлесі ескерілген шығындылық коэффициентінің 17% бастап 24% дейін ұлғайғаны байқалады. Сала шығындылығының осы ұлғаюы 2010 жылғы қыркүйекке қарағанда ерікті мүлікті сақтандыру бойынша төлемдердің 2,6 есе ұлғаюына әкелген ипотекалық тәуекелдердің жүзеге асуымен байланысты болды. (4.1.8-график).

4.1.8-график
Сақтандыру нарығы бойынша шығындылық деңгейі

Дерек көзі: ҚҚК, ҚР ҰБ есептеулері

4.1.9-график
Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының инвестициялық портфельінің құрылымы

Дерек көзі: ҚҚК, ҚРҰБ есептері

пайда көрсеткішінің 2011 жылдың 9 айында алдыңғы жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда 7,7% төмендегені байқалады.

Бұдан басқа, сақтандырудың жаңа түрі — зейнетақы аннуитетінің қарқынды дамуы да сақтандыру ұйымдарының қысқа мерзімді кірістілікті көздей отырып, сақтандыру тәуекелдерінің барабар бағалай алмауына әкелуі мүмкін.

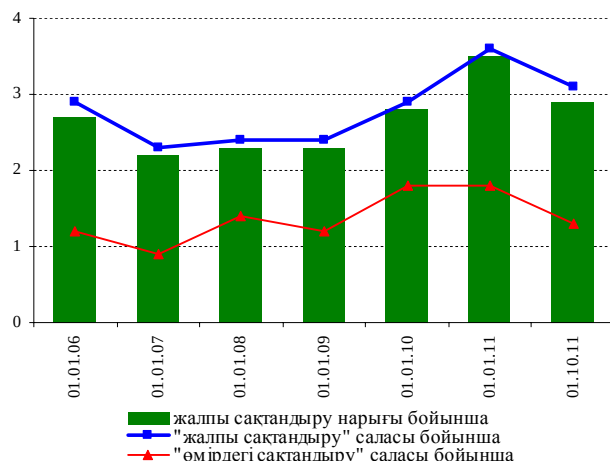
2011 жылдың басынан сақтандыру ұйымдарының қаржы құралдарына инвестицияларының жиынтық көлемі 15,2% өсті. Инвестициялар құрылымында ҚР эмитенттерінің мемлекеттік емес бағалы қағаздары 36,6% құрайды, екінші деңгейдегі банктердің салымдары — 32,1%, мемлекеттік бағалы қағаздары — 17,7%. Тұтастай алғанда ҚР банк секторының үлесі инвестициялардың жиынтық көлемінің 50,6% құрады, бұл сақтандыру ұйымдарының банк тәуекелдеріне ұшырағыштығы жоғары деңгейінің сақталып отырғанын көрсетеді. (4.1.9-график).

Бұл ретте 2011 жылы делистингтік бағалы қағаздардың үлесі 2 п.т. қысқарды. Сонымен бірге сақтандыру секторының инвестициялық қызметінен кірісі ағымдағы жылдың 9 айында өткен жылдың осындай кезеңмен салыстырғанда 11,6% қысқарды, бұл заңды тұлғалардың банктік мерзімді депозиттері бойынша мөлшерлемелердің төмендеуімен, сондай-ақ шетелдік қор нарықтарының құбылмалылығымен байланысты болды.

Сақтандыру қызметінен кірістердің 30,7% ұлғаюы байқалды. Бірақ инвестициялық қызметтен кірістердің төмендеуі, құрылымда жалпы және әкімшілік шығыстарының (34,5%), сондай-ақ комиссиялық сыйақыларын төлеу бойынша шығыстардың (16,1%) үлкен үлес салмағының болуына байланысты таза

4.1.10-график

Төлем жасауға қабілеттілік маржасы
жеткіліктігінің жиынтық нормативінің
динамикасы

Дерек көзі: ҚКҚ, ҚР ҰБ есептеулері

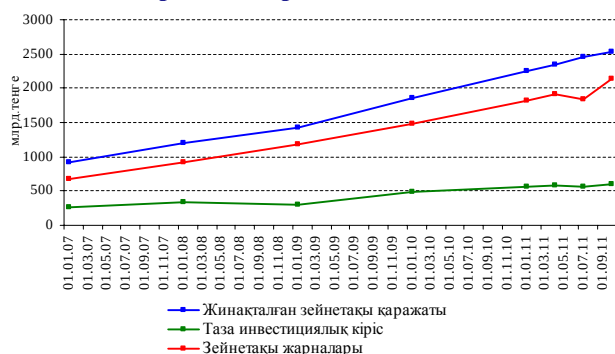
Төлем қабілеттілігі маржасы шекті мөлшерде болған бір қатар сақтандыру ұйымдары бар екенін атап көрсеткен жөн. Кепілдік қорының мөлшеріне талаптарды одан әрі күшейту 14 сақтандыру ұйымының нақты төлем қабілеттілігі маржасының жеткіліксіз болуына әкелуі мүмкін, олардың ішінде 10 сақтандыру ұйымы «жалпы сақтандыру» саласында жұмыс істейді және 4 – «өмірді сақтандыру» саласында.

4.2 Жинақтаушы зейнетақы жүйесі

2011 жылы жинақтаушы зейнетақы қорларының және зейнетақы активтерін инвестициялық басқаруды жүзеге асыратын ұйымдардың инвестициялық саясаты нақты секторда инвестициялық мүмкіндіктердің шектеулі болуына және отандық капитал нарығының жеткіліксіз дамуына және шетелдік биржа алаңдарындағы сақталып отырған күйзелістерге, сондай-ақ инвестициялық портфельдерді басқаруда белсенділіктің төмен болуына байланысты консервативті болды. Осының барлығы жинақтаушы зейнетақы қорларының инвестициялық кірістілігіне жағымсыз әсерін тигізді.

4.2.1-график

Жинақтаушы зейнетақы жүйесінің негізгі
көрсеткіштерінің динамикасы

Дерек көзі: ҚКҚ

қаражаты 11,7% өсті, бұл ЖЗҚ инвестициялық кірістілігінің аса жоғары болмауына байланысты болды, ол 2011 жылғы қаңтар қыркүйекте бар болғаны 5,1% ғана ұлғайды. Инвестициялық кірістің және жинақталған зейнетақы қаражатының өсу қарқыны бәсеңдеуінің себебі көбінесе 2008 жылғы қаржы дағдарысы, оның соңынан бағалы қағаздар нарығындағы дефолттар және 2010-2011ж.ж. зейнетақы активтерінің құнсыздануы

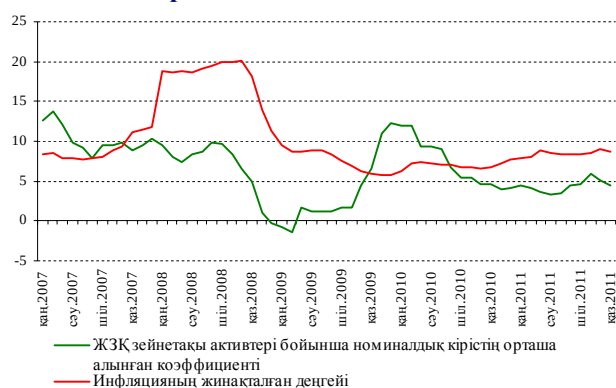
Сақтандыру нарығы бойынша төлем қабілеттілігі маржасы талап етілетін нормативтен жоғары болып сақталып келеді, бұл салалар бойынша осы нормативтің шамалы қысқаруына қарамастан барабар капитал базасын ұстап тұрғанын көрсетеді (4.1.10-график).

Сақтандыру ұйымдарының осы нормативінің төмендеуіне ықпал ететін негізгі фактор 2010 жылғы 1 сәуірден бастап 2012 жылғы 1 қаңтарға дейін кепілдік қорының ең төменгі мөлшерінің кезең кезеңімен ұлғаюы болып табылады (жыл сайын жалпы сақтандыру жөніндегі сақтандыру ұйымдары үшін 20% және өмірді сақтандыру жөніндегі сақтандыру ұйымдары үшін 30%).

Жинақтаушы зейнетақы жүйесінің 2011 жылдағы дамуы қаржылық-экономикалық тәуекелдердің ықпалына ұшырады. Жүйеге жүйелі түрде келіп түсетін зейнетақы жарналары есебінен актив базасының одан әрі кеңеюі инвестициялау үшін сапалы құралдарға тұрақты сұранысты туындата отырып, отандық қор нарығына әрдайым қысым жасайды (4.2.1-график).

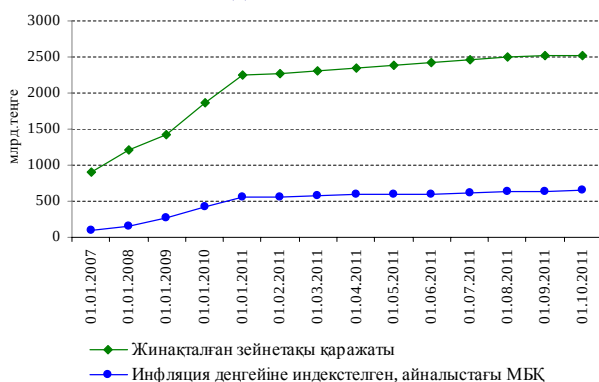
Зейнетақы жарналары жыл басынан 17,3% өсті, салымшылардың (алушылардың) жинақталған зейнетақы

4.2.2-график
Жинақтаушы зейнетақы жүйесінің инвестициялық кірістілігінің динамикасы

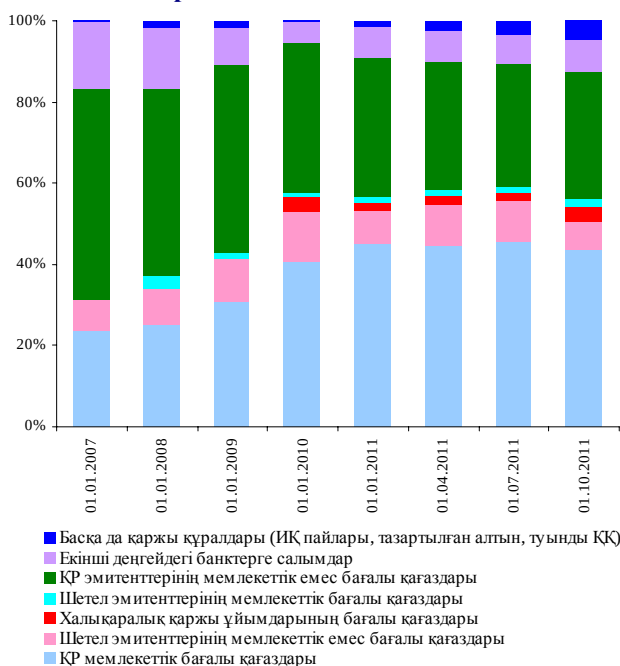
Дерек көзі: ҚКҚ

4.2.3-график
Инфляция деңгейіне индекстелген МБҚ көлемінің динамикасы

Дерек көзі: ҚКҚ

4.2.4-график
Жинақтаушы зейнетақы жүйесінің инвестициялық кірістілігінің динамикасы

Дерек көзі: ҚКҚ

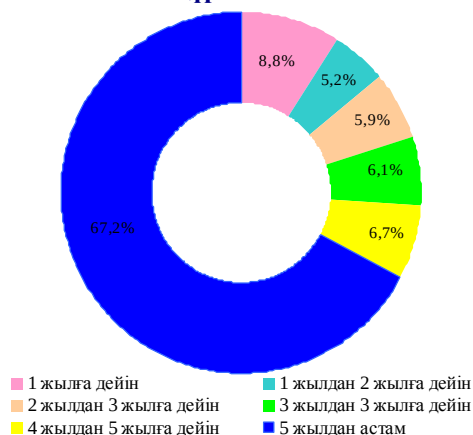
салдарынан ықтимал шығындарға қарсы резервтер (провизиялар) құру талаптарын күшейту сияқты факторлар болып табылады. Ұзақ мерзімді кезеңде зейнетақы активтерінің нақты кірістілігін қамтамасыз ете алмау тәуекелі отандық қор нарығы өтімділігінің төмен болуына және, салдары ретінде, сапалы қаржы құралдарының тапшылығына, сондай-ақ инфляцияның сақталып отырған жоғары деңгейіне байланысты болды. Инфляция мәні 2007 жылдың ортасынан бастап зейнетақы активтерінің номиналды кірістілігінен асады. Мәселен, 2011 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша 5 жылда жинақталған инфляция деңгейі 61,6% болды (орташа жылдық көрсетумен – 12,3%), ЖЗҚ зейнетақы активтері бойынша орташа мөлшерленген номиналды кірістілік коэффициенті 60 айда 32,3% құрады (орташа жылдық көрсетумен – 6,5%) (4.2.2-график).

Инфляция деңгейіне индекстелетін ұзақ мерзімді жинақтау бағалы қағаздары шығарылымының көлемі (МЕУЖКАМ) мемлекеттік облигациялардың кірістілігі бойынша жағдайды өзгерту үшін жеткіліксіз, өйткені олардың үлесіне нарықта айналыстағы МБҚ жалпы көлемінің бесінші бөлігі келетінін атап өткен жөн. Бұдан басқа, осы бағалы қағаздардың көлемі ЖЗҚ тарапынан сұранысты жабу үшін жеткіліксіз. (4.2.3-график).

Мәселен, 2011 жылғы қазанда эмиссияланған МЕУЖКАМ көлемінің осы борыштық бағалы қағаздарына сұранысқа қатынасы 12,7% құрады. Тұтастай алғанда мемлекеттік облигациялар нарығында нақты көрсетуде теріс кірістілік мөлшерлемелері қалыптасты (мысалы Қаржымініінің ұзақ мерзімді МЕУКАМ облигациялары бойынша кірістілік 2011 жылғы қазанда 5,3% болды).

ЖЗҚ зейнетақы активтері есебінен инвестициялық портфельі құрылымының өзгеру динамикасы талданатын кезең ішінде ЖЗҚ зейнетақы активтерін инвестициялаудың консервативті саясатын ұстанатынын көрсетеді. 2011 жылғы 1 сәуірден бастап мемлекеттік бағалы

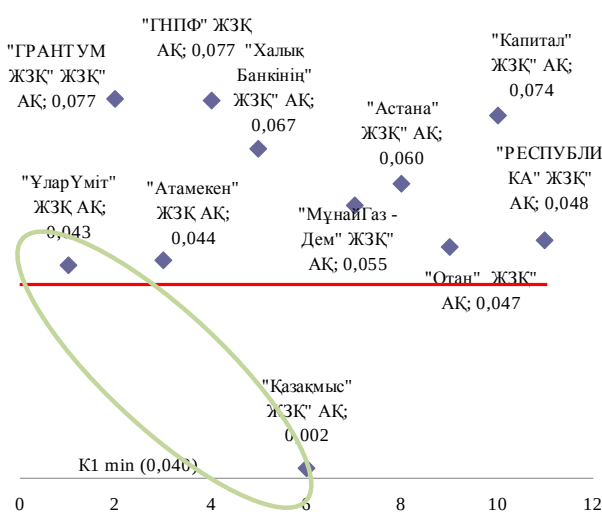
4.2.5-график
Инвестициялық портфельдің мерзімдер бойынша құрылымы

Дерек көзі: ҚКҚ

нарығында орналасатын эмитенттердің төлемейі тәуекеліне байланысты болды, өйткені 2011 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша 32 эмитент 54 борыштық бағалы қағаздар шығарылымы бойынша дефолт жағдайында болды. 2011 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша ЖЗҚ инвестициялық портфеліндегі 5 жылдық өтеу мерзімімен қаржы құралдарының үлесі 32,8% болды, оның ішінде ҚР мемлекеттік бағалы қағаздары 6,9% болды. Өтеу мерзімі 5 жылдан жоғары мемлекеттік бағалы қағаздары 42,9% құрады (4.2.5-график). Негізгі эмитенттер рейтингілерінің төмендеуі ЖЗҚ капиталына қысымның өсуіне әкелді, сондықтан 2011 жылы инвестициялардың төртінші бөлігінен астамы нарықтық тәуекел бойынша мөлшерлеу төмен болатын қысқа мерзімді және орташа мерзімді мемлекеттік емес қаржы құралдарына салынды. Сонымен бірге кірістілігі бөлігінде ұзақ мерзімді құралдарға қарағанда аталған қаржы құралдарына салымдардың тиімділігі төмен болады. Сонымен қатар, кірістілігі жоғары және ұзақ мерзімді инвестициялау үшін тартымды қазақстандық компаниялар көбінесе Лондон қор биржасы, Гонконг қор биржасы және т.б. сияқты сыртқы нарықтарда орналасқан. Инфляция деңгейінен жоғары кірістілікті қамтамасыз ете алатын қаржы

4.2.6-график
Жинақтаушы зейнетақы қорларының меншікті капиталының жеткіліктілік деңгейі

Дерек көзі: ҚКҚ

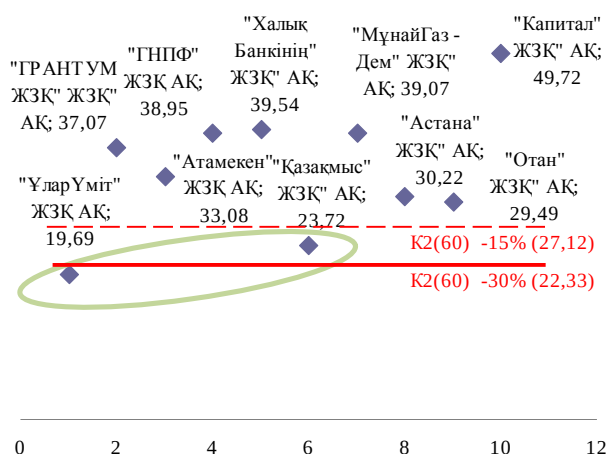
«Қазақмыс» ЖЗҚ» АҚ басқа, барлық ЖЗҚ орындады. (4.2.6-график).

қағаздарға инвестициялаудың ең төменгі деңгейіне қойылатын талаптар зейнетақы активтерінің жалпы көлемінің 20% дейін жеңілдетілгеніне қарамастан Қазақстан Республикасының мемлекеттік бағалы қағаздарына инвестициялардың көлемі ұлғайды. Сонымен қатар, экономиканың корпоративтік секторына, шетелдік бағалы қағаздарға және екінші деңгейдегі банктердің салымдарына инвестициялардың көлемі азайды (4.2.4-график). Зейнетақы активтерін экономиканың корпоративтік секторына инвестициялауды қысқарту мәмілелер бойынша міндеттемелерді орындамау тәуекелінің жоғары деңгейде сақталып келетініне, сондай-ақ отандық қор құралдары түрлерінің аз болуын ескере отырып, ЖЗҚ өздерінің ішкі нарықта инвестициялаумен байланысты стратегияларында айтарлықтай шектеулі болып отыр.

Қазіргі кезде ЖЗҚ меншікті жиынтық активтері 90 млрд. теңгеге жуық болды, жиынтық меншікті капитал – 80 млрд. теңге, жарғылық капитал – 46,8 млрд. теңгені құрады.

ЖЗҚ басқарудағы зейнетақы активтерінің өсуі кезіндегі, сондай-ақ зейнетақы активтерін инвестициялаған кезде қабылданатын кредиттік, нарықтық және операциялық тәуекелдеріне қарай капиталды ұлғайту бойынша талаптарға сәйкес үстеме капиталдандыру жүргізді. 2011 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша меншікті капитал жеткіліктілігі нормативін

4.2.7-график Инвестициялық портфельдің ең төменгі кірістілігін бағалау

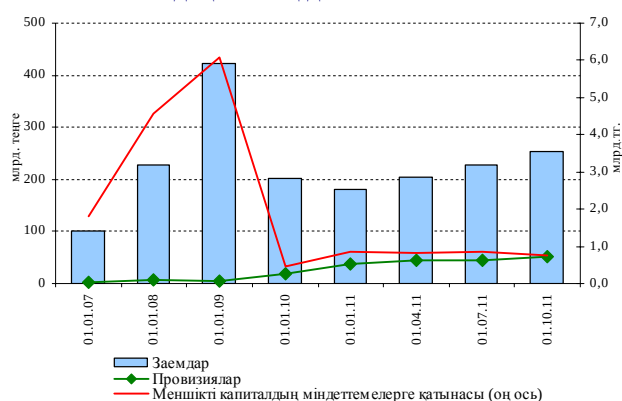
Дерек көзі: ҚКҚ

активтерін мөлшерлеу механизмі ЖЗҚ зейнетақы активтерін жинаған сайын оның меншікті капиталы соншалықты үлкен болуын көздейді. Осыған байланысты жинақталған зейнетақы қаражатының өсуі аясында ЖЗҚ акционерлері қызметін және бизнестің құрылымын оңтайландыруға тырысады. Мәселен, 2011 жылы «БТА Қазақстан» ЖЗҚ АҚ-на «ҰларҮміт» ЖЗҚ АҚ қосылды, ал «Аманат Қазақстан» ЖЗҚ АҚ «Еуразиялық ЖЗҚ» АҚ-на (қазіргі кезде – «Астана» ЖЗҚ АҚ) қосылды. Болып жатқан ЖЗҚ ірілендіруі зейнетақы нарығында бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған, оның ішінде ЖЗҚ қаржылық тұрақтылығын нығайту арқылы.

4.3. Өзге де қаржы ұйымдары

Ауыл шаруашылығының тұрақты дамуы, сондай-ақ дәнді дақылдардың жоғары өнімділігін күту банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың 2011 жылы ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілеріне кредит беруін ұлғайтуға ынталандырды. Сонымен бірге 2008 жылғы дағдарыстың салдары жылжымайтын мүлік нарығының баяу қалпына келуіне байланысты ипотекалық ұйымдардың қызметіне 2011 жылы да кері ықпалын тигізді.

4.3.1-график Банктік емес ұйымдардың кредиттік белсенділігінің және төлем жасауға қабілетсіздігінің тәуекелі деңгейінің динамикасы

Дерек көзі: ҚКҚ, ҚР ҰБ есептеулері

2011 жылғы 1 қазанда ең төменгі кірістілікті қамтамасыз ету жөніндегі нормативті «ҰларҮміт» ЖЗҚ АҚ орындай алмады, бұл ретте «Қазақмыс» ЖЗҚ АҚ ең төменгі кірістілік деңгейі шекті деңгейге жақын болып табылады, бұл оның нарықтық тәуекелінің деңгейі жоғары екенін көрсетеді.

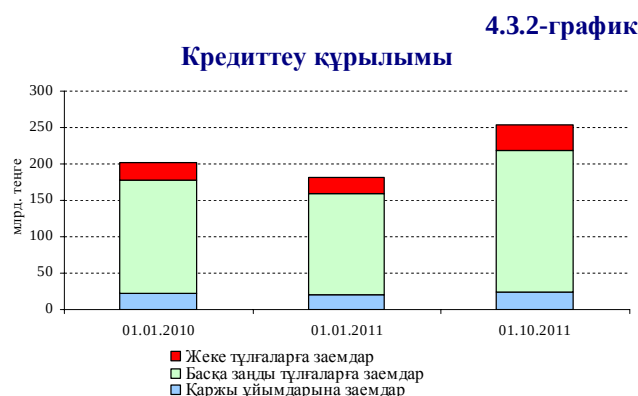
4.2.6 және 4.2.7-графиктерде келтірілген деректердің негізінде меншікті капитал жеткіліктілігі коэффициенті және номиналды кірістіліктің арасында кірістілік деңгейінің төмендеуіне сәйкес меншікті капиталдағы резервілеу сомасының ұлғайғанын көрсететін тікелей байланысы байқалмайды.

Сонымен қатар, зейнетақы активтерін жинаған сайын оның меншікті капиталы соншалықты үлкен болуын көздейді. Осыған байланысты жинақталған зейнетақы қаражатының өсуі аясында ЖЗҚ акционерлері қызметін және бизнестің құрылымын оңтайландыруға тырысады. Мәселен, 2011 жылы «БТА Қазақстан» ЖЗҚ АҚ-на «ҰларҮміт» ЖЗҚ АҚ қосылды, ал «Аманат Қазақстан» ЖЗҚ АҚ «Еуразиялық ЖЗҚ» АҚ-на (қазіргі кезде – «Астана» ЖЗҚ АҚ) қосылды. Болып жатқан ЖЗҚ ірілендіруі зейнетақы нарығында бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған, оның ішінде ЖЗҚ қаржылық тұрақтылығын нығайту арқылы.

Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар

2011 жылы банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың қызметінде кредиттік белсенділіктің артқанын атап көрсетуге болады, бұл тәуекелдерді барабар бағалау бойынша қабылданатын шараларға, сондай-ақ ауыл шаруашылығындағы қолайлы жағдайға және қаржы секторының біртіндеп қалпына келуіне байланысты болды (4.3.1-график). Тұтастай алғанда 2011 жылғы қаңтар-қыркүйекте банктік емес ұйымдардың несиелік портфелі 40%

өсті. Төлеуге қабілетсіздігі тәуекелі төмен деңгейде сақталып отыр және талаптары банк секторына ұқсас белгіленген құрылатын барабар провизиялар деңгейімен қамтамасыз етілген.

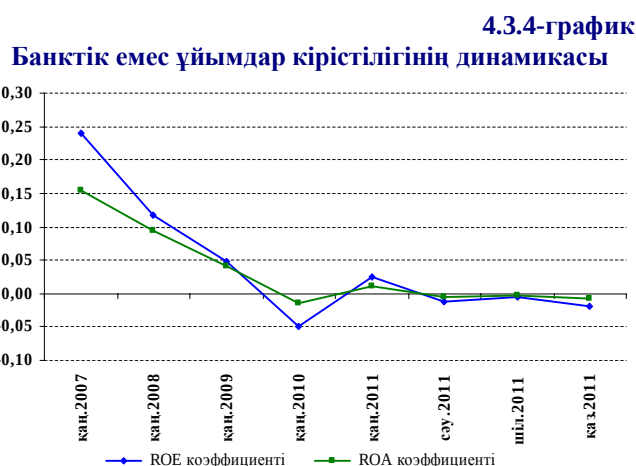
Дерек көзі: ҚҚК, ҚРҰБ есептеулері

үлесі 11%-дан 13%-ға дейін, ал күмәнділердің үлесі – 22%-дан 29%-ға дейін өсті, бұл заемшылардың 2008 жылғы қаржылық-экономикалық күйзелістерден кейін күшейе түскен кредиттік шаршауының жүзеге асқанын көрсетеді.

Осы үрдіс 2011 жыл бойынша қызметі шығынды болған банктік емес ұйымдардың кірістілігіне кері әсерін тигізеді.(4.3.4-график).

Дерек көзі: ҚҚК, ҚРҰБ есептеулері

Дерек көзі: ҚҚК

Дерек көзі: ҚҚК

Ипотекалық ұйымдар

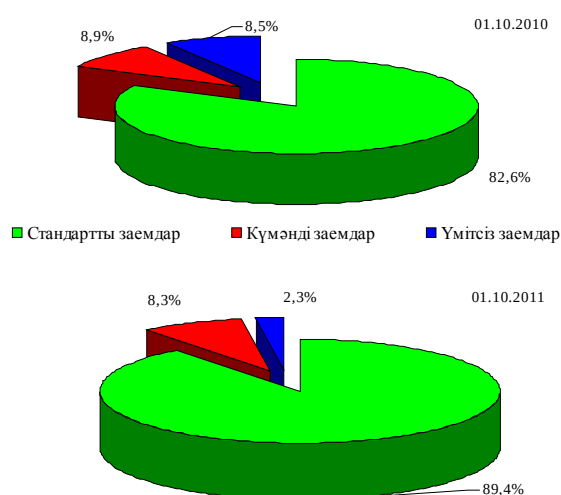
2011 жылы ипотекалық ұйымдардың қызметі несиелік портфельдің 21,1% қысқаруының негізгі себептердің бірі болып табылатын жылжымайтын мүлік нарығында қалыптасқан жағдайың ықпалында болды.

Ипотекалық ұйымдар консервативтік кредит саясатын ұстанды және «жаман» борыштармен проблемаларды шешу бойынша белсенді жұмыс жүргізді, бұл үмітсіз берешек

деңгейін жыл басынан 3,6 есе төмендетуге мүмкіндік берді. (4.3.5-график). Бұл «Қазақстандық Ипотекалық Компания» АҚ жұмысының ерекшелігімен байланысты болды, ол секьюритизлендірілген бағалы қағаздарды шығару, сондай-ақ екінші деңгейдегі банктерге сапасы айтарлықтай төмендеген, бұрын сатып алған кредиттерді қайтару арқылы тәуекелдерді барынша азайтады.

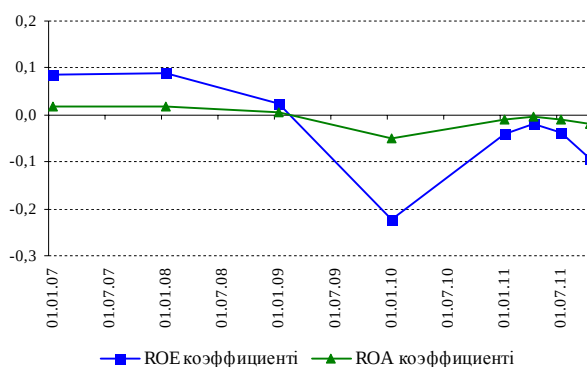
Жиынтық несиелік портфель 2011 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша 60,6 млрд. теңге құрады. Бұл ретте кредиттер құрылымында стандартты заемдар басым, олардың үлесі 89,4% құрайды (4.3.6-график). Талданатын кезеңде күмәнді берешек 8,3% қысқарды, ал үмітсіз берешек 8,5%-дан 2,3%-ға дейін төмендеді. Сонымен бірге ипотекалық ұйымдар қаржылық күйзелістерге түгелдей шыдап бере алмады. 2011 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша 2011 жылдың басында істеп тұрған 6 ұйымның 4 ғана жұмыс істеді, бұл ретте екі ипотекалық ұйым лицензияларын ерікті түрде қайтарып берді. Тұтастай жүйе бойынша ипотекалық ұйымдардың қызметі шығынды болып табылады, ол туралы ROA мен ROE көрсеткіштерінің мәндері дәлел бола алады (4.3.7-график). 2011 жылдың басынан табыс салығын төлегеннен кейін таза шығын 55,2% ұлғайып 2,1 млрд. теңге болды.

4.3.6-график
Ипотекалық ұйымдардың несиелік портфелі сапасының өзгеруі

Дерек көзі: ҚҚК, ҚР ҰБ есептеулері

4.3.7-график
Ипотекалық ұйымдар кірістілігінің динамикасы

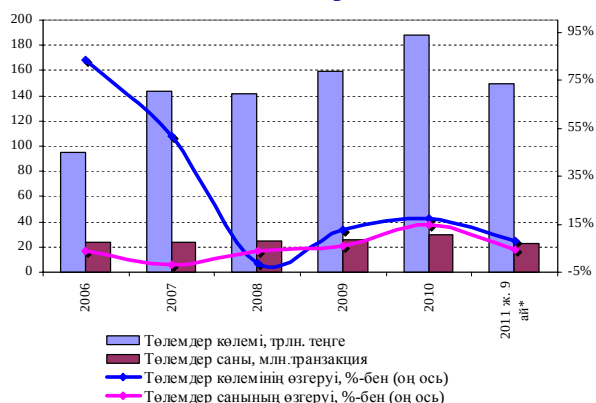

Дерек көзі: ҚҚК

5. Төлем жүйелері

ҚРҰБ 2011 жылы Қазақстанның төлем жүйелерін одан әрі дамыту және төлеммен мен ақша аударымдарын жүзеге асыру саласында нормативтік құқықтық актілерді жетілдіру бойынша жұмысты жалғастырды. Бұл ретте, төлем жүйесінде төлем мен өтімділік көлемінің оң өсу динамикасы байқалуда, ол жүйелердің тиімді дамуын толығынан сипаттайды және өтімділік тәуекелі мен жүйелі тәуекелдің төмендеуіне әсер етеді.

5.1.1-график
Қазақстанның төлем жүйелеріндегі төлемдер ағындары

Ескерту: * өткен жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда

2011 жылдың 9 айы

Дерек көзі: ҚРҰБ

клиринг жүйесінде (БКЖ) елдегі барлық қолма-қол емес төлемдердің жалпы санының 62,5%-ы және олардың жалпы көлемінің 1,8%-ы (2,7 трлн. теңге сомаға 14,2 млн. құжат) жүргізілді.

2010 жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда төлем жүйелеріндегі төлем саны жалпы алғанда 4,4%-ға (947,1 мың транзакцияға) ұлғайды, ал төлемдер сомасы 7,7%-ға (10,7 трлн. теңгеге) өсті. Төлемдер көлемінің өсуіне негізінен шетел валютасымен және бағалы металдармен жасалған операциялар бойынша төлемдер сомасы 33,2%-ға ұлғаюы себеп болды. (5.1.1-кесте).

5.1 Қазақстанның төлем жүйелерінің дамуы

2011 жылы Қазақстанның төлем жүйелеріндегі төлемдер саны мен көлемінің өсу динамикасы сақталды (5.1.1-график). Қазақстанның төлем жүйелері арқылы 9 айда 149,2 трлн. теңге сомаға 22,7 млн. транзакция жүргізілді. Қаржы секторының операциялары бойынша ірі және басымды төлемдер жүргізуге бағытталған, елдің жүйелі-маңызды жүйесі, Банкаралық ақша аудару жүйесі (БААЖ) арқылы елдегі қолма-қол емес төлемдердің жалпы көлемінің 98,2%-ы және жалпы санының 37,5%-ы (146,5 трлн. теңге сомаға 8,5 млн. транзакция) жүргізілді. Аздаған 5 млн. теңгеге дейін сомалар бөлшектеу төлемдері өнделетін Банкаралық

5.1.1-кесте

Төлемдер мақсатының түрлері бойынша төлемдер көлемі

Көрсеткіштің атауы	2010 жылғы 9 ай		2011 жылғы 9 ай		Өзгеруі	
	млрд. теңгемен	жалпы көлемі %-бен	млрд. теңгемен	жалпы көлемі %-бен	млрд. теңгемен	жалпы көлемі %-бен
Шетел валютасымен және қымбат металдармен операциялар	14 548,4	10,5	19 385,8	13,0	4 837,3	33,2
Депозиттер	37 422,7	27,0	34 818,4	23,3	-2 604,3	-7,0
Заемдар	1 077,7	0,8	1 241,6	0,8	163,9	15,2
ҚР резидент еместері шығарған бағалы қағаздар, вексельдер және депозиттік сертификаттар	64,0	0,05	107,3	0,1	43,3	67,7
ҚР резиденттері шығарған бағалы қағаздар және вексельдер	64 144,1	46,3	66 030,6	44,3	1 886,5	2,9
Тауарлар және материалдық емес активтер	5 705,6	4,1	7 812,8	5,2	2 107,2	36,9
Қызмет көрсетулер	4 966,0	3,6	5 705,9	3,8	739,9	14,9
Басқа да төлемдер*	10 546,3	7,6	14 103,4	9,5	3 557,1	33,7
Жиынтығы	138 474,8	100,0	149 205,8	100,0	10 730,9	7,7

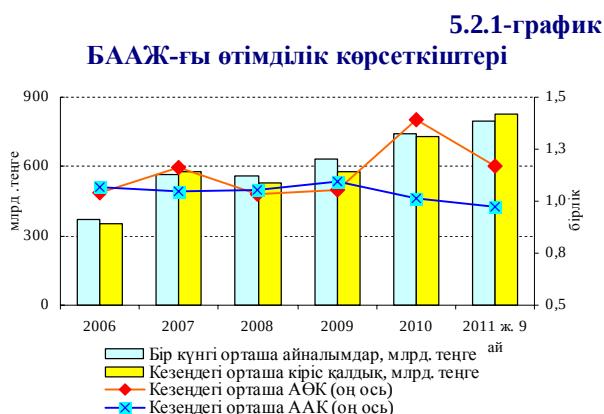
Ескерту: * зейнетақы төлемдерін және жәрдемақыларды, арнайы аударымдарды, бюджетке жасалатын төлемдерді және бюджеттен төлем жасауларды қосады. Дерек көзі: ҚРҰБ

5.2 Өтімділік тәуекелі және жүйелік тәуекел

Елдің қаржы жүйесінің тұрақтылығына маңызды әсер етулері мүмкін өтімділік тәуекелі²⁷ мен жүйелі тәуекелдерді²⁸ басқару мақсатында, ҚРҰБ және төлем жүйелерінің пайдаланушылары тұрақты негізде жүйелердегі пайдаланушылардың позициясына мониторинг пен бақылау жүргізіледі.

БААЖ-да осы тәуекелдерді басқару үшін кезекті басқару механизмі қолданылады (төлем құжаттары орындалуының басымдылығын белгілеу және төлем құжаттарының кезектілігін өзгерту), пайдаланушылардың корреспонденттік шоттарынан жүйедегі оның позициясына қаражатты қосымша аударым жасау жүзеге асырылады.

2010-2011 жылдары Қазақстанның төлем жүйесіндегі төлемдер мөлшерінің өсуі пайдаланушылардың өтімділігі өсуімен бірлесті, ол өтімділік тәуекелі мен жүйелі тәуекелді

Дерек көзі: ҚРҰБ

барынша төмендетті. 2011 жылғы 9 айда жүйені пайдаланушылар өтімділігінің орташа күндік көлемі (пайдаланушылар төлемдерді жүзеге асыратын БААЖ²⁹ кіріс қалдық) 2010 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 113,5 млрд. теңгеге (15,9%) ұлғайып, 825,9 млрд. теңге болды (5.2.1-график). БААЖ пайдаланушылардың орташа күндік көлемі жалпы алғанда төлемдердің орташа күндік сомасынан (мәні 796 млрд.теңгені құрайды) 3,7% асты, бұл төлемдер жүргізу үшін жүйені пайдаланушылардың өтімділікпен жеткілікті қамтамасыз етілгендігін көрсетеді.

Сондай-ақ, ҚРҰБ өтімділік тәуекелін және жүйелік тәуекелді басқару мақсатында, БААЖ ақша айналымдылығы коэффициентін (ААК)³⁰ және өтімділік коэффициентін (АӨК)³¹ есептеу, сондай-ақ олардың белгіленген мәндерге³² сәйкестігін талдау күнделікті негізде жүзеге асырылды. 2011 жылғы 9 айда орташа алғанда БААЖ АӨК 1,17, ААК - 0,97 болды, бұл өтімділік тәуекелі және жүйе тәуекелі ең төмен деп саналатын мәндерге сәйкес келеді.

Сонымен қатар, өтімділіктің жетіспеушілігі себебі бойынша орындалмаған (пайдаланушылармен кері қайтарып алынған) БААЖ-дың операциялық күні барысында кезекте тұрған төлем құжаттарына талдау жасалады. 2011 жылғы 9 айда БААЖ-де 296,2 млрд. теңге сомаға 6 329 төлем құжаттары кезекте тіркелді, олардан өтімділіктің жетіспеушілігі бойынша 23,4 млрд. теңге сомаға 18 төлем орындалмаған (кері қайтарып алынған), ол БААЖ-да өңделген төлем құжаттарының жалпы санының 0,2% және жалпы сомасының 0,02% құрайды (5.2.2-график).

²⁷ Өтімділік тәуекелі – төлеушінің ақша аудару бойынша өз міндеттемелерін орындамау мүмкіндігіне байланысты төлеушінің тәуекелі.

²⁸ Жүйелік тәуекел – төлем жүйесінің бір пайдаланушысының ақша аудару бойынша міндеттемелерін орындамау төлем жүйесінің басқа (бір немесе бірнеше) пайдаланушыларының өз міндеттемелерін орындамауын туындататын тәуекел.

²⁹ Пайдаланушының кіріс қалдығы - пайдаланушы корреспонденттік шоттан жүйедегі позицияға аударған ақша сомасы.

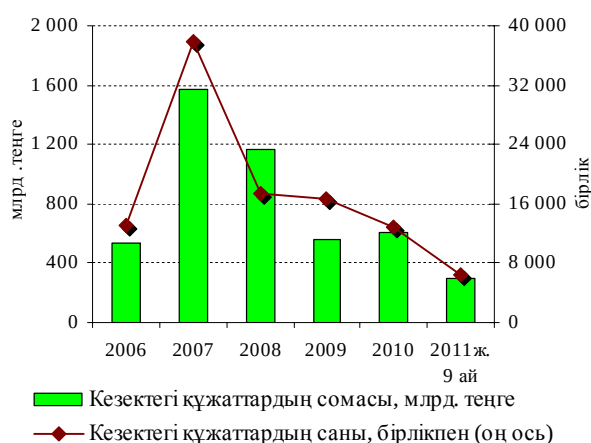
³⁰ Ақша айналымдылығының коэффициенті БААЖ-дағы дебеттік айналымның жүйе өтімділігін қатынасына тең.

³¹ Ақша өтімділігінің коэффициенті жүйе өтімділігінің (барлық пайдаланушылардың кіріс қалдықтары) БААЖ-дағы дебет айналымының және БААЖ-дағы орындалмаған (кері қайтарып алынған) төлемдер сомасының қатынасына тең.

³² Жүйеде өтімділік тәуекелін реттеу мақсатында жүйеде мынадай жүйе өтімділік коэффициенттерінің және ақша айналымдылығын шекара дәліздері белгіленді: жоғары шекара $\text{ААК} < 0,5$ болса $\text{АӨК} > 1,5$, төменгі шекара $\text{ААК} > 1,5$ болса $\text{АӨК} < 0,5$.

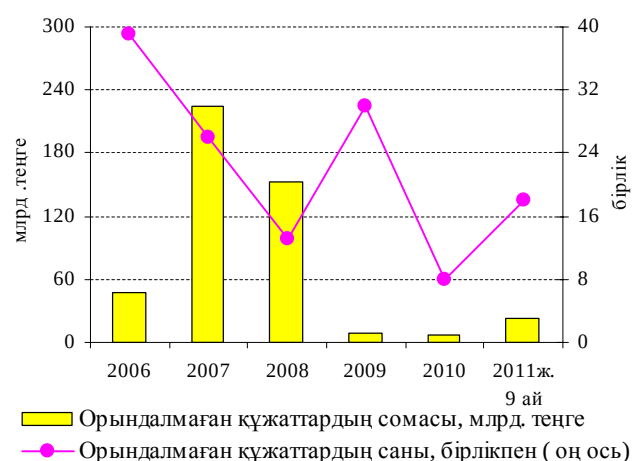
БААЖ-ғы төлем құжаттарының кезегі және орындалмаған төлемдер

Кезекке тіркелген төлем құжаттары

Дерек көзі: ҚРҰБ

Орындалмаған төлем құжаттары

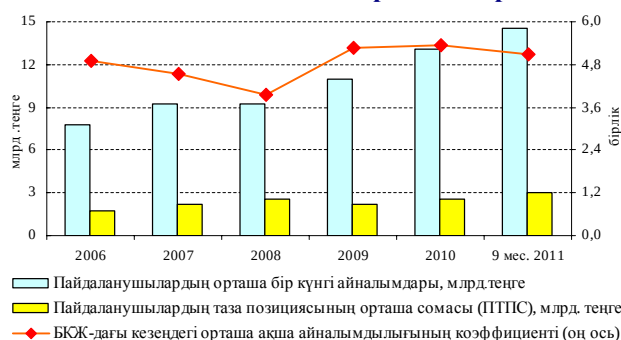

Дерек көзі: ҚРҰБ

Барлық орындалмаған немесе кері қайтарып алынған төлем құжаттарын пайдаланушылар сол операциялық күні жүйе арқылы қайталап өткізді немесе осы төлемдер бойынша банкаралық мәмілелер жойылды.

5.2.3-график

БКЖ-ғы өтімділік көрсеткіштері

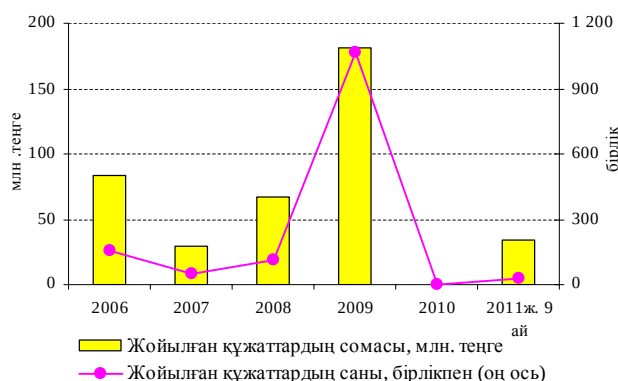
Дерек көзі: ҚРҰБ

(БААЖ-дағы пайдаланушылардың орташа күндік айналым сомасының 0,4%-ы) болды, бұл таза позицияларды БААЖ арқылы есептеу кезінде өтімділік тәуекелінің төмендеуіне ықпал етеді.

БКЖ-да өтімділік тәуекелін басқару және жүйелі тәуекелді басқару мақсатында ААК (БКЖ-да ақша айналымдылығы коэффициенті) есебі, сондай-ақ пайдаланушылардың таза позициясы сомасын талдау қолданылады. 2011 жылдың 9 айында БКЖ-да ақша айналымдылығының орташа күндік коэффициенті 5,10 құрады, бұл жүйенің жоғары айналымдылығын сипаттайды (5.2.3-график). Клиринг нәтижесі бойынша пайдаланушылардың таза позициясының орташа күндік сомасы 2,98 млрд. тенге

5.2.4-график

БКЖ-ғы жойылған төлем құжаттары

Дерек көзі: ҚРҰБ

Бұл ретте 2011 жылдың 9 айында БКЖ-де өтімділіктің жеткіліксіздігі салдарынан 34,6 млн. тенге сомдағы 28 төлем құжаттары орындалмады (5.2.4-график). Барлық жойылған төлем құжаттарын пайдаланушылар қайталап табысты өткізді және БААЖ-да есептелді.

5.3 Операциялық және техникалық тәуекелдер

Операциялық тәуекелді³³ басқару мақсатында, төлем жүйелерінің операторы мен пайдаланушылары қызметкерлердің біліктілігін арттыру бойынша жұмыстар жүргізеді, қызметкерлердің функционалдық міндеттері бойынша іс-әрекеттерін (қол жетімдіктерін) бөлу механизмі қолданылады. Техникалық тәуекелді³⁴ басқару үшін резервтік орталықты пайдалану, пайдаланушыларды тексеру және төлем жүйелерінің бағдарламалық-техникалық кешенінің тұрақты мониторингі сияқты әдістер қолданылады.

Төлем жүйелерінің резервтік орталығын үнемі дайындықта ұстау үшін «Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығы» РМК (ҚБЕО) 2011 жылғы 17 маусымда төлем жүйелерін резервтік орталықтың бағдарламалық-техникалық кешеніне ауыстыруды жүзеге асырды, төлем жүйелерінің резервтік сервердегі жұмысы 2011 жылғы 24 маусымға дейін жүзеге асырылды. Төлем жүйелерін қадағалау (оверсайт) аясында ҚРҰБ 2011 жылғы 9 айда 95³⁵ Нұсқаулықтың талаптарына сәйкес төлем жүйелерін пайдаланушылардың жұмыс орнының қауіпсіздігі мәселелері бойынша 9 банкті және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын 2 ұйымды тексерді.

ҚБЕО операторы болып табылатын төлем жүйелерінің тиімді дамуының көрсеткіштерінің бірі төлем жүйелерінің үздіксіз жұмысының (жұмыс қабілеттілігінің) жоғары коэффициентін³⁶ (ҮЖК) ұстап тұру болып табылады, ол Қазақстан Республикасының аумағында төлемдерді уақтылы жүргізуге мүмкіндік береді. Төлем жүйелерінің жұмыс істеу коэффициентінің белгіленген мәнге 90%-дан аз емес сәйкес келуін қамтамасыз ету мақсатында, ҚБЕО тұрақты негізде төлем жүйелерінің жұмыс істеуіне, операциялық және техникалық тәуекелдерді басқаруына мониторинг жүргізді. Төлем жүйелерінің жұмыс істеуінде іркіліс болғанда, олардың жұмыс істеп тұруын қалпына келтіру бойынша уақтылы іс-шаралар қабылданды. 2011 жылғы 9 айда БААЖ-да үздіксіз жұмыстың орташа айлық коэффициенті 99,85%-ды, БКЖ-да - 99,96%-ды құрады, ол қойылған мақсатқа сәйкес келеді және төлем жүйелерінің жұмыс істеу тиімділігін көрсетеді.

6. Қаржы жүйесін реттеу және тәуекелдерді басқару

6.1 Ұлттық Банктің ақша-кредит саясатын жүргізу шеңберінде жүзеге асыратын қаржы жүйесінің тұрақтылығын қолдау жөніндегі шаралары

2011 жылғы қаңтар-ақпанда валюталық нарықтағы ҚРҰБ белсенділігі АҚШ пен ЕК-дегі жағдайдың тұрақсыздық фонында байқалған алысатарлық серпілістердің салдарынан теңге бағамының қатты құбылмалығын көбінесе болдырмау қажеттілігімен айқындалды. Банк жүйесі өтімділігінің жоғарғы деңгейіне байланысты, банктік жүйеге өтімділікті беру қажеттілігі болмады (2010 ж. қайта құрылымдаудан өткен Альянс Банкі мен БТА Банкінің міндеттемелерін қоспағанда).

Қазақстандық экспорттың шикізаттық құрамына деген жоғарғы бағаның фонындағы сыртқы қолайлы конъюнктура ішкі нарыққа шетел валютасының келуіне және 2010 жылғы

³³ Операциялық тәуекел – төлем жүйелерін пайдаланушылар және операторы өз міндеттерін орындау кезінде жіберетін қате тәуекелі.

³⁴ Техникалық тәуекел – аппаратты-бағдарламалық құралдардың және телекоммуникация құралдарының бұзушылықтар мен қателер тәуекелі

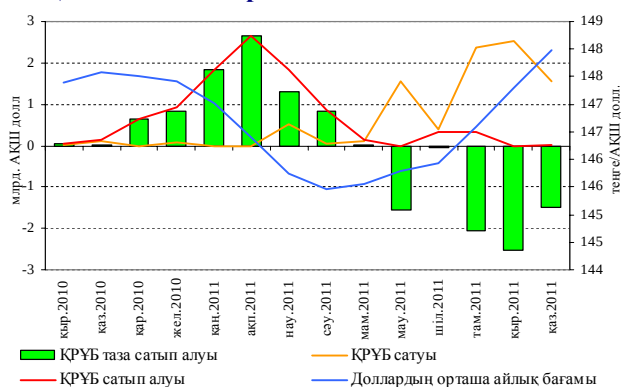
³⁵ ҚРҰБ 2008 жылғы 28 қарашадағы №95 қаулысымен бекітілген Банктердің және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың «Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Қазақстан банкаралық есеп айырысу орталығы» шаруашылық жүргізу құқығы бар республикалық мемлекеттік кәсіпорнының төлем жүйелеріне кіруін қамтамасыз ететін ұйымдастыру шараларына және бағдарламалық-техникалық құралдарға қойылатын талаптар туралы нұсқаулық

³⁶ Төлем жүйесінің жұмыс істеу қабілеттілігінің бір жылдағы коэффициенті жұмыстың нақты уақытының (төлем жүйесі тоқтатылған уақыт кезеңін алып тастап, төлем жүйесінің операциялық күні ашылғаннан бастап операциялық күн жабылғанға дейінгі уақыт кезеңі) төлем жүйесі жұмысының жалпы уақытына (төлем жүйесінің операциялық күні ашылғаннан бастап операциялық күн жабылғанға дейінгі уақыт кезеңі) қатынасы ретінде есептеледі.

қараша – 2011 жылғы сәуір аралығында ұсыныстың сұраныстан артуына негіздеме болды. Артық ұсынысты болдырмау мақсатында, ҚРҰБ ҚҚБ-да интервенция жүргізді, бұл ретте, аталған айларда шетел валютасын сатып алудың жиынтық көлемі 8,1 млрд. АҚШ долларына жетті. Сонымен қатар, 2011 жылғы мамыр-қазан айларында егеменді дефолт болуы мүмкіндігімен байланысты бір қатар еуропалық елдерге қатысты күтілуімнің айқынсыз фонында жағдай күрт өзгерді. 2011 жылғы мамырдан бастап қазан аралығында долларға деген сұраныстың біртіндеп өсуі байқалды, аталған кезеңде банктердің ҚҚБ оны таза сатып алулары 8,2 млрд. АҚШ долларын құрады. Осыған орай, ҚРҰБ ұлттық валютаның айырбас бағамына артық қысымды болдырмау үшін валюталық нарықта шетел валютасын ұсынуды қамтамасыз етті. ҚҚБ-да ҚРҰБ-ның долларды таза сатуының көлемі осы кезеңде 7,7 млрд.

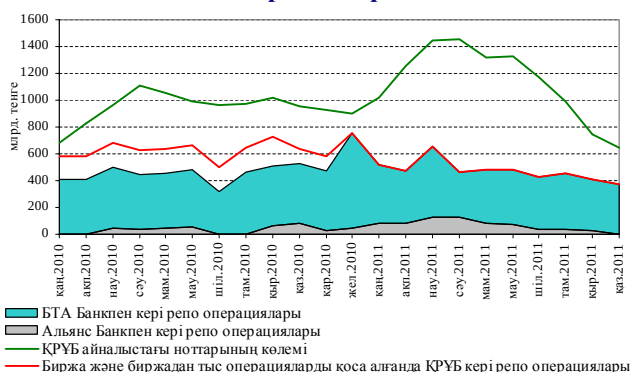
АҚШ долларын құрады (6.1.1-график).

6.1.1-график
ҚРҰБ валюта нарығындағы өктемдік көлемі

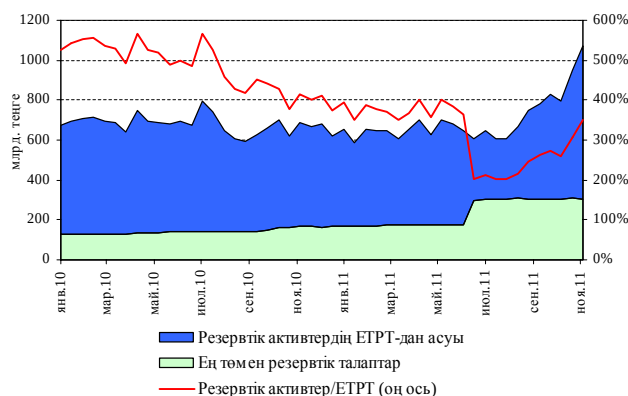
Дерек көзі: ҚРҰБ

6.1.2-график
ҚРҰБ-ның өтімділік деңгейін реттеуге байланысты операциялары

Дерек көзі: ҚРҰБ

6.1.3-график
Резервтік активтер және ең төменгі резервтік талаптар

Дерек көзі: ҚРҰБ

Кредиттік портфельдің төмен сапасы және онымен байланысты банктердің кредиттерді берудегі консерватизмі, сондай-ақ жалпы экономикалық конъюнктураға қатысты күтілуімнің айқынсыз болуы банктердің 2010-2011 жылдары өтімділіктің жоғарғы деңгейін ұстап тұру саясатын жүргізуге себеп болды. Оған қарамастан, ҚРҰБ 2010 жылы өздерінің сыртқы міндеттемелеріне қайта құрылымдауды жүргізген жекелеген банктерге өтімділікті беруді жалғастырды (6.1.2-график).

Қазақстан экономикасында инфляциялық үрдістердің даму тәуекелдерін төмендету мақсатында, ҚРҰБ 2011 жыл ішінде банк секторының бос өтімділігін тоқтату бойынша операцияларды жүргізді.

ҚРҰБ 2011 жылғы 31 мамырдан бастап ішкі міндеттемелер бойынша барынша төмен резервтік талаптардың нормативтерін 1,5%-дан 2,5%-ға дейін және банктердің өзге міндеттемелері бойынша 2,5%-дан 4,5%-ға дейін өсірді.

Ол 2011 жылдың ортасында резервтік активтердің және барынша төменгі резервтік талаптардың арақатынасы төмендеуіне себеп болды. Оған қарамастан, банктер орын алған арақатынасты қалпына келтіруде өтімділікті жинауды жалғастырды, ол жөнінде 2011 жылдың 10 айының қорытындысы бойынша 46,5%-ды құраған резервтік активтердің өсуі оған айғақ болады (6.1.3-график).

Сонымен қатар, ҚРҰБ қысқа мерзімді ноттардың эмиссиясының көлемін ұлғайтты: 2010 жылы айналыстағы ноттың орташа айлық көлемі 945,7 млрд. тенге болса, 2011 жылғы 10 айда бұл көрсеткіш

1137,1 млрд. теңгені құрады. Бұл ретте ҚРҰБ шетел валютасын сатып алу бойынша операцияларды жүргізу нәтижесінде ұлттық валютаның артық ұсынысын бейтараптандыру үшін 2011 жылдың бірінші жартысында қысқа мерзімді ноттарды барынша қарқынды шығаруды жүзеге асырды. 2011 жылдың екі жартысында ҚРҰБ шетел валютасын сату бойынша операциялары ұлттық валютадағы құралдардың эмиссиясының көлемі төмендеуіне себеп болды, ол айналыста қысқа мерзімді ноттардың көлемі шұғыл төмендеуімен бірге байланысты болды. Осы орайда, ішкі биржалық репо нарығында және банкаралық нарықта өтімділікті тартудың төмен құнын ескеріп, 2011 жылдың қаңтар-қазан аралығында қысқа мерзімді ноттар бойынша сыйақы ставкасы 1,45%-дан аспады.

6.2 «БТА Банкі» АҚ, «Альянс Банк» АҚ, «Темірбанк» АҚ қаржылық жай-күйі және олардың қайта құрылымдау талаптарын орындауы

2010 жылы міндеттемелері қайта құрылымдаудан өткен банктердің активтерінің төмен сапасы мемлекет тарапынан қосымша араласуды талап етуі мүмкін. Атап айтқанда, «БТА Банкі» АҚ-ның жағдайында Директорлар кеңесі қайталап міндеттемелерді қайта құрылымдауды жүргізуді ұсынды.

«БТА Банкі» АҚ. «БТА Банкі» АҚ сыртқы берешегін қайта құрылымдау үдерісінің 2010 жылдың екінші жартысында аяқталуы банктің жиынтық борышын 12 млрд. АҚШ долларынан 4,4 млрд. АҚШ долларына дейін төмендетуге мүмкіндік берді. Бұл ретте жиынтық міндеттемелер түріндегі сыртқы міндеттемелерінің үлесі 01.08.2010ж. 43,4%-дан 01.10.2011ж. 33,8%-ға дейін қысқарды. Соған қарамастан банк активтерінің сапасының төмендігімен, қаржыландырудың құнының жоғары болуымен, операциялық шығыстарының үлкен болуымен және капиталдық тапшылығымен байланысты айтарлықтай қиындықтарды бастан кешіруін жалғастыруда.

Кредиттік портфельі сапасының төмен болуы банк үшін өте күрделі проблема болып қалуда. 2011 ж. 1 қазанда кредиттік портфельдегі жұмыс істемейтін заемдардың үлесі³⁷ 77,4%-ға, төлемдерінің мерзімі 90 күннен астам өтіп кеткен кредиттер тиісінше 61,1% құрады. ХҚЕС талаптарына сәйкес 2011 жылдың екінші жартыжылдығында банктің бұған дейін баланстан есептен шығарылған кредиттерді қалпына келтіруі провизияларды үстеме қалыптастырумен қатар жүрді, ол 3-ші тоқсанның соңында жылдың басынан бері 42,5%-ға ұлғайып, 1,3 трлн. теңге құрады. Провизиялардың қомақты көлемі банк капиталының қалыптасқан тапшылығына себепші болған негізгі фактор болып табылады.

Банкті қаржыландырудың негізгі көзі депозиттік база болып табылады, оның өсуі 2011 ж. 9 айдың қорытындылары бойынша 16,5% болды. Қорландырудың жоғары құнымен салыстырғанда кредиттерге қызмет көрсетуден шектеулі ақша ағындары аясында банк үшін қысқа мерзімді өтімділік деңгейін қамтамасыз ете отырып белгілі қиындықтарға әкеледі. Бұл ретте банк үшін қысқа мерзімді өтімділіктің негізгі көзі ҚРҰБ-мен репо операциялары болады.

«Альянс Банк» АҚ. «Альянс Банк» АҚ сыртқы берешекті қайта құрылымдау барысын аяқтаған үш қазақстандық банктің біріншісі болды (2010 ж. 30 наурыз), оның қорытындылары бойынша банктің сыртқы борышы 4,5 млрд. АҚШ долларынан 1,1 млрд. АҚШ долларына дейін қысқарды, ал борышқа қызмет көрсету мерзімі 1-7 жылдан 7-20 жылға дейін ұлғайды. Сыртқы міндеттемелердің қысқаруы борыштық ауыртпалықтың төмендеуіне ғана әкелген жоқ, сондай-ақ банктің ресурстық базасына өзгерістерді алдын ала анықтады. Мәселен, егер міндеттемелерді құрылымдауға дейін қорландыру негізінен сыртқы қарыз алуларға байланысты болса, онда 01.10.2011ж. банкті қорландыру құрылымы ішкі көздердің басым болуымен сипатталады, олардың негізгісі клиенттердің депозиттері (банктің

³⁷ Жұмыс істемейтін заемдарды есептегенде несие портфельіне күмәнді 5 санатты және үмітсіздер деп жіктелген заемдар және бірегей кредиттер бойынша құрылған провизиялар қосылады.

жиынтық міндеттемелерінен 50% астам) болып табылады. Бұл ретте қазіргі уақытта банк құрылымдалған борыш бойынша есептелген сыйақыны толық көлемде жүзеге асырып отыр.

Сапасы 2011 жылғы 9 айдың нәтижелері бойынша біраз жақсарғанына қарамастан, қанағаттанарлықсыз болып табылатын кредиттік портфельді сауықтыру банк үшін басымдық берілген міндет болып қалып отыр. Мысалы, 2011 жылғы 1 қазанда 90 күннен артық мерзімі кешіктірілген төлемдері бар заемдар кредиттік портфельдің жартысынан астамын (53,9%) құрады, ал үмітсіз кредиттердің үлесі кредиттік портфельдің 40%-на жеткен. Қалыптасқан провизиялардың айтарлықтай көлемі, бір жағынан, 2011 жылғы 9 айдың нәтижелері бойынша жоғары операциялық шығыстар түрінде теріс табыс алу болса, екінші жағынан, банктің капиталына жағымсыз әсер ететін негізгі факторлар болып табылады. Бұл ретте ХҚЕС сәйкес есептелген капиталдың тапшылығын жою мақсатында банк банктің артықшылықты акциялары бойынша дивидендтердің төмендеуін, проблемалық кредиттердің портфелін дисконтпен бірге инвесторларға сатуды, сондай-ақ заемдарды қайта құрылымдау арқылы кредиттік портфельді сауықтыруды, кепіл мүлікті сатуды және өзге де шараларды қамтитын капиталды қалпына келтіру жөніндегі іс-шаралар жоспарын әзірледі.

«Темірбанк» АҚ. 2010 жылғы 1 шілдеде аяқталған, «Темірбанк» АҚ-ны қайта құрылымдау нәтижесінде банктің сыртқы борышы 770 млн. АҚШ долларынан 61 млн. АҚШ долларына дейін қысқарды, борышқа қызмет көрсету мерзімі 1-4 жылдан 10-12 жылға дейін ұлғайды. Банктің борыштық жүктемесінің айтарлықтай төмендеуі оның қаржылық жағдайын сауықтыру үшін қажетті алғышарттар жасауға мүмкіндік берді. Мәселен, қазіргі кезде банкте қысқа мерзімді өтімділікке байланысты проблемалар жоқ, оның деңгейі қысқа және орта мерзімді міндеттемелерге уақтылы қызмет көрсету үшін жеткілікті болып табылады. Банк осалдығының негізгі факторы кредиттік портфельдің төмен сапасы болып қалуда: 2011 жылғы 1 қазанда мерзімінің өтуі 90 күннен асатын кредиттердің үлесі 2011 жылғы 1 қазанда 45,7%, ал қалыптастырылған провизиялардың жиынтық көлемі 118,1 млрд. теңгеге жетті.

6.3 Ұлттық Банктің банк секторы кредит портфелінің сапасын жақсарту жөніндегі шаралары

Банктік сектордың барынша маңызды және осы уақытқа дейін шешілмеген проблемасы болып кредиттік портфельдің төмен сапасы табылады. Қазіргі уақытта ҚРҰБ екінші деңгейдегі банктердің кредиттік портфелдерін санациялауға бағытталған іс-шаралар кешенін іске асыруда.

2011 жылғы 11 наурызда өткен Қаржылық тұрақтылық және Қазақстан Республикасының қаржы нарығын дамыту жөніндегі кеңестің отырысында банктердің жұмыс істемейтін заемдар балансын тазалауға бағытталған бір қатар іс-шараларды қабылдауды көздейтін Екінші деңгейдегі банктердің активтер сапасын жақсарту тұжырымдамасы мақұлданды. Тұжырымдаманы іске асыру аясында ҚРҰБ проблемалық заемдардың құнын кейіннен қалпына келтіру мақсатында, банктерден проблемалық заемдарды³⁸ сатып алатын – «Проблемалық кредиттер қоры» АҚ (ПКҚ) еншілес ұйымды құрады. ПКҚ-ның қызметін қаржыландырудың болжамды көзі ПКҚ сатып алатын активтердің күтілетін құны қалпына келу кезеңіне (толық немесе ішінара) өтеу мерзімі сәйкес келетін облигацияларды шығару болады. ПКҚ-ның облигацияларын жинақтаушы зейнетақы қоры, екінші деңгейдегі банктер және ҚРҰБ сатады.

Тұжырымдамада сонда-ақ проблемалық активтерді басқару, сату, қайта құрылымдау және секьюритизациялау мақсатында банктердің өздері еншілес ұйымдарын құруларын көздейді. Осы ұйымдар жылжымалы мүлікпен, оның ішінде салынып жатқандармен қамтамасыз етілетін күмәнді және үмітсіз талаптарды және корпоративтік клиенттерге заемдарды сатып алады.

³⁸ Тұжырымдамаға сәйкес жылжымайтын мүлікпен қамтамасыз етілген заемдарды қоспағанда, бесінші санатты заемдар және үмітсіздер деп жіктелген заемдар сатып алынады.

6.4 Қаржы ұйымдарының қызметін реттеуді жетілдіру

2011 ж. ҚРҰБ³⁹ қаржы ұйымдарының қызметін реттеуді жетілдіру үрдісін жалғастырды. Реттеуіш нормативтік құқықтық базаға өзгерістердің кешені 2008-2010 жылдары анықталған тәуекелдерді ескеріп, қалыптасты және қаржы жүйесін жақсартуға және оның бұдан әрі дамуына ынтаны құруға бағытталды.

Банктік сектор. 2010 жылдың 4-тоқсанында – 2011 жылдың 3-тоқсанында сапасыз активтерден банктердің балансын жақсарту үрдісін ынталандыру мақсатында, банк секторының қызметін реттейтін нормативтік құқықтық актілерге⁴⁰, бір қатар өзгерістер енгізілді. Атап айтқанда, осы өзгерістер салық салынатын кірістен үмітсіз заемдарды баланстан тыс есептен шығарғандағы провизияларды қалпына келтіруден түсетін кірісті есептен алып тастауға жатқызу арқылы проблемалық берешек бойынша шығындарды көтеру үшін салық ынталарын беруді көздейді. Сондай-ақ, уақытша шара ретінде кредиттер бойынша кешірілген үмітсіз берешектің жалпы сомасының біріккен көрсеткіштерге ара қатынасы мөлшерінің барынша жоғарғы өлшемі және үмітсіз берешекті кешіру тәртібі енгізілді.

Банк секторының айқындығын арттыру және нормативтік құқықтық базаны халықаралық стандарттарға жақындату мақсатында мыналарды қамтитын іс-шаралар кешені қабылданды:

- уәкілетті орган тізбесін белгілейтін оффшорлық аймақтарда тіркелген тұлғаларға банктік заемдарды беруге тыйым салуды енгізу;
- банктік қаржылық жағдайы нашарлауына әсер ететін факторларды айқындау әдісін нақтылау;
- ҚЕХС стандарттарына жақындату мақсатында шегерілген салық міндеттемесін бірінші деңгейдегі капиталды есептеуге кіргізу арқылы екінші деңгейдегі банктердің меншікті капиталын есептеу әдістемесін жетілдіру;
- банктер қаражатының бөлігін ішкі активтерге орналастыру коэффициентін есептеу әдістемесін нақтылау.

Сақтандыру секторы. Сақтандыру секторының қызметін реттейтін нормативтік құқықтық базаға енгізілетін өзгерістердің кешені сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарында көбінесе тәуекелдерді басқару және ішкі бақылау жүйелерін нығайтуға, қайта сақтандыру қызметін реттеуді жетілдіруге, сондай-ақ сақтандыру қызметтерін тұтынушылардың мүддесін арттыруға бағытталды. Атап айтқанда осы мақсаттарда 2010 жылғы 4-тоқсанда – 2011 жылғы 3 тоқсанда мыналар:

- өмірді сақтандыру жөніндегі сақтандыру ұйымдары үшін гөп-талдауды енгізу және стресс-тестингтің нысандарын қайта қарау арқылы тәуекелдерді басқару және ішкі бақылау жүйелері бар болуы бойынша талаптарды;
- сақтандыру сыйлықақыларын ұстап қалу лимиттерін, шетелге берілетін сақтандыру сыйлықақыларының барынша жоғарғы мөлшерін, төлем қабілетсіздігінің нақты маржасын есептеуге қайта сақтанушының үлесін енгізу үшін критерийлерді әзірлеу арқылы қайта сақтандыру қызметін реттеу;

³⁹ Қазақстан Республикасы Президентінің 2011 жылғы 12 сәуірдегі № 25 Жарлығына сәйкес Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігі таратылды, ал оның функциялары мен өкілеттіктері Ұлттық Банкке берілді.

⁴⁰ «Біріктірілген көрсеткіш пен кредиттер бойынша кешірілген үмітсіз берешектің жалпы сомасының біріктірілген көрсеткішке ең жоғары арақатынас мөлшерін, есептік көрсеткіш пен оның мөлшерін айқындау тәртібін, үмітсіз берешекті кешіру негіздері мен тәртібін айқындау ережесін бекіту туралы және Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігі Басқармасының «Активтерді, шартты міндеттемелерді жіктеу және оларға қарсы провизиялар (резервтер) құру ережесін бекіту туралы» 2006 жылғы 25 желтоқсандағы № 296 қаулысына өзгерістер енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Басқармасының 2011 жылғы 25 қарашадағы № 185 қаулысы.

- таратылатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының сақтандыру портфелін өткізу тәртібі бөлігінде сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын тарату рәсімі өзгертілді.

Сонымен қатар, 2010 жылы сақтандыру топтары мен холдингтерінің қызметін реттеу және қадағалау негіздері бекітілді.

Зейнетақы секторы мен бағалы қағаздар нарығы. Жинақтаушы зейнетақы жүйесі мен бағалы қағаздар нарығында орын алған проблемаларды (жинақталған зейнетақы қаражатының төмен кірістілігі, сапалы қаржы құралдырының болмауы, отандық қаржы нарығына эмитенттер мен инвесторлардың шығуын бұдан әрі ынталандыру және т.б.) шешу мақсатында «Қазақстан Республикасының жинақтаушы зейнетақы жүйесі мен бағалы қағаздар нарығын дамыту жөніндегі жол картасы» бекітілді. Осы құжат 2011 жылы бағалы қағаздар мен зейнетақы жүйесін реттеуді жетілдіру жүргізілетін басымды бағыттарын айқындады. Атап айтқанда, 2010 жылдың 4-тоқсанында – 2011 жылдың 3-тоқсанында қаржы нарығының осы сегменттерін реттеуді жетілдіру шегінде негізгі басымдық олардың тұрақтылығын нығайту және салымшылар мен инвесторлардың құқықтары мен мүдделерінің қажетті деңгейін қамтамасыз ету болды. Осы мақсатта нормативтік базаға мыналарды:

- жинақтаушы зейнетақы қорлары мен зейнетақы активтерін инвестициялық басқаруды жүзеге асыратын ұйымдардың эмитенттердің акциялары мен облигациялары бойынша құнсызданудан болатын ықтимал шығындарды жабуға ұқсас резервтерді (провизияларды) қалыптастыруды;
- жинақтаушы зейнетақы қорлары мен бағалы қағаздар нарығының кәсіби қатысушыларының мүдделері қақтығысы туындауымен байланысты тәуекелдерді басқару механизмдерін қалыптастыруды;
- жинақтаушы зейнетақы қорлары мен зейнетақы активтерін инвестициялық басқаруды жүзеге асыратын ұйымдар үшін консервативтік, орташа және агрессивтік инвестициялық портфельдерді құруда қолданыс мерзімі кейінге қалдырылған преференциалдық талаптарды енгізуді;
- ағымдағы өтімділік нормативін есептегенде жоғары өтімді активтердің тізбесін кеңейту және міндеттемелерді есептеу тәртібін нақтылауды көздейтін өзгерістер кешені енгізілді.

Қаржылық қызметті тұтынушылардың құқықтарын қорғау және реттеуіш үрдістерді жетілдіру. 2011 жылғы 10 ақпанда «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне ипотекалық кредит беру және қаржылық қызметтерді тұтынушылар мен инвесторлардың құқықтарын қорғау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды.

Осы Заңның нормалары мыналарды:

- инвесторлардың, оның ішінде қоғамға шығын келтірген жағдайда, акционерлік қоғамдардың лауазымды тұлғаларының қабылдайтын шешімдеріне жеке жауапкершіліктерін айқындау арқылы құқықтарын арттыруды;
- ипотекалық заемшылардың, оның ішінде банктер мен ипотекалық заемды алған заемшылар арасындағы келіспеушілікті реттеу бойынша банктік омбудсман институтын енгізу арқылы құқықтарын қорғауды күшейтуді;
- қаржылық қызметтерді тұтынушылардың, оның ішінде кредиттеу шарттары талаптарының айқындылығын арттыру, кредиттеу бойынша құжаттаманы жүргізу қағидасын жетілдіру арқылы құқықтарын қорғауды күшейтуді көздейді.

Қаржы ұйымдарының қызметін реттеуді жетілдіру аясында 2011 жығы 28 желтоқсанда «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне банк қызметін және қаржы ұйымдарын тәуекелдерді азайту тұрғысынан реттеу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды, онда мыналар:

- қаржы ұйымдарының үлестес тұлғалармен операцияларды жүргізулерінде туындайтын тәуекелдерді азайту арқылы банк конгломераттарын шоғырландырып қадағалауды күшейту;
- қаржы ұйымдарының, ірі қатысушылар мен банктік холдингтерінің қызметіне айқындық механизмдерін енгізу;
- қаржы ұйымдарының акционерлік капиталы пайда болу көздері мен оның ірі акционерлері айқынды болуына қойылатын қосымша талаптарды белгілеу арқылы қаржы ұйымдары капиталдарының сапасын арттыру;
- банктік холдингтерге, банк конгломераттарына және бағалы қағаздар нарығының ірі қатысушыларына ертерек ден қою жүйелерінің индикаторларын енгізу;
- қаржы ұйымдарында, банктік холдингтерде, акционерлік қоғамдарда, корпоративтік басқару жүйесін жетілдіру, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген ақпаратты уақтылы және дәл жария етуді қамтамасыз ететін корпоративтік басқару жүйесінің айқынды болуына қол жеткізу;
- банкті конгломераттардың құрамына кіретін банктердің қайта құрылымдауының құқықтық механизмдерін жетілдіру, сондай-ақ эмитенттердің міндеттемелерін қайта құрылымдау рәсімін нақтылау;
- қаржы ұйымдарының қызметін реттеу жүйесін және халықаралық стандарттарды ескеріп, қадағалауды жүзеге асыру тәжірибесін одан әрі дамыту;
- бағалы қағаздар эмитенттерінің және қаржы нарығының лицензиаттарының қызметі туралы ақпаратты инвесторлар алдында жария ету рәсімін жетілдіру арқылы бағалы қағаздар нарығында инвесторлардың құқықтары мен мүдделерін қорғаудың тиімді жүйесін қалыптастыру;
- қаржы ұйымдарының клиенттері алдындағы міндеттемелерін орындамағаны үшін жауапкершілігін, сондай-ақ қаржы ұйымдарының басшы қызметкерлерінің және ірі қатысушыларының Қазақстан Республикасының заңнамасының талаптарын орындауды қамтамасыз етпегендері үшін жауапкершіліктерін арттыру;
- алаяқтықты, оның ішінде бағалы қағаздар нарығында манипуляция жасауды болдырмау мақсатында, қаржы нарығының инфрақұрылымын жетілдіру және бағалы қағаздар нарығының кәсіби қатысушыларына инвесторлардың сенімін арттыру;
- Қазақстан Республикасында жинақтаушы зейнетақы қорларын және инвестициялық қорларды құру, олардың қызмет етуін және қызметін тоқтатудың тәртібін реттейтін Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдіру арқылы инвестициялаудың ұжымдық нысандарын одан әрі дамыту көзделген.

IV. Қосымша

Қазақстанның қаржы тұрақтылығының индикаторлары ¹

Қосымша

(пайызбен)

	2008	2009	2010	2011 ж. 6 айы	2011 ж. 9 айы
Банк секторы ²					
<i>Капиталдың жеткіліктілік көрсеткіштері</i>					
Тәуекел бойынша алынған активтерге есептік капитал	14,9	-8,1 (18,4)	17,6 (17,5)	18,5 (18,8)	17,5 (18,0)
Тәуекел бойынша алынған активтерге 1-деңгейдегі капитал	11,6	-9,3 (14,1)	13,8 (13,2)	14,6 (14,5)	13,6 (13,8)
Жиынтық активтерге меншікті капитал	12,2	-8,5 (11,5)	10,9 (18,8)	11,3 (12,1)	10,8 (13,3)
Төлем мерзімі 90 күннен астам кешіктірілген заемдардың олар бойынша арнайы құрылған провизияларды шегере отырып меншікті капиталға қатынасы	10,2	-52,2 (39,3)	60,2 (27,1)	58,5 (42,2)	68,6 (39,9)
Жиынтық міндеттемелерге меншікті капитал	13,9	-7,8 (13,0)	12,3 (16,4)	12,7 (13,6)	12,1 (11,8)
<i>Активтердің сапасы</i>					
Төлем мерзімі 90 күннен астам кешіктірілген заемдардың несие портфеліне қатынасы	5,2	21,2 (14,4)	23,8 (16,4)	26,3 (17,7)	29,5 (18,1)
Несие портфеліне қалыптастырылған провизиялар	11,1	31,5 (20,7)	30,9 (21,8)	31,1 (22,5)	32,9 (22,3)
Төлем мерзімі 90 күннен астам кешіктірілген заемдарға төлем мерзімі 90 күннен астам кешіктірілген заемдар бойынша қалыптастырылған провизиялар	68,9	74,9 (55,9)	63,2 (56,3)	65,8 (58,3)	67,5 (58,3)
Валюталық заемдардың несие портфеліне қатынасы	52,2	57,2 (54,2)	50,2 (46,8)	46,5 (42,7)	45,6 (39,9)
<i>Рентабельділік көрсеткіштері</i>					
Активтердің рентабельділігі (ROA) ³	0,2	-24,1 (0,2)	12,0 (5,9)	0,3 (0,6)	0,2 (1,1)
Капиталдың рентабельділігі (ROE) ³	1,9	-1192,5 (1,9)	843,9 (51,2)	2,8 (4,9)	1,4 (8,5)
Жалпы кіріске пайыздық маржа *	68,7	92,9 (10,0)	16,4 (72,8)	69,2 (72,1)	75,9 (72,1)
Жалпы кіріске пайыздық емес шығыстар*	98,7	145,4 (99,6)	21,1 (47,1)	61,9 (44,9)	67,7 (44,6)
Қызметкерлерге арналған шығыстардың пайыздық емес шығыстарға қатынасы *	4,6	1,0 (1,4)	26,3 (34,1)	31,4 (36,6)	31,4 (36,3)
Депозиттер және кредиттер бойынша анықтамалық ставкалар арасындағы спрэд* ⁴	756,5	509,2 (745,9)	393,6 (635,4)	246,7 (321,5)	354,9 (481,1)
<i>Өтімділік көрсеткіштері</i>					
Өтімділігі жоғары активтердің жиынтық активтерге қатынасы	13,6	19,2 (20,3)	21,2 (22,8)	20,0 (21,3)	21,3 (23,3)
Өтімділігі жоғары активтердің қысқа мерзімді міндеттемелерге қатынасы ⁵	49,5	53,1 (64,9)	63,3 (64,8)	59,6 (60,2)	57,7 (59,2)
Клиенттердің депозиттерінің жиынтық заемдарға қатынасы (банкаралықты қоспағанда)	53,4	67,2 (82,1)	76,7 (88,8)	80,8 (93,2)	79,5 (93,6)
<i>Нарық тәуекеліне сезімталдық</i>					
Таза ашық валюта позициясының меншікті капиталға қатынасы	5,2	177,3 (1,3)	-3,2 (-3,7)	0,6 (0,9)	2,0 (4,0)
Басқа қаржы корпорациялары ⁶					
Активтердің қаржы жүйесіндегі жиынтық активтерге қатынасы	38,1	19,9	23,4	24,3	24,2
Активтердің ЖІӨ-ге қатынасы	45,5	16,9	16,8	16,9	18,3

Корпоративтік сектор**(ірі және орта кәсіпорындар)**

Активтердің рентабельділігі (ROA)	17,9	11,3	14,7	16,0	17,1
Капиталдың рентабельділігі (ROE)	43,2	29,8	39,6	41,8	44,4
Жиынтық міндеттемелердің меншікті капиталға қатынасы (левередж)	1,5	1,7	1,6	1,6	1,6
Таза ашық валюта позициясының меншікті капиталға қатынасы	-40,8	-55,1	-61,1	-60,1	-57,2
Ағымдағы өтімділік коэффициенті	1,4	1,3	1,4	1,4	1,4

Үй шаруашылықтары секторы

Үй шаруашылықтары борышының ЖІӨ-ге қатынасы	16,9	15,2	11,2	10,4	10,5
Үй шаруашылықтары борышының қолдағы бар кіріске қатынасы	32,9	27,5	22,1	21,5	20,0

Дерек көзі: ҚҚА, ҚРСА Есептер: ҚРҰБ

* - есептік көрсеткіштердің деректерді қалыптастыру әдіснамасының өзгерістеріне байланысты 2009 жылғы Қазақстанның қаржы тұрақтылығы туралы есептің деректерінен айырмашылығы бар.

¹ қаржы тұрақтылығының индикаторлары ХВҚ-ның әдіснамасына («Қаржы тұрақтылығының көрсеткіштерін жасау жөніндегі нұсқаулық», ХВҚ 2007) және түсіндірмелеріне сәйкес есептелген. Тиісінше көрсеткіштер мәндерінің қадағалау органдары есептейтін көрсеткіштерден айырмашылығы болуы мүмкін.

² – жақшаның ішіндегі деректер БТА Банкті, Альянс Банкті, ТемірБанкті қоспағанда Қазақстанның банк жүйесі бойынша ұсынылған.

³ – салықтарды шегергенге дейінгі таза кірістің капиталдың орташа құнына қатынасы. Салықтар шегерілгенге дейін кіріс бойынша жыл ішіндегі мәндер көрсеткіштің ағымдағы мәнін жылдың тиісті кезеңіне кері пропорционал сандық мәнге көбейту арқылы жылдық мәнмен келтірілген. Активтердің орташа құны кезеңнің басындағы және аяғындағы позициялардың орташа мәні ретінде есептелген. Капиталдың орташа құны кезеңнің басындағы және аяғындағы позициялардың орташа мәні ретінде есептелген.

⁴ – кредиттер бойынша анықтамалық ставка кредиттер бойынша пайыздық кірістер (клиенттерге берілген банк заемдары бойынша сыйақы алуға байланысты кірістер) сомасының кредиттер бойынша орташа позицияға қатынасы ретінде есептелген. Депозиттер бойынша анықтамалық ставка – депозиттер бойынша пайыздық шығыстардың (тартылған салымдар бойынша сыйақы төлеуге байланысты шығыстар) депозиттер бойынша орташа позицияға қатынасы ретінде есептелген. Депозиттер және кредиттер бойынша орташа позиция - тиісінше кредиттер және депозиттер бойынша, кезеңнің басындағы және аяғындағы позициялардың орташа мәні ретінде есептелген. Деректер пайыздық тармақтармен берілді.

⁵ – қысқа мерзімді міндеттемелер туынды қаржы құралдарымен операциялар бойынша таза позиция ескеріле отырып есептелген.

⁶ - көрсеткіштерді есептеу кезінде тек банктік емес қаржы мекемелері секторы бойынша деректер ғана пайдаланылды.